Cuvinte şi lucruri.

Elemente vechi germane în orientul romanic.

In lucrarea de faţă vom studiă istoria câtorvă termeni româneşti şi romanici în legătură cu lucrurile la cari se referă. Vom încercà să întrebuinţăm toate mijloacele pe care trebue să le pretindă astăzi linguistica, ţinând seamă adică în chip armonic de punctul de vedere istoric, geografic, etnografic şi semantic, căci numai în acest fel se poate ajunge la lămurirea completă a vieţii unui cuvânt în genere, şi în special a acelora, al căror sens nu se poate pricepe bine fără a cunoaşte şi lucrul de care se leagă.

I. *Două inovaţiuni de lucruri cu termenii lor: In Romania de răsărit:* **Strungă;** *în cea de apus:* **Barr—.**

Cu originea lui *strungă* şi a corespondentelor sale din limbile vecine cu românească, s'au ocupat mai mulţi filologi romanici, slavişti şi indo-germanişti fără să se poată, în decurs de aproape o jumătate de veac, de la Miklosich încoace, ajunge la o lămurire satisfăcătoare. Cauza, cum vom vedeà, a fost neglijarea semanticii în legătură cu lucrurile la care se referă cuvintele, explicabilă de altfel într'o vreme când nu i se cunoşteà ca azi marea importanţă în linguistică. In cercetările din urmă însă găsim aceiaşi greşală, supt o altă latură. Deşi principiul cuprins în germ. „Wort und Sache“ a convins pe toată lumea, totuşi se mai încearcă scotocirea istoriei cuvintelor pornindu-se numai de la lapidarele definiţii ale unor dicţionare. Şi mai ales când e vorba de cuvinte cari se îndărătnicesc a nu-şi da pe faţă secretul originii lor, trebue să se lase la o parte maltratarea hainei fonetice, pentru a căutà misterul în lumea internă a cuvântului, care de obiceiu oferă elemente şi puncte de sprijin mult mai numeroase decât cele câtevà nevinovate sunete ale unei vorbe.

In toate explicările date de alţii până acum şi pe cari le vom vedeà mai departe, sensul de la care s'a pornit pentru *strungă* e mai mult decât vag. *Strunga* este însă un lucru, o construcţie mai bine zis, din sfera ocupaţiunilor etnografice, care nu e tocmai simplă. De aceea, pentru a aveà o imagine clară a ei, trebue să-i cunoaştem şi forma, părţile din cari se construeşte şi mai ales serviciul ce îndeplineşte în viaţa păstorească.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Putem spune de la început că este mijlocul cel mai important născocit de păstori pentru a strânge şi exploată laptele, principalul venit al oilor şi caprelor.

Vom da deci descrierea şi funcţiunea acestui „mijloc" observat de mine în mai mulţi ani de-arândul şi în mai multe regiuni ale României.

In regiunea Carpaţilor, pe ambele versante, păstoritul, până la războiul cel mare european, eră o ocupaţiune de căpetenie a Românilor. Acelaşi lucru eră şi în toată întinderea dintre Carpaţi, Dunăre şi Nistru, pe marile proprietăţi în special. In aceste zone păstoritul se practică în mare, se creşteau turme numeroase[1]) şi de acest fel de exploatare a oilor şi caprelor este legată necesitatea strungii. Ea nu lipseşte nici la crescătoriile mai mici, din preajma satelor, dar acolo unde sunt oi puţine lipseşte adeseori.

Strunga e absolut necesară în practică pentru mulgerea cu înlesnire a unei turme ce trece de 200 de capete — la marile târle mânzările ajung chiar până la circa 1000 de capete. E de la sine înţeles că pentru a mulge un număr aşà de mare de oi ori capre, trebuiă un mijloc prin care să se poată luà una câte una până la cea din urmă şi să fie trecute prin mânile păstorilor mulgători („mânzărari", „mulgari" etc.). Când e de muls un număr mic de vite păstorul le poate prinde pe rând, mulge şi dà drumul, fără să-i rămâe nici una care să nu-i fi trecut prin mâni, fiindcă le cunoaşte „pe de-asupra" şi le poate ţine la rigoare şi socoteala în cap. Dar, când sânt sute de capete, operaţiunea devine imposibilă, chiar dacă turma ar fi închisă într'un ocol. In unele părţi, înăuntrul acestuia păstorii prind — e adevărat — una câte una, le mulg, cum se mulg vacile de ex., aşezându-se la ugerul lor şi apoi le dau afară din închisoare. Acest lucru se întâmplă, cum am spus, unde e vorba de un număr mic de vite, fiindcă procedeul în acest caz nu e prea obositor.

Sistemul de-a prinde oaie cu oaie e totuşi primitiv şi se mai practică şi în alte ţări romanice, cum este Sardinia cea păstrătoare de atâtea forme vechi de limbă şi civilizaţie romană şi autohtonă. Despre acest fel de-a mulge vorbeşte cunoscătorul acestei regiuni, romanistul Wagner[2]), fără însă să ne dea o de-

[1]) Astăzi prin expropiere moşiile micşorându-se nu mai pot cuprinde turme mari; pe de altă parte războiul a distrus sute de mii de oi.

[2]) *Das Ländliche Leben Sardiniens im Spiegel der Sprache*, Heidelberg 1921, p. 112 şi v. şi p. 118 o «Schafhürde, făcută din ramuri îngrămădite în formă de gard, dar neîmpletite. (cf. mai departe la **barr* —

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

scriere amănunţită a locului în care sânt închise oile pentru această operaţie.

Sistemul mulsului prin „strungă“ al păstorilor români, transmis şi popoarelor vecine din cele mai vechi timpuri, înlătură greutăţile amintite, cum vom arătă mai la vale.

Strunga şi operaţiunile în legătură cu ea dinainte şi după muls.

Păstorii aduc turma la muls de trei ori pe zi vara şi numai de două ori spre toamnă. Bagă oile, pentru acest scop, strigând continuu „hăi la uşe“, „hăi la strungă“ ori şi alte strigături, după regiuni, într'o închisoare care are forma de la fig. 1. în zona păstoritului în mare, amintită mai sus.

Aceasta închisoare e construită astfel[1]:

Vedem o împrejmuire A, cu patru laturi, ori cu mai multe (cf. fig. 2), în care caz e făcută din „scânduri“ sau „bârne“ subţiri ori „laţi“ ciopliţi, ale căror numiri după regiuni nu ne preocupă aici. Alteori e facută din gard de nuele ori crengi, după cum e regiunea respectivă de bogată în material de îngrădit. La munte se face din prăjini, bare necioplite de brad. In acest caz, fiindcă se şi pretează la o asemenea formă, este de obiceiu mai mult rotundă, cum se poate vedeà un tip, foarte primitiv însă şi mic, la dl O. Densusianu (*Graiul din Ţara Haţegului*, fig. XIII, p. 308), care arată — lămuriri nu se dau — o creştere de oi foarte redusă, fiindcă nu se vede adausul necesar pentru muls (*C* la fig. 1).

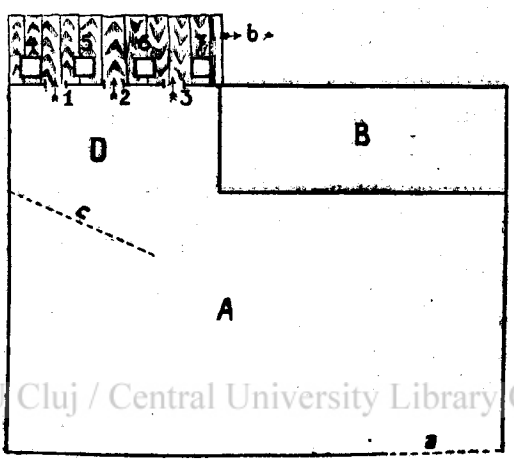

Fig. 1.

[1]) Reprezentăm construcţia printr'un desemn simplu de linii, suficient pentru a-i înţelege forma şi felul de funcţionare. La sfârşit vom da şi fotografii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Dacă turma e prea mare nu se bagă toată odată, ci numai o parte, ca să nu stea oile îngrămădite, şi, după ce se mulge partea aceea, se mai aduc şi celelalte, ce rămăseseră afară.

Oile se introduc pe la „coada strungii", pe „uşa" (poarta) cea mare (a), care se închide apoi, evident, ca să nu iasă cele dinnăuntru afară.

Înăuntrul strungii *(A)* stă „mânătorul" [1]) sau „strungarul", de obiceiu un băiat între 10—16 ani care „dă oile la uşe" sau „la strungă", cu aceleaşi strigăte amintite mai sus (pag. 329) şi cari arată direcţia unde trebue să meargă vitele.

Ele se mână în spaţiul *D*, numit, după date din Muntenia, Ţara Bârsii şi Bran, „coteţ", care se şi închide uneori cu uşa *c*, cuprinzând şi reţinându-le până la mulgerea lor, un număr de circa 20—30 capete. Mânătorul, sau cel ce le „dă la uşe", căci aici este propriu zis datul „la uşe", de aceea şi strigă mereu „hăi la uşe", face să intre una câte una prin una, două sau chiar trei [2]) „uşi" mici (1, 2, 3) cât să poată încăpeà o oaie sau capră.

Pătrunzând prin porţile acestea, în direcţia săgeţilor, sânt prinse de mânzărari, care stau pe *scaune* (4, 5, 6) fixe (cf şi O. Densusianu, o. c.) [3]) şi, aşezându-le cu ugerul deasupra găleţii ţinute între picioare, le mulg.

Pe scaunele *5*, *6*, din mijloc stau câte doi ciobani, iar pe cellalt (7) din dreapta stă de obiceiu baciul. Dacă sânt oi mai puţine, se fac în păretele *C* numai una sau două uşi.

Păretele *C* este făcut din scânduri, bârne subţiri ori alt material şi formează cheia, secretul strungii am zice mai bine. In adevăr aici, la acest părete, e concentrată toată acţiunea mulsului. Prin porţile lui trec oile îndemnate de mânători, dar nu trec decât cele silite şi nu pot ieşi, deşi au loc suficient, decât dacă sânt lăsate să iasă de către mulgatori, cari, îndată ce oile dau să iasă, le apucă să le mulgă, în chipul cum am spus. Evident, lăsate libere, oile ar ieşi pe strungă în şir, repede, una după alta, după cunoscutul lor obiceiu, descris atât de frumos de Dante:

[1]) In jud. Cojocna şi împrejur, pe o zonă ce n'o pot determină, se cheamă şi *ciorúng*.

[2]) In Ţara Haţegului (v. fotografiile) sânt patru şi cinci uşi.

[3]) Descrierea mulsului, deşi pe scurt, din textul XLIV corespunde cu ce spunem noi.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

„Come le pecorelle escon dal chiuso
A una, a due, a tre, e l'altre stanno
Timidette atterando l'occhio e'l muso;
E ciò che fa la prima, e l'altre fanno,
Addossandosi a lei s'ella s'arresta,
Semplici e quete, e lo'mperchè non sanno" (*Purg.* III. 79),

şi tot aşà (în *Convito*, I. 11) „se una pecora per alcuna cagione, al passare di una strada, salta,„ tutte le altre saltano, eziandio nulla veggendo da saltare".

Nu pentru admirabila descriere a unui adevăr din viaţa câmpenească am citat acestea, ci pentru a accentuà principiul, desconsiderat uneori de linguistică, al pătrunderii vieţii poporului, fără de care cercetările noastre ies, cum se întâmplă adeseori, lapidare şi seci. Profunzimile nevăzute şi elementele depărtate, în timp, ale unei limbi, apar mai clare dacă putem adânci, studiind, viaţa omului şi a naturii înconjurătoare.

Ei bine, pentrn a împiedecà acest năravnăvalnic al nevinovatului animal, mintea păstorilor a născocit o *barieră*, un părete de lemn, prin care a săpat uşiţile pentru trecerea spre muls a oilor.

Aci stă ideia, secretul, simplu de altfel, al etnograficei invenţiuni. Neobservându-l, ceeace de bună seamà din o seacă definiţie de dicţionar cu greu s'ar puteà închipuì, filologii s'au pierdut în artificiale combinaţiuni etimologice.

***

Unele alcătuiri de strungi sânt mai complicate, cu adaosuri şi accessorii cari dovedesc o practică de secole a Românilor în păstorit. Am văzut la multe târle mari din vechea Ţară-Românească, aplicate şi portiţe mobile, în partea din afară a „uşilor", între mânzărarii vecini, tovarăşi la câte o uşe. Aceste „apărători" cu ţâţâni ca uşile caselor le împinge cel din partea căruia se închid şi barează astfel ieşirea oii următoare înainte de-a-o fi muls pe cea care o are mulgătorul atunci în mâni. De obiceiu însă oprirea o face cei doi vecini de uşe, alăturându-şi genunchii, unul pe stângul, altul pe cel drept, în formă de unghiu.

O altă parte de perfecţiune este acoperirea acestei bariere cu o boltă fumită în unele părţi *comarnic* (C. fig. 2) şi serveşte contra ploilor şi pentru a face umbră mulgătorilor, în zilele calde de vară. Terminul de bază *camara* îl au şi Slavii. E un împrumut,

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

de sigur, de la o populaţie romanică (cf. Bernecker, Slav. Et. Wb. p. 556.), dar e din acele cuvinte care au devenit patrimoniu comun la ei şi la noi, retrecând la noi de la ei, sau numai influenţat de de ei. *Comarnic* se poate explică şi după regulele foneticei româneşti. Din un *camara* + suf. *nic* slav, dar productiv şi la noi, merge uşor un **cămarnic* > *comarnic* (cu a > o, supt influenţa labialei).

Jos, comarnicul este podit cu „podele“ de scânduri, pentru că altfel, de-ar fi pământ gol, s'ar face noroiu din cauza urinii oilor şi a baligilor. De pe scânduri însă gunoiul se poate curăţi mai uşor. La strungile marilor crescători şi „coteţul“ este podit, cum se vede la fig. 2. *(B)*.

Aceasta reprezintă o stână, cu strunga împreună, a unuia din cei mai mari stăpâni de oi, din unul din centrele clasice ale păstoritului nostru, *Săcelele*, de lângă munţii din Ţara Bârsii[1]). Este un un tip caracteristic, pe o întindere mare, în părţile acelea, pe ambele versante ale Carpaţilor. Evident, ar fi important şi pentru limbă să avem date amănunţite şi fotografii de aşezările Românilor de pe toată întinderea României. Etnografia de care se ţine această preocupare în special, este la noi abiă la început şi din necunoaşterea exactă a lucrurilor şi răspândirii lor se resimte şi studiul limbii române — dar nici cele romanice nu sânt mult mai înaintate în privinţa aceasta.

La fig. 2, strunga formează una cu stâna, ca şi la fig. 1 *(B)*, însă acolo stâna, o singură construcţie, cuprinde colţul din dreapta al strungii *(B)*. Dincoace sânt două aripi, două stâni: *fierbătoarea (D)* (locul unde se prepară brânza şi se *fierbe* zărul) şi în stânga „stâna brânzii“, unde se ţin produsele oilor. (Se mai cheamă şi stâna „foilor“, plur. dela *foale* < lat. follem). La acest tip, cel mai perfecţionat, păretele-barieră *(G)*, cu uşi de trecere (I, II, III), dar şi cu mijloace de-a oprì oile să treacă cum am spus, libere afară spre *bătătură (F)*, unde se odihnesc după muls, este aşezat între cele două stâni (*E*, *D*), în aceiaşi linie cu păreţii acestora dinspre interiorul strungii. Are înălţimea necesară de 1 metru. iar „uşile“ de trecere sânt înalte atât cât să poată încăpeà o oaie. *Comarnicul*, acoperit numai de-asupra şi cu păretele-barieră din spate *(G)*, formează un fel de coridor, tindă, între cele două stâni, pe unde trec, pe podele (partea cu

[1]) A lui G. Gologan, cu detalii date de fiul său Ion Gologan, student.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

tuş) oile spre „bătătură“. Părţile dinăuntrul comarnicului din spatele scaunelor (1, 2, 3, 4) se numesc şi *spătări*, nu fiindcă se reazămă ciobanii cu spatele, ci fiindcă formează ca nişte *spate* de scaune, căci mulgătorii stau plecaţi spre oi. Cum se întâmplă de obiceiu cu asemenea numiri date la părţi dintr'un întreg, adeseori se spune în genere *„spătările“* strungii pentru tot păretele. Acesta se mai numeşte uneori şi *fruntar*(iu)[1]),

A = strunga (interior)
a = intrarea în interiorul strungii.
B = „Coteţul“, podit cu podele.
b = intrarea în coteţ.
C = „Comarnic“. Tot spaţiul de acì e acoperit cu şindilă pe laţi şi jos podit.
c = ieşirea din comarnic
D = „Fierbătoarea“
E = „Stâna brânzii“
(Stână se chiamă şi toată construcţia, cu strunga la un loc).
d...e are deasupra un lemn curb, ca bolta unei porţi.
F. = „Bătătura“ unde stau oile după muls.
G. = „Vándor“, bârna aşezată deasupra „uşilor“ şi păretelui ce desparte coteţul de comarnic.
Z. Z = se cheamă tot «vándor» (sau vandăr) şi e prelungirea bârnii de deasupra »uşilor».
Y = »Hătişul», cărarea pe care vin oile la strungă.
n, n = intrări în cele două aripi (odăi) ale stânii.
I, II, III = «Uşile« prin cari ies oile.
1, 2, 3, 4 = scaunele, făcute din butuci.
x....x = corlăţile, (gardul strungii).

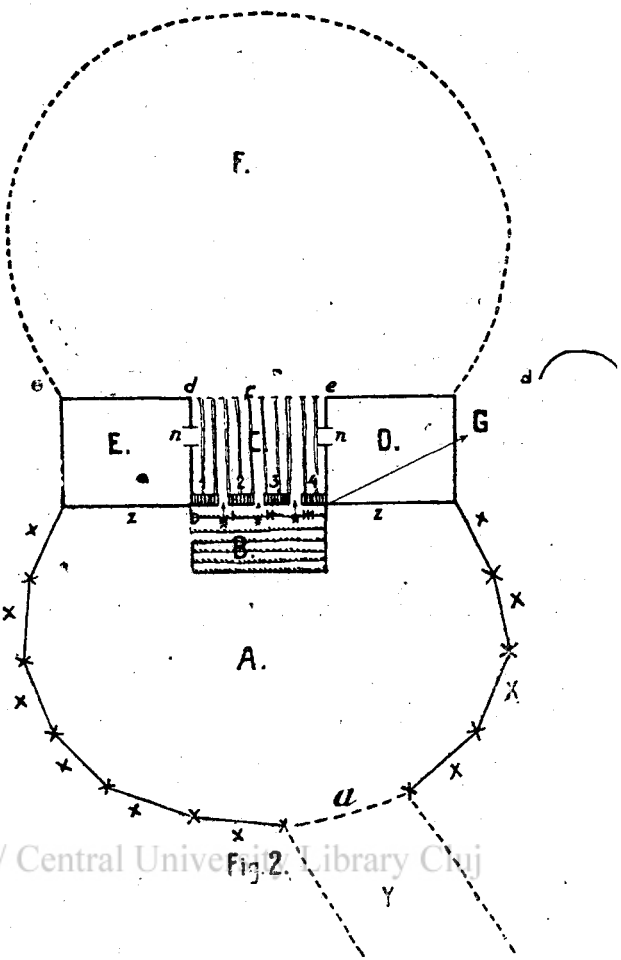

Fig. 2.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) *CDDE. Fruntar* sb n. „fronteau, plancher des meubles du moulin; frontispice, façade“ etc. Se dau şi formele romanice, cu sensuri analoge cf. şi REW 3534 *frontale.*

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

fiindcă e partea dinainte (faţada) din capul strungii, în opoziţie cu „coada strungii“, la uşa din urmă (*a* fig. 1 şi 2). *Fruntar*(iu) se numesc şi părţi, în care intră aceeaşi idee etimologică, din alte obiecte (lat. *frontale* sau **frontarium*) cum arată şi celelalte limbi romanice.

Imprejmuirea strungii (x.....x) este făcută din *corlăţi* (sing. *corlată*), blăni, scânduri sau simple prăjini (bare) de brad, aşezate în mai mulţi păreţi (laturi), cam de lungimea unei scânduri la duşumea, iar de înaltă închisoarea e atât cât să nu poată sări oile peste ea. In felul acesta gardul strungii are forma unui poligon ciuntit, cu o latură la colţul stânii E şi cu alta legată de colţul „fierbătorii“.

Terminul *corlátă* nu este specific aici ci intră în sfera numirilor materialului de construcţie în genere. După întinderea lui, care nu trece dincolo de versantul munţilor cu tipul II de strungă, mai ales în Ardeal, trebue pus în legătură cu ung. *korlát*, dar în partea a doua a cuvântului ar puteà fi şi germ. *Latte*, care duce ca sens tocmai la asemenea lucru.

La partea dela coada strungii duce drumul (y) pe care vin oile la muls, *hăţişul* (y) care înseamnă de obiceiu cărare prin păduri, prin desişuri.

Acest cuvânt e dus de păstori până'n şesul Dunării[1]) dar răspândit mai mult în Moldova şi Ardeal. (cf. Tiktin, Dicţ. ad. v.). Originea lui trebue căutată într'acolo (cf. Mold. *hat*). Legătura cu strunga e numai secundară, dar ne aduce aminte de sensul lui *rùva* piem. („calea vitelor“), de care se va vorbi.

Celelalte părţi ale obiectului nostru (coteţul *B* etc.) sânt ca şi cele arătate la fig. 1, numai cu deosebiri în poziţia lor.

Acelaşi sistem de muls, prin acelaşi fel de strungă, care este după informaţiunile noastre în tot lungul Carpaţilor, se vede şi în Monografia lui V. Păcală (Răşinarii, p. 295) unde se dă fotografia unei strungi, din faţă. Se pot distinge acolo patru mânzărari la două uşi. De altfel viaţa păstorească din zona Sibiului (unde sânt Răşinarii) a fost şi mai este încă tot aşà de importantă şi intensă ca şi a Săcelelor. Caracterile păstoritului sânt în genere identice în ambele regiuni, deosebiri sânt numai în detalii.

Strungile se mai aşează şi singure, neîmpreunate cu stâna, chiar în aceleaşi regiuni de care a fost vorba până aici.

[1]) Se întrebuinţează în Jalomita pentru cărarea, drumul ce-şi-l fac

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

In restul Ardealului, de la Haţeg şi până în Bihor, cât am putut urmări, strunga e legată de închisoarea obicinuită a oilor, de *staul* (< lat. stabulum) şi, se construeşte numai pentru vară, iar toamna i se desfac scândurile, şi se păstrează pentru altă vară.

De obiceiu în aceste părţi sânt două închisori, legate şi despărţite una de alta prin o „uşe", (trecătoare pentru oi la muls), făcută din bucăţi de lemn (scânduri etc.), numită (uşa, ea singură *strungă*.

Astfel, după elementele culese de la locuitorii din „Muntele Rece"[1] (jud. Cojocna), operaţiunea se petrece astfel: „Ies oile numa tot cât'e una pe strungă şi păcurarii stau la ieşire pe butuci cu găleata între picioare şi le mulg. Ciorângu *le dă [oile] în strungă*. E şi o strungă mai mare [adică altă închisoare] unde ies oile, se duc, le ţâpă, dacă le mulg". (Adecă bătătura de la fig. 1 şi 2, în faţa strungii şi a stânii).

Deşi a numit uşa de trecere în chip special *strungă*, prin extindere a întrebuinţat acelaşi cuvânt pentru cealaltă închisoare (II) din faţă.

Chestionându-l asupra numirilor specifice pentru diversele părţi ale acestui tip, a continuat: „Sânt două *staule*, dintr'unul *ies pe strungă* şi să duc în celălalt şi stau (deci ca în bătătură) până mâncă păcurarii [dupăce-au muls]. Ş'apoi mărg la iarbă"...

Mi-a făcut figura următoare (fig. 3), unde avem:

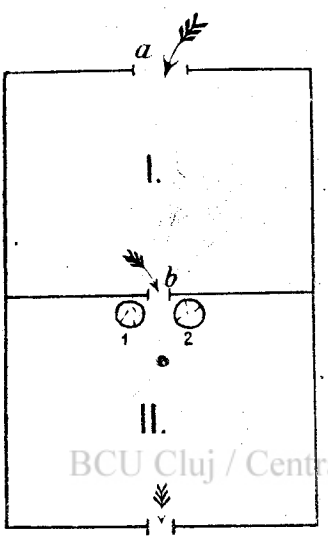

Fig. 3.

a) uşa pe care vin oile la strungă pentru a fi mulse.

I. „*Staul*" (= închisoare de vite în genere), în care intrând oile, pornesc pe *strunga b* propriu zisă (de aceea se zice *strungă* şi întreg cuprinsul ei); 1, 2 „Butucii", scaunele pe cari stau păcurarii care primesc oile ce vin prin *b*).

II. *Staulul* propriu zis cu funcţiunea de „bătătură" (fig. 2), care cuprinde în sine ideia lat. *stab(u)lum* ca şi în celelalte limbi romanice[2]), de închisoare (neacoperită?) pentru oi, în orice timp, nu numai vara. Dar, de oarece vara necesitatea mulsului aduce cu sine întrebuinţarea *strungii*, care a trebuit să

[1]) Nicolae al lu Ion Tanasia.

[2]) Cf. REW sensurile „*Pferch*", *Viehlager auf der Alpe, Wiese an der Sennhütte; Schweinestall, Schaffstall, Lattenzaun.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

aibă de la început numai această semnificaţie de construcţie de vară pentru muls, e le se construesc (staulul cu strunga) alăturat pentru motive de oportunitate. E un argument puternic în faptul că strunga se face *numai vara*, care înlătură ori ce confuzie cu *staulul* ori cu altă construcţie ce are funcţiunea de închisoare. Strunga e numai mijloc de muls, iar dacă în unele părţi înseamnă şi împrejmuire, se explică uşor, prin extensiunea sensului, întrucât strunga trebue să aibă şi o închisoare împrejur (cf. mai departe şi formele slave).

Despre bararea uşii de trecere până la începerea mulsului a adăogat: „*Strunga* de muls [uşa *b*] e închisă cu o *doscă*, scândură, până se pun la muls [păcurarii]". Construcţia se face din „*rude*"[1]) de brad pentru la strungă".

Reţinem şi aici că ideia fundamentală şi chiar numirea de *strungă* este în legătură cu locul, punctul barat (uşa), care serveşte de trecere oilor spre muls.

Acelaşi lucru se constată şi din altă comunicare (comuna Béleş, jud. Cojocna)[2]): „*stáol* ori *ocol* [sânt] două. Trec [oile] din unul într'altul. [Se fac] de *feţii* (derivat din *faţă*) ori margini de brad. [Ies oile la muls] pe *zăvoară* ori *uşe*. Un păcurar [stă] pe o latură ş'unu de alta, [încât oile] mărg pântre ei şi le mulge şi le ţâpă. [Aceasta e] *strungă*".

Din satul *Mărgău*, acelaşi judeţ mi s'a dat[3]) lămurirea că „oile se dau în strungă de strungar", împreună cu fig. 4, la care vedem o singură închisoare cu uşa *a* şi cu două scaune (1, 2) de muls.

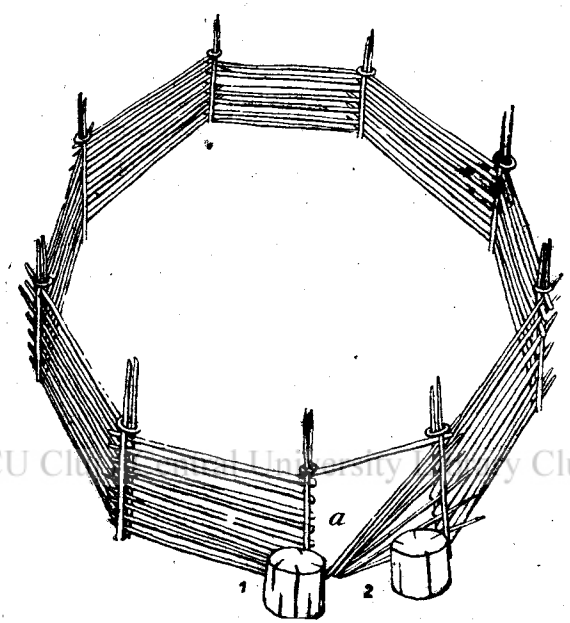

Fig. 4.

[1]) Înseamnă în genere „bară", bucată rotundă ori prismică, ori mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

In *Jilău*[1]) (jud. Cojocna) are forma dela fig. 5 (o dau numai în linii) asemănătoare ca funcţiune cu cea de la 3, având:

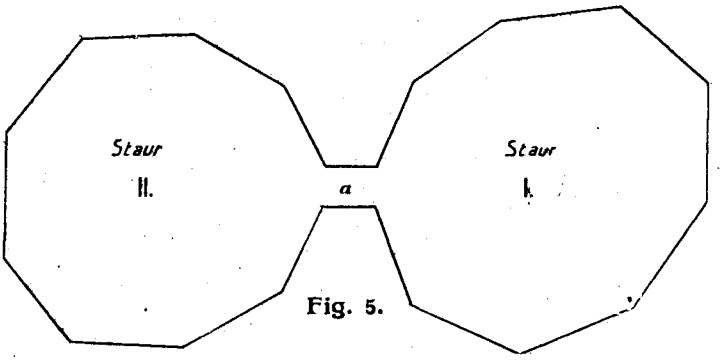

Fig. 5.

I, II) *staure*

a) strungăreaţă şi *strungă* pe care ies oile (dar tot aşa se numeşte acì şi spaţiul dintre dinţi, când sânt rari, atât la om cât şi la animale. Termenul e foarte răspândit)[2]).

La *Someşul Rece*[3]) (Cojocna) este tipul de la fig. 6:

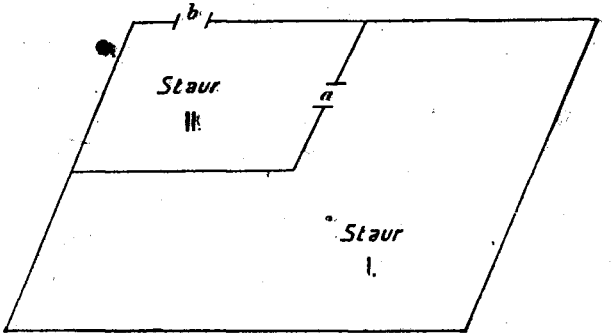

Fig. 6.

I. II) *stauri* a, b) *strunga, -ùţa*. Pe una ies oile din *staurul* mare prin cel mic (II) (cf. coteţul, fig. 1, 2), apoi prin *b* la muls.

Acţiunea este cea descrisă până acum. Uneori strunga are aici şi acoperiş pentru umbră (numirea n'o cunoaşte).

Tipul cu numirea de „strungă" în sensul special de „uşe" se întinde, după mai multe informaţii ce-am luat, spre nord (Bihor, Bistriţa etc.)[4]) şi în munţii Apuseni.

[1]) După informaţii date de Ion Moldoveanu, 23 ani.
[2]) Astfel după Tiktin, Damé, etc
[3]) După informaţiuni de la preotul satului.
[4]) Dl. Prof. N Drăgan, care e din jud. B.-Năsăud, îmi spune că strungă e «gaură în închisoarea de muls», iar dl S Pop, tot de-acolo, că e «locul unde se mulg oile». Poetul G. Coşbuc, năsăudean şi el, îl întrebuinţează cuvântul cu sensul de uşiţă (gaură): „Trei sulii făcutu-şi-au strungă prin mine" (în «Moartea lui Gelu") In Bihor (com. Bertin, Nucşoara) l-am întâlnit şi cu sensul de „gaura" făcută în urechea oilor, ca semn

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

In *Banat* funcţiunea strungii e aceeaşi, iar construcţia făcută ca şi la celelalte tipuri amintite. In afară de informaţiile luate personal, iată câtevà date din Monografia comunei Pătaş, jud. Caraş-Severin, a lui G. Popovici (Caransebeş, 1914). Autorul defineşte vag *strunga* (p. 79) „locul unde se mulg oile", iar închisorii oilor, ca termin general, îi zice *săciu*, explicat prin „ocolul oilor", ceeace înseamnă „Pferch, Hürde, ovile, staul" etc., pentru vite în genere, iar nu special pentru muls. Din text putem însă desprinde lămuriri pentru ceeace ne interesează. Astfel (p. 75): „Păstorul în presara Sf. Gheorghe [în această epocă începe mulsul oilor]... oprind mieii dela oi, *petrece oile prin strungă* [şi] mulge laptele ce a rămas după miei". Apoi: „Impodobesc [cu ramuri] stâna şi strunga [deci este şi stână alături, fără să se spună însă unde e aşezată]. Păstorul aduce [crengi verzi] şi oile după dânsul le [aduce] *după strungă* [la uşa cea mare de la coada strungii] apoi înfige [crengile] în uşa strungii [evident cea de intrare, *a* dela fig. 1, 2]. Acum copiii trebue să mâne oile *după strungă* [pentru muls], dar să nu le scape nici o oaie... [deci le „dă la uşe"], p. 77. Ce se petrece acum la păretele cu uşi, prin care ies oile?: „Femeile aduc găleţile... se spală cela ce se pune la mulsoare şi... apa o aruncă *peste strungă*". Deci numeşte aşa special păretele-barieră prin care trec oile la muls, căci „Aşezându-se acum *în strungă* [se zice „la scaun" în Săcele, Sibiu, Muntenia etc., adică la păretele cu uşile de muls] mulgaşii, începe mulsul oilor". (p. 77, ibid.) Deşi descrierea nu este detailată, reiese totuşi că strungă se cheamă şi toată construcţia la un loc.

Alături indică şi o *covercă*, „scutul sau colibiţa de vară din marginea săciului" (p. 79).

La *Românii din Serbia*, după informaţiunile noastre de la faţa locului, strunga e aceeaşi cu cele descrise până acum.

Mai adăogăm că în unele regiuni uşa, căreia îi putem spune acum şi *strungă*, se face şi numai la nevoie, la muls, prin lăsarea unui spaţiu liber în gardul închisorii. Acest spaţiu se formează scoţând un lemn din cele verticale, ce alcătuesc gardul, rămânând un gol. După muls, acel lemn se pune la loc[1]);

[1]) Aceasta în regiunea Câmpeni din M-ţii Apuseni, după comunicarea D-lui Furduiu, advocat, şi în jud. Bistriţa-Năsăud, după comunicarea D-lui I. Vlad, profesor, Cluj.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

e deci un fel de bară mobilă. Nu pot scăpà nimănui, nici aici, cele două elemente indispensabile ca să avem completă noţiunea de „strungă“, adică „uşa“ şi mijlocul de-a o închide sau bara la nevoie.

Iată şi alte atestări vechi şi nouă despre strungă, pe regiuni, care confirmă ce spunem noi:

Muntenia: Bibl. 1688, p. 207, 2, r.: *Şi cei striini de fĕliu stau pre munte den coace, şi Israil stă pre munte den colĕ şi* **strunga** *întru mijlocul lor*'.“ Este vorba de valea Cerevinthului, pe care oştile stau faţă în faţă, pe două coaste de munţi protivnici. Deci are sensul toponimic dat de noi mai departe de „pas, trecere“. Cuvântul grec pe care-l traduce strungă este αὐλών „strâmtoare lungă între doi munţi, trecere strâmta şi lungă; sanţ canal (cf. Ioanid, *Dicţ. gr. rom.*). Haşdeu, *Chestionar*, 9, 59: — „locul unde se închid vitele până se mulg“. (Mehedinţi); IV, 56: „locul unde trage oile să le mulgă se numeşte strungă“ (Dâmboviţa); acelaşi fel de definiţie în I, 138 (Brăila); II, 244 (Constanţa).

Strungăreaţă (găleată de muls) o. c. IX, 59 (Mehedinţi); V 355 (Dolj). *Strungar* (mânător) o. c. IX, 123 (Mehedinţi); VII, 484 (Ialomiţa)

Moldova—Bucovina: Dosofteiu, *Psaltirea*, 339: *Că-i sântem ai lui oameni de turmă. Şi oiţe, de-i paştem pre urmă. Prin porţâle lui să'ntrăm cu rugă, Sama să ne ia domnul pre* **strungă** [= Sama să ne ia d-l ca păstorul oilor ce trec prin strungă]. *Şezătoarea* VII, 190: ∞ „e un spatiu circular unde să bagă oile pentru a fi mulse“; ibid. V, 125: ∞ „un coşer (ocol) în care se închid mândzârile, pentru ca *prin spătări* să iasă la muls“; ibid. I, 287: *„strungăreaţa* 'n din'i“. Zanne, *Proverbe* V, 174 ∞ „endroit ou l'on trait les brebis (Mold.) *Strungar* în I. Creangă, *Amintiri*, 15; *Şezătoarea* II, 40.; ibid. V, 125: ∞ „băet ce mână oile 'n strungă, strigând hârşti“! [cf. „le dă la uşe“].

Comunic. S. Fl. Marian: ∞ „locul sau încăperea prin care intră oile când se mulg la stână“. „Strungariul *dă oile în strungă* [deci „în, la uşe“] ca să le mulgă ciobanii“. Sau şi mai bine: ∞ „ *o bortă într'un gard*, prin care poate intră o oaie sau un porc“ sau: ∞ „*borta* prin care trec oile la stână când au să fie mulse de ciobani“. Despre *strungar*: „bătetul... care dă oile în strungă; ...care mână oile dela stână ca să *treacă prin strungă*, când au să le mulgă ciobanii“. (Bucovina.)

Banat—Ardeal: Anonimus Caransebiensis dă „strungăraţă, strungĕreazĕ“; fără sens; *Lexiconul Budan*: ∞ „caula mulgendis ovibus“, (ungureşte) „esztrenga“; *strungăreaţă* „ollula mulctoria“; T. Bud. *Poezii pop.* (glosar): ∞ „deschizatură la staul (strunga oilor), la gard“. *Strungă* (la dinţi) în *Convorbiri Lit.* 37, 730 (e vorba de Braşov).

În dicţionare: F. Damé: *Dicţ. Fr. R.*: [Mold] „endroit où l'on trait les brebis, bercail“ şi dă ca pe un alt cuvint (1): ∞ „defilé“ în fraza *Se prelungeşte o strungă la capătul pădurii, o strungă prin care curge oştirea....* „un défilé par lequel débouche l'armée“ (cf. sensul din *Biblie* 1688, mai sus, şi cel din piemont. *rüva*, mai de parte). Acelaşi, în *„Terminologie Pop. Română“*, glosar: ∞ „passage étroit“ (cf. şi pag. 69). În dicţionar (Damé

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

e şi *strungăreaţă* [Muntenia] la dinţi: *Lelea cu coadele lungi şi cu strungăreaţă 'n dinţi.*

În arom. *strungă* are acelaşi sens. Iar, lucru foarte important de reţinut, „uşa, spaţiul de trecere" al oilor la staul se chiamă *arùgă* (cf. ori ce dict. arom.), după cum îmi spune şi dl. T. Capidan.

Originea cuvântului „strungă".

Am văzut istoria lucrului şi deci şi originea semantică a numelui, care a trebuit să pornească de la ideia de „barieră" de rude, prăjini, scânduri etc., părete mic de oprire, dar cu uşiţi, prin cari pot trece oile atunci când, mânate de la urmă de „mânător", li se lasă trecerea liberă de cătră mulgători, când vor să le apuce pentru a le mulge. Mijloacele prin cari se îndeplineşte operaţiunea aceasta le-am arătat pe larg. Am văzut şi motivele puternice cari au provocat crearea strungii.

Din toate acestea, două lucruri şi două idei reies clare:

A. Strunga este o „barieră" (cf. figurile şi fotografiile) în faţa („fruntariul") unei închisori, făcută din lemne de diverse forme, cărora le putem zice „bare", după serviciul ce îndeplinesc (închidere, barare).

B. Are în păretele din faţă şi spaţii libere, una ori mai multe „uşi" de trecere care şi ele se barează sau închid la nevoie. Aceste ieşiri se formează şi numai la timpul mulsului, prin ridicarea unui lemn din gard, care în acest caz e o „bară" mobilă, lăsânduse-se astfel un gol pentru trecerea oilor.

Am spus că în arom. uşa pe care merg oile la muls se numeşte *arúgă*. Această uşă se chiamă în o parte din dacorom. în chip special *strungă*. Ideia de „trecere, drum strâmt (ca în formele it. date mai departe), poartă strâmtă" etc. este şi în numirea toponimică *Strunga* [1]) precum şi în *„strunga, strungăreaţa dinţilor"*, date mai sus.

Este clar prin urmare că în cuvântul acesta avem, ca şi la „lucru", două elemente contaminate:

Un vechiu. rom. **rugà*, arom. *arúgă*, care este lat. **rūga** conservat şi în romanitatea apuseană. In *REW* 7426 i se dau două sensuri: 1. „Runzel", atestat în lat. (cf. ori ce dict.) şi păstrat în it. prov. *ruga*, sp., port. *arruga*, precum şi în dial galiz.

[1]) In jud. Dâmboviţa (v. şi alte localităţi în *Dicţ. geogr. al României* ad. v.), în munţi, pe linia graniţei vechi, este o foarte strâmtă trecătoare cu acest nume, deci o adevărată „strungă" (cf. piem. *rüva* dat mai departe).

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Deci Iberia şi Italia, afară de zona ei de nord, au păstrat sensul primitiv al cuvântului. Sensul 2 „Gasse", nu e atestat decât la Ducange. Se întâlneşte însă în v. it., în dial. pistoj., lucc., calabr. *ruga;* campid. *arruga*; fr. *rue* (> v. it., sic., neap., sp., port. *rua*). Apoi în arom. *arúgă* „Stalltür, durch die das Vieh hineingeht".

Sensul 2 se explică din primul, după noi, în chipul următor. De la ideia de „încreţitură, brazdă pe faţă, mică săpătură" (cf. fr. *sillon* şi rom. „cărare" pe cap, în păr) în ceva, s'a ajuns la aceea de „linii, fâşii lungi" imprimate pe pământ, pe câmpuri cu verdeaţă în special, cărări făcute de oameni şi de animale mai ales, pe locurile călcate regulat de mai multe ori pe zi, în mersul lor spre şi de la păşune. Cine priveşte de departe, acele cărări ce şerpuesc, brăzdând cu culoarea lor pământie câmpul verde, are impresia de „Runzel, sillon". De aci, într'o parte a domeniului romanic, terminul s'a aplicat la cărarea (drumul, calea) vitelor (piem. rüva), şi apoi chiar la drumul, coridodorul, uşa pe care acestea merg, intră şi ies din staule. Acest din urmă sens se vede în arom. Pe urmă a devenit „cale, străduţă strâmtă, stradă" în genere, în sate şi oraşe.

Că a fost legat într'o vreme de ideia de „potecă îngustă, trecere de vite printre ziduri sau garduri", se vede din accepţiunea ce o are în piemonteză. In acest dialect, după comunicarea d-lui prof. G. D. Serra, care cunoaşte bine dialectele italiene de nord, *rüva* (< lat. *ruga*) este „strada di campagna", „strada a ciottoli e lastroni per cui si avviano le mandre, chiusa ai due lati da muri in pietra a difesa di pascoli", deci un coridor, o strungă mai lungă, în sensul de trecere apărată de o parte şi de alta, cam ce este şi o strâmtoare, clisură (cf. toponimicul *Strunga*) în munţi etc.

In veneţ., continuarea zonei cu acest sens spre romanitatea răsăriteană, *ruga* „dicevasi a Venezia ad una strada caseggiata, calle o strada: come tuttora si conserva nelle denominazioni di: ruga dei pozzi" [1]) etc., ceea ce ar fi ulicioara şi hudiţa (mold.) rom., foarte aproape de ideia de „loc de trecere barat", de la care am pornit. Sensul veneţ. merge mai departe cu *ruga* în Balcani, la Albanezi rue (G. Meyer, *Alb. Wb.*) şi la Aromâni,

[1]) *Dizionario veneziano-italiano*, de prof. Giuseppe Piccio, Venezia 1916, ad. v.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

unde e străvechiu (latin), cum arată fonetismul. Aici însă s'a restrâns la ideia de „loc, poartă de trecere" (gang), unde duce cărarea oilor ce vin şi ies din staul. Acest sens l-am văzut şi în dacorom. *strungă*. In o parte din acest domeniu *ruga* a fost înlocuit prin *uşe*, după ce cel dintâiu a fost absorbit de inovaţia „strungă", născută prin complicarea şi evoluţia lucrului la care se referă, evident după intervenţia terminului care aveà să designeze păretele de bare, bariera, în care s'a construit *ruga*, uşa de trecere, cum am văzut la figurile de mai sus. Dar, repetăm, sensul *ruga* l-a mai păstrat şi dacorom. *strungă*, ceea ce dovedeşte netăgăduit înrudirea acestor două cuvinte.

Şi pentru al doilea lucru, intervenit în construcţia strungii şi legat de ideia de „barieră" sau prin extensiune, de „gard, închisoare" (v. mai departe cevà identic la *barr-*), găsim terminul în limbile romanice.

Este v. germ. „ahd" [1]) (Diez, *Wb.* 307) **stanga** cu următoarele corespondente, după *R E W* 8227, având sensul „Stange": it. *stanga*, care înseamnă şi „Riegel", engad. *staunga*, friul. *stange*; iar -|- „nhd" *Schranke* > triest. *stranga*, de unde (după Bartoli, Misc. Hortis, 907) şi vegl. *strunga* cu sensul „Zollschranke".

In it., aproape ca şi în germ. înseamnă exact «lucrul» care a intervenit în rom. strungă, adică «bară» de lemn în genere, pentru diverse uzuri. Am putea-o traduce în rom. cu: bucată de lemn, de scândură, prăjină, laţ, rudă etc., (cf. orice dicţ. it.) [2]) lucruri cari designează materialul din care se face gardul strungii.

Contaminarea celor doi termini amintiţi, corespunzători celor două lucruri îmbinate într'unul, devine cu atât mai explicabilă, cu cât ne gândim, că zilnic păstorii au strigat odinioară, mânând oile, „la rugă" şi la **stângă* (forma ce-a trebuit s'o aibă în rom., germ. *stanga*), aşa cum strigă astăzi «hăi la uşe», «hăi la strungă» (v. acestea mai sus). Argumente mai puternice decât acesta nu cred că s'ar puteà cità multe în sprijinul contaminării a două vorbe. Cât despre rolul ce l-a avut acest feno-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Vom întrebuinţà mai departe această prescurtare, întrucât la noi n'avem încă pământenită până acum traducerea acestui termin.

[2]) E. Zaccaria, L'elemento germanico nella lingua it., Bologna 1901, p. 486 îl defineşte „pezzo di travicello", cu derivate: *stangare, stangheggiare, stanghetta,-ttina, stangone, stangonare* etc., denotând o vitalitate mare. Este răspândit în toată Italia.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

men în limbile romanice, n'avem decât să privim în *R E W* care e plin de cazuri identice. De aceea **stângă* + *rugă* devenite *strungă* este cred, pentru ori ce linguist, în afară de îndoială.

Cât despre existenţa lui **stângă* de altădată în limba rom. vorbeşte şi *stinghe* dacorom. care înseamnă „bară mică", un fel de *stanghetta* it. (v. despre aceasta mai de aproape la „Addenda") cari sânt diminutive ale lui *stanga* [1])

*

Este interesant cum pentru noţiunea de „bară" în sens mai larg, ori mai restrâns, limbile roman. au împrumutat termini streini, de la popoarele nordice (cf. mai departe *burr-*), dovedind un uz des şi o trebuinţă vie a lucrului la acestea.

Din lat. s'a păstrat în limbile romanice lat. *ames* care în Columella are sensul de „barieră, traversă" pentru a închide staulul şi a păstrat un sens apropiat în forma dial. arbed. (în regiunea muntoasă, a Alpilor din Ticino) *andanš* „Gatter" şi în prov. *anta* „Brustwehr". In celelalte limbi surori are sensul de „targă", «litieră» etc. (*R E W* 419). Un sens apropiat a avut *transversa* „Querbalken", şi adj. *transversus* de unde: venez. *treso* „Querholz", veltl. *tres* »Gehege zwischen dem Schweinekoben und dem Schafstall", şi, important pentru istoria rom. *stână* (v. mai departe despre aceasta) şi *strungă*, în puschl. *tres* „Schafstall" — adică o clădire făcută din obiectul „transversă" — precum şi alte forme cu sensul general de «traversă». *R E W* 8858,8860.

In schimb avem v. fr. *bauc* „Querbalken" < franc. *balko* „Balken", it. *spranga*, «Spange, Riegel», engad. *spaunga*, «Stange, Riegel» < langob. *spanga* „Spange". *R E W* ad. v.

In it. *spranga* se vede o contaminare — analogă cu cea din *strungă* — care se poate explică prin alăturarea de apropiatul ca sens *traversa*. In aceiaşi familie de împrumuturi se poate pune şi **tranca* «Querstange», de origine necunoscută (cf. formele roman. coresp. în *R E W* 8851).

Aceste exemple ajung cred, căci nu a fost intenţia noastră de a le da pe toate din această categorie, pentru a ilustră ideia pomenită mai sus. Putem spune însă mai departe că germ. *stanga*, care ne priveşte pe noi, a intervenit ca un mijloc practic, nou pentru a perfecţionă strunga, care la început a trebuit să fie

[1]) G. Bertoni, L'elemento germanico nella lingua italiana, Genova 1914, explică pe it. *stanga* prin „pertica, asta, bacchetta" (p. 200).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

probabil numai o „rugă", o portiţă ori un mic gang de trecere, poate şi cu un *cancello*, cum mi s'a spus că se chiamă în Toscana [1]) şi uşiţa care închide ieşirea oilor din «rete» (închisoare). I s'a aplicat deci «rugii» o bară fixă ori mobilă, din una sau mai multe „stanga". Sau, după ce „stanga" a ajuns, prin extensiune firească (a se compară şi *barr-*), să însemne şi închisoarea, gardul întreg, chiar dacă pe urmă s'a făcut şi din alt material (scânduri, nuele), „ruga" s'a construit în părelele „fruntariu".

***

Direcţia iradierii cuvântului „stanga" pe pământ romanic, începând de la Alpi, din engad. şi friul., progresând în interiorul Italiei, spre sud, iar în est, prin Români, [2]) în toată peninsula balcanică, [3]) până la venirea Ungurilor, ne indică centrul de unde şi-a început prima răspândire, căci despre a doua înaintare (sec. X—XIII) vom vorbi în altă parte. [4]) Acest punct geografic nu poate fi decât centrul zonei arătate, partea intermediară între Italia şi fostul teritoriu roman balcanic-dunărean, o regiune deci ce ar cădea în preajma cursurilor de mijloc ale Dravei şi Savei, în nordul cărora se iviseră la Dunăre populaţii germane de invazie încă din sec. II.

Reţin acest fel de a conchide în privinţa răspândirii cuvintelor, dintre alţii, în deosebi de la dl M. Bartoli (Torino), care urmăreşte de mai multă vreme probleme de geografie linguistică în vederea stabilirii unor principii într'o lucrare viitoare. D-sa a ajuns să se convingă, între altele, de faptul că punctul de pornire al unei inovaţii este, după cele mai multe cazuri ce le-a studiat, centrul zonei pe care se atestă elementul linguistic urmărit. [5])

Tot în regiunea arătată a trebuit să se nască şi formaţia, prin compoziţie, „strungă", fiindcă s'a întins şi la Albanezi, Dalmaţi şi în regiunea Triestului. Aceste două din urmă, după cele

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Comunicat de A. Cecconi din Radicofani, în apropiere de Chiusi.

[2]) In forma „strungă", după ce a dispărut „stanga".

[3]) La Veglioţi, Albanezi şi Greci, apoi la Slavii veniţi în Balcani (Bulgari şi Sârbi). Despre formele cari se întâlnesc la aceştia se va vorbi mai departe.

[4]) Când vom tratà pătrunderea strungii la Unguri, Poloni şi Ruteni.

[5]) Se ştie, de altfel, de oricine e în curent cu asemenea studii că geografia linguistică, de la Gilliéron încoace, urmăreşte în special stabilirea căilor de iradiere a fenomenelor de limbă.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

spuse de noi, adică vegl. *strunga* şi triest. *stranga* sânt aceleaşi cuvinte cu rom. *strungă*, numai cu deviarea sensului mai mult spre una din părţile constitutive ale cuvântului, adică spre „stanga", care a impus în triest. pe *-a-* [1]), de unde sensul vegl. şi triest. de „Zollschranke". Dar în „barieră de vamă" nu intră oare şi ideia de drum, de trecere *(ruga!)*, din o ţară în alta, sau de la ţară într'un oraş, unde pentru control se aşează de obiceiu o bârnă mobilă, care barează sau lasă liberă circulaţia, dupa trebuinţă? Cred că nu încape nici-o îndoială în această privinţă.

De aceea nu e nevoe să se admită o contaminare cu n. germ., „nhd" „Schranke" (părerea d-lui Schuchardt, în Bartoli, *Misc. Hortis* l. c.) din două motive puternice. Un nhd. „Schranke" nu este atestat în nici-o limbă romanică, iar două cuvinte trebue să trăiască împreună o bucată de vreme, ca să se poată influenţă unul pe altul. Pentru „strungă" este apoi exclusă o influenţă „nhd" dată fiind forma fonetică şi sensul ce-l are. Erà însă şi prea târziu, chiar de-ar există în rom. un „Schranke" şi este imposibil de înţeles geograficeşte şi istoriceşte o răspândire aşa de întinsă, pornită de la o epocă târzie, fie că am plecà de la Germanii din Alpi, ori de la cei din Transilvania.

Deşi aceste motive sânt suficiente pentru înlăturarea influenţei lui „Schranke", mai putem adăugà şi răspândirea mare a lui «strungă» (uşe) care în unele părţi, am văzut că cuprinde numai ideia de deschizătură în gard sau de spaţiu dintre dinţii rari etc. Acest fapt arată — după principiul că ceea ce este mai răspândit este şi mai vechiu — numai posibilitatea amestecului, lui *ruga* în cuvântul nostru. Totuşi trebue să recunoaştem că în privinţa semantică dl Schuchardt, cu spiritul său ingenios recunoscut în asemenea materie, a văzut că trebue să se admită pentru triest. *stranga* o contaminare cu un cuvânt care să fi avut sensul (pe care-l are „Schranke") apropiat de al lui «stanga», deşi nu l-a pus în legătură cu rom. „strungă", de care s'a ocupat şi d-sa. [2])

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dacă prin urmare formele triest. şi vegl., cum am văzut, şi cea alb., cum s'a mai spus (G. Meyer, *Alb. Wb.*) şi cum vom

[1]) Un caz identic de contaminare dă C. Salvioni, *Bricicche sarde*, p. 31 (Arch. Glott. V, 241) în sard *truvella* „zampogna" din *tuba* + *tromba*, pe când în v. pisană erà *trobba* şi *tromba*. Deci într'o parte s'a impus *u* din *tuba*, în cealaltă *o* din *tromba*.

[2]) A se vedeà mai departe.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

vedeà în capitolul următor, nu se pot explicà deplin înăuntrul acestor graiuri, rămâne singură limba rom., în care se lămureşte fără greutăţi crearea cuvântului şi apoi întinderea lui mai departe la vecinii sudvestici.

Lăsând însă deoparte teritoriul necesar pe care au trebuit să-l ocupe pe coasta Adriaticei Albanezii şi Dalmaţii, trebue împinsă în chip firesc spre nord şi nord-est zona de creaţiune a lui «strungă». Astfel ajungem iarăşi la centrul de iradiere fixat de noi mai sus, după criterii de geografie linguistică, în regiunea ce cuprinde cursurile de mijloc ale Dravii şi Savii, lângă Panonia romană pe unde au venit Germanii [1]) de la nord spre Italia. Centrul de care e vorba n'a putut fi decât înăuntrul poporului român străvechiu, în epoca lui de formaţie. Ar reeşi deci că acolo a trebuit să fie o parte însemnată din grosul strămoşilor noştri, cu continuare în spre sud-est în Moesia cu populaţie romană şi ea din sec. II-III, şi în chip firesc cu calea deschisă şi cu tendinţă şi spre est (în Banat şi Transilvania), chiar de nu s'ar admite persistenţa Românilor în masse mai mari, în aceste părţi, de la Aurelian înainte.

Populaţia romană («română străveche») de care vorbim în această epocă de creare şi de primă răspândire a strungii este de la sine înţeles cea care a vorbit latina vulgară din Panonia-Balcani-Carpaţi, din care s'a desprins apoi limba română, în legătură strânsă cu albaneza, vegliota şi italiana.

Forma alb. (*štrungɛ*) se va înţelege mai uşor cum vine din cea v. rom. „strungă", dacă o vom studià în comparaţie cu cele sârb. şi bulg. Geograficeşte acestea intrând în Balcani, fac parte tot din zona primei răspândiri. Fonetica formelor slave de sud va arătà de asemenea că au fost împrumutate în primul contact al Slavilor cu Românii din regiunea fixată de noi, înainte deci de venirea Ungurilor, după cari s'a produs o nouă înaintare a „strungii" la Poloni şi Ruteni, cum va dovedì fonetismul ce-l are cuvântul la aceştia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După lămurirea acestor probleme numai vom puteà să tragem concluziile definitive asupra originii elementului de care ne ocupăm.

---

[1]) A se vedeà mai departe, cari Germani au putut fi cei ce au adus pe «stanga».

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Istoria răspândirii „strungii“ la popoarele vecine cu noi.

Ne vom folosì aici de cercetările celor ce s'au ocupat de originea acestui element cultural etnografic, pentru că din acestea vom puteà aveà şi întinderea lui geografică, continuarea sensurilor din rom., precum şi raporturile cronologico-fonetice dintre diversele forme ce le are «strunga» la vecinii noştri de odinioară şi de azi. [1])

Miklosich (*Etym. Wb. d. slav. Spr.*) lângă o presupusă bază **stronga* dă: serb. *struga* „Melkstall, Riss im Zaun, grosse Schafhürde , (cu coresp. în «nsl.») *zavora*, slovak. *strunga*, *struńga* „Schafhürde, Melkstall“, „priechod oviec na košari (cf. arom. „arúgă“ !); polon. *straga* „zagroda kolo koszaru“; rut. „*strunga*“.

Din scurtele definiţii ale formelor slave putem scoate, cu ajutorul datelor noastre, elementele esenţiale ale strungii: a) că este o construcţie pentru muls, b) că este (cf. serb.) un „Riss“ în gardul unde se mulge, adică „ruga“ şi c) că are şi accepţiuni, prin extindere, cari ne duc la „ţarc, hăţiş, cărare pentru intrare la închisoare“ etc. Originea presupusă de Miklosich, dar nedocumentată, este respinsă mai târziu de G. Meyer.

Acesta în *Alb. Wb.* dă pentru alb. *štrungɛ* sensul de „Abteilung des Pferchs, in dem die Ziegen gemolken werden“. Deşi scurtă, definiţia ne arată după cele ce cunoaştem până acum că e vorba de coteţul (B fig. 1. 2) de lângă „păretele-barieră“, pe unde ies oile, iar nu de un „Pferch“ propriu zis, care poate fi şi o îngrădire în genere (staul etc.). Dacă s'ar fi dat detalii asupra construcţiei acelei „Abteilung“, am puteà vedeà dacă se asemănà cu strunga rom. Dar că e vorba de o parte din închisoarea specială pentru muls, iarăşi nu se poate negà. G. Meyer, l. c., înşiră şi formele arom. *strungă*, n. gr. στρούγκα, slov. *strunga* „Schafhürde, Melkstall“, serb. *struga*, polon. *straga*, rut. („klruss“.) *strunga* pe cari le consideră luate de la păstorii români (după Miklosich, *Wanderung. d. Rum.*, 8. 19). Istoria cuvântului o declară, pe drept cuvânt, întunecată, iar derivarea propusă de Miklosich şi Schuchardt [2]) din alb. *štrɛngóń* < lat *stringere* o socoteşte imposibilă, ceea ce rămâne indiscutabil acum când cunoaştem alcătuirea, necesitatea şi funcţiunea acestui lucru — în afară chiar de etimologia ce am dat.

[1]) Cf. cele următoare.
[2]) Cf. G. Meyer l. c.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

După aceştia a încercat dl G. Weigand să explice originea acestui element (în Jahresb. Institut. f. rum. Spr. XVI, 228,229), pornind de la sensul românesc „Schafhürde, Pferch, die durch zwei Hürden [deci o „rugă"!] erzeugte Enge durch die die Schafe getrieben werden, wenn sie gemolken werden sollen". Dă şi sensul de „Zahnlücke" şi „Schlucht". Ca origine d-sa presupune pur şi simplu o bază v. sl. neatestată **strъga*, dar respinsă în chip absolut convingător de alţii (v. mai departe). Dl W. n'a primit pornirea de la alb. *štrengoń*, pentrucă din acesta nu se poate explică **u** din formele rom. şi alb. ceea ce este de altfel foarte evident. Acest **u** apare însă de acum clar prin amestecul celor două lucruri „barieră" şi „uşiţă de trecere" şi a terminilor coresp. **stângă* (stanga) + *rūga* — acesta a dat pe *u* — cari cuprind imaginile acelora.

A cercetà istoria terminilor referitori la diverse construcţii înseamnă deci a face şi istoria schimbărilor prin care au trecut acestea. In dependenţa lor de lucruri se schimbă la rândul lor şi cuvintele, cum a spus dl H. Schuchardt la primul congres italian de etnografie din Roma (1911). [1]) Acolo a arătat marele savant şi cazuri de cum se îmbină două lucruri într'unul ca şi două vorbe, de unde rezultă firește greutatea de a descurcà istoria acestor amestecuri linguistice.

Elementul nostru, caracteristic din atâtea puncte de vedere, este şi un tip foarte important de „cuvânt călător". El se întinde şi mai departe decât zona limbilor amintite arătând că însemnà un lucru pe care popoarele din jurul Românilor nu-l cunoşteau şi l-au primit imediat de la noi, fiindcă erà foarte practic. Ca să ajungă însă aşa de departe, trebuià să fie şi purtat, nu numai împrumutat direct, de o populaţie care cutreerà ţinuturi largi, cum în afară de armată, marinari şi negustori, numai păstorii mai sânt.

Am puteà spune fără exagerare că urmărind strunga în iradierile ei, urmărim însăşi peregrinaţiunile păstorilor noştri şi deci expansiunea Românilor de altădată.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Astfel îl găsim şi la Bulgari. Cuprinde aşadar cu peninsula balcanică, toată întinderea de la Adriatică la Marea Neagră.

In balg. este atestat in diverse forme fonetice dialectale: *strъga, stroga, struga, straga* [2]) (N. Gerof, Rĕčnik n. b. j., p. 298)

[1]) Cf. *Cose e parole* — Relazione del prof. H. Schuchardt.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

cu sensul „despărţitură între doi stâlpi, la părete" (un fel de „uşe" deci); iar *prestrŭga* (id. *Suplim.* p. 381) „praznoto mĕždă dvata prĕdni zăbi" (= „locul gol între cei doi dinţi de dinainte"). Sensul din urmă, neatestat în alte limbi slave, duce prin izolarea lui în bulg. [1]) tot la Români, la cari fiind un cuvânt vechiu şi foarte viu a putut luà mai uşor şi accepţiuni figurate. Intrebuinţarea figurată de „strungăreaţă" (în dinţi) ni se pare prea specială ca s'o credem în bulg. independentă de rom.

Cevà mai departe vom vedeà cum se explică formele bulg. şi fonetic din cele rom., căci încercările cari s'au mai făcut pentru a explică pe „strungă" înăuntrul altor limbi nu pot zdruncinà ceea ce am stabilit noi. [2])

Vine însă în ajutorul părerii noastre studiul unui învăţat polon, dl St. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen* [3]) care înfăţişează luminos istoria cuvântului nostru, din punct de vedere slav. D-sa dovedeşte că chiar de am pornì de la o formă, neatestată şi cu totul izolată în slavă, **strǫga* din care s'ar puteà explicà foneticeşte corespondentele sudslavice, pe alb. *štrungɛ* nu l-am puteà derivà decât din rom. *strungă*, deoarece un slav **strǫga* ar fi dat în alb. **štrengɛ* (cf. alb. *orendī* < slav. *orǫdije* o. c. 106, 112). Fonetismul alb. este străvechiu ca în cuvinte luate din lat. (cf. alb. *funt* < lat. *fundus* G. Meyer, o. c. ad. v.).

Reflexele slave de sud se pot explicà în adevăr din reconstruitul **strǫga*, dar acesta pe lângă că e ipotetic, n'are corespondent în indogermană, de care prin slavă să se poată legà forma noastră şi sensul ei corespunzător lucrului. [4])

---

[1]) Pentru *prestrŭga* cf. şi *Sbornik* 18, II, *Materiali* p. 13.

[2]) Astfel Iokl, *Stud. zur alb. Etym. u. Wortbildung*, p. 89. sqq. şi 119 n'aduce nimic nou în această privinţă, ci numai respinge etimologia d-lui Weigand, fiindcă e sprijinită pe o bază neatestată, care cum au spus şi alţii mai înainte, nu poate explicà formele alb. şi rom. (luate paralel). D-sa pleacă însă tot de la ideia lat. *stringere* (> alb. *štrengón*), reconstruind însă un prototip străvechiu alb. (indogermanic), „sehr wohl möglich", **str ŭ g*, pentru a lămurì pe *u* din *štrungɛ*. Lăsând la o parte greutăţile formale şi lipsa de exemple analoge, sensul concret al terminului nostru technic stă departe de tot. Baza aceasta, pe lângă că este ipotetică, rămâne prea izolată în albaneză. Iar poziţia mărginaşe a acestei limbi nu poate fi nici geografic luată ca punct de plecare. O altă etimologie (dată de Vasmer, *Roczn. slaw.* 2,27) din o bază gr. *στραγγα < στραγγίζω (tot reconstruită!) „auspressen, ausdrücken" suferă de aceleaşi defecte capitale, cum observă în parte şi Iokl, o. c. p. 119, care o respinge, pe drept cuvânt de altfel.

[3]) In *Mitteilungen des rum. Instit. an der Universität Wien* I, 1914.

[4]) V. asupra isolării în slavă a bazei ipotetice şi Wędkiewicz l. c.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Dimpotrivă, după noi, *-un(g)-* rom. străvechiu puteà dà aceleaşi rezultate în slav. de sud ca şi v. sl. *-ą(g)-*. Cu *ą* s'a confundat de sigur pentru urechea slavă atât lat. vulg. *-u + n +* cons., cât şi lat. *-a + n + cons.* Acesta din urmă a dat în slav. de sud *-u-* ca şi slav. *ą*, fenomen petrecut în sec. IX—XI, cum spune Leskien (*Grammatik der Serbo-Kroatischen Sprache*, p. 114) pe baza lat. *sanctus* > serb. croat. *su-*. Găsim însă în Leskien l. c. un exemplu şi pentru părerea noastră privitoare la *-u + n + cons.*, analog prin urmare rom. *strungă*, anume forma atestată în sec. IX *Mutimir* (< *Mǫtimirъ*) < lat. *Montimærus*, pe lângă care dă şi forma, atestată şi ea, *Munciimirus* cu *-un-*. Deci lat *-on(t)* > slav *-u-*, ca şi lat. *-an(t)-* > slav. *-u-*. Iar lat. (vulg.) *Montimerus* îl dă Leskien atestat şi cu *-un-* (*Muncimirus*). Iată cum se explică acest fapt. In lat. vulg. *-ŏ + nt, nd-* a fost *-unt-,-und* (cf. M. Lübke, *Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch.*, XXX, 336, şi Densusianu, *Hist. d. l. l. roum.*, 77, unde se dau exemple lat. vulg. atestate cu *ŏ* > *u* înainte de *nt, nd* precum şi bibliografia chestiunii).

Putem spune, pe baza acestora, că acest *u + n* (+ *cons.*) [1] romanic balcanic a avut aceiaşi soartă în slav., alături de roman. *a + n* (+ *cons.*) ca şi slavul *ą* (on), fiindcă sud-slav. *Mǫtimir* (= atestatul lat. vulg. *Muncimirus*, clas. Montimerus) dă *Mutimir* ca şi *sanctus* > sud-slav. *su-*.

Astfel se explică şi formele bulgare *strŭga*, *stroga* etc. cari duc la acelaşi prototip fonetic cu *-ą-*, căruia îi corespunde ca de obiceiu serb. *-u-*, exact ca în serb. *struga*, iar toate împreună duc la rom. străvechiu (sec. VI—IX, după care în serb. numai era *ą*) *strungă*.

In felul acesta se înlătură toate greutăţile fonetice, şi din limbile slave de sud, privitoare la desvoltarea cuvântului ce-l studiem.

In acelaşi timp ajungem şi la concluzia firească că *strunga* a intrat în sud-slav. înainte de sec. IX, adecă în perioada primă a amestecului şi convieţuirii noastre cu Slavii. După sec. IX—XI, epoca de transformare, după dovezile lui Leskien, a lui *-ą-* în slav în *-u-* etc., *strungă* nu mai puteà suferì schimbările de care s'a vorbit.

[1] Cf. pentru lat. vulg. *u + n + cons.* (= lat. clas. *o + n + cons.*) şi forma Γεμελλομοῦντες, cu *-οῦ-*, între castelele citate de Procopius (sec. VI!) ca zidite de Iustinian în Tracia şi Moesia (apud Densusianu, o. c. p. 391).

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Şi deoarece în alb., cum dovedeşte şi d. Wędkiewicz, o. c., nu poate fi slav, atunci numai formele rom., apoi cele alb. şi vegl. sânt create înainte de venirea Slavilor.

După sec. IX a pătruns firește la Unguri ale căror forme *esztrenga* şi în documente vechi forma latinizată *stronga*[1]) n'am puteà precizà pe ce cale au pătruns la ei, şi nici nu cunoaştem vreun studiu în această privinţă. Geograficeşte au putut fi luate şi de la Slavi, foneticeşte rămâne însă să fie lămurite mai de aproape şi înăuntrul limbii ung. Că nu poate fi originar unguresc, nu mai e nevoe să insistăm, ci să ne gândim numai că de la ei nu puteà pătrunde la Aromâni şi la Greci. Forma din documente judecând după ung. *karácson* < rom. *crăciun* (Puşcariu, *Etym. Wb.*, p. 35-6), cu *o* pentru rom. *u*, arată provenienţă românească. *Esztrenga* poate fi o formă dialectală ung.

*

In limbile slave de nord cuvântul nostru a pătruns ceva mai târziu, în a doua epocă de lăţire a lui, cum am afirmat mai sus. Dl Wędkiewicz, o. c. p. 276, care respinge cu argumente serioase şi derivarea formelor sud-slave din ipoteticul *„stroga“ („Mehr Bedenken erregt die Tatsache, dass ein rekonstruiertes **stroga* im slawischen Wortschatze isoliert steht und jeder weiteren etymologischen Anknüpfung entbehrt“), dovedeşte că nici moravo-slovac. *strunga* şi rut. *strunka* nu pot fi băştinaşe, fiindcă ar fi trebuit să aibă *-u-* nu *-un-* din v. slav *ǫ*. Vocala nazală polonă însă puteà să derive din *-un-* secundar, pe când un v. sl. *„stroga“ ar fi trebuit să dea în polonă mai curând **strega* (ibid.). De aceea încheie: „Demnach neige ich der Ansicht zu, das Wort sei überall im Nordischen rumänischen Ursprungs“ (ibid.).

Această constatare mai arată că în zona Carpaţilor de nord cuvântul a pătruns după epoca sec. IX—XI, în care timp am văzut că se transformase deja slav. *ą* > *u* etc., ceea ce coincide cu părerile cunoscute despre epoca întinderii Românilor în aceste părţi. Nu intrăm mai adânc în această chestiune care se poate vedeà împreună cu bibliografia, la însuşi Wędkiewicz, o. c. p. 262 sqq.

[1]) Bar al Antal, *A Magyarországi latinság szótára*, p. 632, Budapesta 1901.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Ajunşi aici am terminat şi urmărirea geografică a cuvântului, împreună cu transformările ce le-a îndurat pe drumurile lungi ce le-a parcurs [1]).

Am studiat până aici cuvântul în laturea lui semantic-etnografică (în legătură cu lucrul) şi în cea geografic-linguistică.

In ce priveşte partea istorică mai putem adăogà că prima atestare a lui *strungă*, noi credem că se poate admite acum ca neîndoelnică în numele Στρόγγες [2]) (= Strungi), unul din castelele

---

[1]) Nu putem trece cu vederea că dl Wędkiewicz, o c. p. 275-6, nota 1, s'a oprit şi la forma vegl. *strunga* „stanga, barriera" (luat din venetă, după Bartoli, Dalmat. I, 247, II, 227) alăturându-o de triest. *stranga* (la *kaniati strangia*, după Salvioni, R. Ist. Lomb. XLI, 583). Afirmă însă că „hat mit rum. (alb.) *strungă* nichts zu tun", dar acceptă părerea că veneta-dalmata are la bază un *stanga* + *Schranke* (după Schuchardt, în Bartoli, *Misc. Hortis*, 907, notă), ceea ce nu se mai poate susţine după lămuririle date de noi. *U* din forma rom. l-a oprit pe dl W. să o apropie de cele venetă şi dalm. Că *u* din cea vegl. ar puteà fi o „Lautsubstitution" (Bartoli, *Z. R. Ph. XXXII*, 4) pentru venet. *a*, nu mai e necesară atare explicare. Cuvântul vegl, cu lămuririle de sens lapidare, pe care a putut să le dea d-lui Bartoli ultimul vegliot, nu-i departe de atmosfera semantică a celui rom. şi deci poate fi socotit din aceiaşi epocă cu el, fiind şi dintr'o zonă geografică vecină cu cea atribuită de noi ca primă patrie cuvântului. Triest. *stranga*, cu menţinerea lui *a* prin influenţa lui *stanga*, cum am spus, a rămas din această cauză departe şi ca sens de *ruga*. Acesta la rândul său a devenit pur păstoresc în Balcani, pe când în regiunile mai civilizate de pe coasta Adriaticei s'a aplicat în urmă mai mult la micile ulicioare ale oraşelor, un motiv mai mult ca să se depărteze şi el de stanga. *Ruga* în rom. a putut să se impue mai puternic, şi ca formă şi ca sens (păstrat până azi), în *strungă*, fiindcă s'a restrâns la viaţa păstorească, aplicat fiind mai des la aceasta, cum dovedeşte aromân. *arúgă*.

Păstrarea până azi a sensurilor ambelor cuvinte componente în *strungă*, cum am arătat, este argumentul suprem pentru originea ce i-am atribuit-o

Mica zonă triest. a formei *stranga*, faţă de imensa întindere a celeilalte, nu poate nici ea să fie considerată ca centru de origine al cuvântului. Depărtarea ce sens de cel pe care îl au celelalte limbi se explică uşor şi prin lipsa vieţii păstoreşti în acea regiune.

Vegl. *strunga*, în afară de zona restrânsă şi ea, trebue văzut şi în raport cu sufletul ultimului vegliot, trăit în lumea oraşelor. Cât puteà acesta să pue, din ceea ce a avut odată ca sens un cuvânt, în nişte scurte răspunsuri pe cari trebuià să le dea filologului?

Ca fonetism (cu *u*) şi geograficeşte a putut fi luat direct de la Românii străvechi. Puncte de sprijin pentru vegl. *-ang-* > *-ung-* n'avem. Dacă însă punem forma vegl. în atmosfera în care l-am judecat pe triest. *stranga*, ca influenţat, în acele regiuni, mai mult de *stanga*, foarte vital şi azi în it. şi dialecte, am găsi totuşi un sprijin pentru *-ang-* > *-ung-* în vegl. *plungro* < lat *plangere!*

[2]) D-l Densusianu, *Hist. de la l. roum.* p. 391, îl socoteşte a fi mai curând lat. (vulg.), decât rom., ceea ce nu ştirbeşte ce am spus noi. Admisă însă originea străveche rom. a cuvântului, existenţa lui în sec. VI trebue privită în raport cu faptul că limba rom. îşi încheiase atunci prima epocă de desvoltare, după care vine aceia a influenţii slave.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

din Moesia (sec. VI) citate de Procopius, ed. Bonn. (De Aedificiis, p. 284, 30)

In ce priveşte grafia cu -ογγες nu e nimic surprinzător, fiindcă o regăsim şi în forma Κίμβαλόγγου care nu e decât rom. *Câmpulung* (Densusianu, l. c.), din Cedrenus (II, 457). In timpul de care se leagă această atestare (anul 1014) nu mai puteà fi vorba în rom. de *-ong-* ci de *-ung-*, fiindcă trecuse la *-un-* şi slavul *ą*.

Astfel rezultă că *strungă* erà în Balcani în sec. VI, judecând după poziţia localităţii Στρόγγες, care se află la est de Niş [1]). De-aceia nici istoriceşte nu mai poate fi considerată de origine slavă.

Considerând acum că centrul de iradiere al cuvântului a fost regiunea Savei şi Dravei, de care am vorbit, rezultă că *stanga* a pătruns la Români înainte de a ajunge în Italia, de la o populaţie germană cu care noi am venit în contact în trecerea ei spre Lombardia. In tot cazul înainte de sec. VI, când scrie Procopius.

In it., *stanga* e socotit adus de Langobarzi. Aşa Zaccaria, o. c. p. 481, spune precis: A noi *stanga* fu importato senza dubbio dai Langobardi. Tot langob.[2]) e dat şi de *REW* (indice).

Existenţa lui *stanga* [3]) în rom. n'o putem însă despărţi geograficeşte de întinderea lui în it., după cele spuse mai înainte, şi din cauză că pornim astfel de la o formă atestată care a existat şi s'a continuat în germ. de azi *(Stange)* şi care poate explicà corespondentele it. şi rom.

In Italia de nord se ştie că Langobarzii au stăpânit de la 568 până la 774, încât o influenţă a acestora [4]) asupra limbii it. este foarte explicabilă.

Dar şi o influenţă asupra limbii rom. este posibilă (cf. mai departe a *băgà*). In adevăr se ştie că această populaţiune germană a coborît de la Nord la Dunăre încă din sec. II, fiindcă apar în războiul ce-l poartă Marcus Aur. Ant. Pius (161–180)[5])

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Procopius l. c. spune că era „ἐν χώρᾳ Ῥεμεσιανεσίᾳ". *Remesiana* erà oraş în Moesia superioară, la est de Niş, unde astăzi e *Bela Palanka* (Pauly-Wisowa, ad. v. Remesiana)

[2]) Bertoni o. c., 200 îi zice numai «aated» (= „ahd")

[3]) V. la *Addenda* şi *stinghe*.

[4]) V. mai de aproape Bertoni o. c., p. 13 sqq.

[5]) Dr B. Niese, Grundris der röm. Geschichte nebst Qellenkunde, München 1910, p. 338 sqq.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

cu Marcomanii. După această dată continuă prezența lor la Dunăre (astfel în a II jum. a sec. al III-lea alături de Vandali)[1]. Iar în sec. VI, după 552, puterea Langobarzilor e de așă natură, în cât Iustinian e silit să lase Panonia, provincie atât de romanizată, pe mâna acelora. De altfel chiar în războiul de recucerirea Italiei (550—551) generalul Narse luase în armata sa și Langobarzi. Tendința lor de înaintare spre Imperiul roman trebue s'o vedem în germene încă din acel prim conflict cu Romanii în războiul marcomanic (sec. II).

Dupăce Panonia cade definitiv în mâna lor, supt Iustinian, ca un teritoriu ce de mult eră amenințat și în parte desigur și ocupat de ei, coborîrea acestora în Italia și cucerirea ei în 568[2], eră ceva ce nu se mai puteă împiedecă.

Astfel contactul acestor Germani, la Dunăre și prin Panonia, cu regiunea care am considerat-o noi ca punct de plecare pentru strungă, apare posibil de la sec. II încoace.

Această concluzie se va întări mai mult de istoria lui *a băgà*, despre care vom vorbi în alt capitol.

***

In titlul acestui capitol am dat paralel inovația din vestul romanic *barr-*, fiindcă pune împreună cu *strungă* aceeași problemă a istoriei lucrurilor în raport cu terminii ce le reprezintă, în cazul nostru, privitori la ideia de „închisoare-gard".

Istoria familiei de forme romanice din *barr-* o tratează pe larg dl Iosif Brüch (Die Stämme *barr-*, *bar-* im Romanischen, în „Wörter und Sachen", 1921, Band. VII, p. 147 sqq.)

Din acest studiu se desprind analogii pentru istoria lui *strungă* din estul romanic, ca și pentru termini referitori la construcții de închisori, garduri, obstacole, bare etc.

Pentru a sprijini pornirea de la un sens „Busch, Gestrüpp" al galic. **barros*, *-us*, de unde baza roman. **barra* „Buschhecke p. 151, 152, (cf. *R E W* 963, **barra* „Querstange"), de unde apoi sensurile formelor roman.: 1) barieră („Schranke"), 2) îngrăditură, 3) bara justiției, 4) incintă..., 6) margine, hotar etc. (cf. triest. *stranga*, vegl. *strunga* cu explicările de sens date de noi), autorul aduce importante elemente din istoria popoarelor vechi.

[1]) Ibid. p. 368.
[2]) Ibid p. 421.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Astfel Germanii (după Ammianus Marcelinus şi Caesar), Francii (după Grégoire de Tours) obicinuiau să taie arbori, mărăcini pentru a face apărări sau pentru a bară drumurile, a ridică obstacole contra duşmanilor.

Pasagiul din Herodot VII, 142 unde se spune că Acropolea era... ῥηχῷ ἐπέφρακτο (cf. o. c. 152) ne duce la forme greceşti din care noi credem a puteà explicà termini romanici.

Din baza cuvântului gr. din Herodot (φράσσω) derivă gr. φράκτης „clôture, écluses avec des vannes“ (cf. şi gr. φραγμός id.) şi adj. φρακτὸς, η, ον „enclos, garni de haie; clos obstrué, barricadé, fortifié“. Astfel:

It. **fratto** *şi alte forme romanice.*

In *R E W* 3466 — şi după el Brüch o. c. p. 153 — pornind de la lat. *fracta* „Bruch“ se admit următoarele corespondente roman.: it. *fratta* „Zaun“, „Hecke“, „Gebüsch“, „Dickicht“, neap. *fratte* „Dickicht“, romagn. *frata* „Baumreihe“, trient. *frata* „Bergwiese“, ticin., bergell. *frača* „geflochtenes Wehr an einem Bache“; „Barricade auf dem Wege...“; val., blen. *freča* „Damm“, vald. *fratę* „Sperre“ v. fr. *fraite* „Graben, Verhau“, val. *fret* „die aufgeworfene Erde längs eines Grabens“ (imprejmuirea poate fi şi o ridicătură de pământ, şanţ), it. *frattone*, lucch. *trattone* „dichtes Gebüsch“; fr. *fretę* „gegittert“. *Fratta* „siepe“, îl dă dl G. Bertoni[1]) ca existent şi în regiunile Grosseto, Fano, Fermo şi Lansevero (Foggia).

Toate acestea cuprind, cum se vede, ideia de gard, baricadă, închisoare etc., care se cuprind în formele gr.

Geografi.eşte chiar ne duce spre o influenţă gr., fiindcă formele încep din sudul Italiei spre nord şi spre Franţa, păstrând sensurile primitive tocmai în Italia, zona de unde trebuià să iradieze. Din lat. **fracta* < adj. gr. (φρακτός), φρακτή se ajunge foneticeşte la aceleaşi rezultate ca şi din lat. *fracta* (part. lui frango). Insă fiind un termin oarecum tehnic şi atât de răspândit, înseamnă că e foarte vechiu şi sensul, nu numai forma fonetică a cazurilor citate.

Lat. *fracta* (masc. *fractus*) din *frango* stă foarte departe din aceste puncte de vedere, iar dicţionarele îi dau mai mult sen-

[1]) L'elemento germanico nella lingua italiana, Genova 1914, p. 254, unde se dau şi alţi termini privitori la gard.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

suri abstracte în legătură cu ideia de „a frânge", dar niciodată nu designează cevà apropiat de sensurile formelor romanice. Mai mult chiar, în *R E W* se dau alte forme roman. dintr'un lat. *fractum* (frango), deci acelaşi cuvânt ca *fracta* (admis de autorii amintiţi ca baza celor romanice) cu sensul „zerbrochen"; tot aşà din *fragigare* „zerdrücken, quetschen" (cf. şi *fraguiare, frangere,* ibid. ad. v.) sânt derivate romane cu sensuri analoge. Ceeace însă nu se poate trece cu vederea este că asupra unora din terminii romanici a putut influenţa part. *fractus* (< *frango*), pentrucă îl apropià o nuanţă de sens şi haina fonetică. Astfel ar fi prov. *fracha* (*R E W* l. c.) „Riss", „Schaden", „Verhau", care poate fi < *fracta* (< *frango*), şi prin urmare numai un omonim al celorlalte forme. Formele gr. de la cari pornim noi au sensuri absolut corespunzătoare celor romanice, iar ca fonetică nu se poate obiectà nimic. Deasemenea nici geograficeşte.[1])

***

Dar să urmărim mai departe alţi termini din jurul ideii de mai sus, studiaţi de Brüch, o. c., întrucât privite în grupuri şi familii, cuvintele se clarifică mai uşor, atrăgând în sfera lor şi altele cari privite izolat numai cu greu se pot descurcà.

Romanii făceau închisorile din material viu, mărăcini, nuele. din lemne cioplite sau, mai târziu, din pământ şi ziduri, cum spune Varro, d. r. r. I, 14: „... primum naturale saepimentum quod obseri solet virgultis implicatis... aut ex arboribus truncis demissis in terram deinceps constitutis. tertium militare saepimentum est fossa et terreus agger..."

Multe din aceste feluri de construcţii vechi, ca şi **fracta* venit în Italia de la Greci, s'au păstrat la popoarele rom. împreună cu termenii respectivi, cu sensul cărora a pătruns de la Celţi şi **barra*, după Brüch o. c. (cf. R E W 963 **barra* „Querstange" şi 964).

Astfel de termini daţi şi de Brüch (o. c., p. 154) sânt v. fr. „soif d'espines", „soif de paulz"; it. „*siepe verde*", „siepe di pali", „siepe morta, secca"; sp. „seto vivo", „seto muerto" (< saeptum).

[1]) V. d. p. d. v. istoric la Addenda întrebuinţarea lui *fracta* în Procopius.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Şi în rom. avem „gard viu“ care în părţile de şes ale Munteniei este o plantă acăţătoare, spinoasă care se plantează, creşte şi împrejmueşte vii, curţi şi grădini.

Să nu fie deci rom. *gara* un lat. *carduus*, adică mărăcinii vii cu care se împrejmuiă odată? Căci *gard* înseamnă mijlocul, materialul însuşi[1]) de împrejmuit, nu curte, închisoare şi mai ales cetate, întăritură, cum a însemnat slav. *gradŭ*, din care cred unii că derivă cel rom. (Cihac etc.). Că pe urmă a putut fi influenţat de familia de forme slave, din care avem *ogradă* (curte) şi *grădină*, este de la sine înţeles. Dar metateza lui r [2]), când alături trăiesc *grădină* şi *ogradă*, e foarte grea în limba rom. şi exemple serioase analoge nu sânt.

Un „pendant“ al it. *siepe morto* (cf. pentru „gard viu“: „vetustissimi auctores *vivam saepem* structili praetulerunt“, Columella, 11, 3) avem rom. *mortăcini* care în jud. Dâmboviţa, înseamnă „vreascuri uscate“. Iar pentru ideia de par mai mic bătut în pământ avem rom. *ţăruş*, care nu poate fi decât un *terreus* > *ţăr* + -uş. In adevăr *ţăruş*, e un lemn scurt numai de bătut în pământ. In legătură cu altă ideie nu se întrebuinţează. [3])

In lumina acestor fapte — şi trecem peste elementele germane ce le mai citează — conchide Brüch că **barra* însemnă „einen zur Absperrung dienenden Balken“, de unde fr. *barreau*, *barrière*, *embarrasser*, etc., etc., în care intră şi ideia de închisoare şi de „obstacol, bară“ etc., de care se leagă ca ideie, cred rom. a *stingheri* („ambarasă, împiedecă“ cf. Addenda).

Apoi reţinem formele pav. *bark*, bresc. *barech* „quel prato o campo dove i pecorai rinchiudono il gregge con una rete“; bergam. *bárec* „steccato nel quale rinchiudono le pecore“; parm. *bareg* „pezzi di legno posti sui fianchi del carro nella testata di due stanghe“ (o. c., 155).

---

[1]) Cf. Dicţ. Acad. ad. v.

[2]) Cf. şi Cancel, Despre Rumân şi despre unele probleme lexic. v sl.-rom. Bucureşti 1921, p. 62 sqq. Iar Dicţ. Acad. l. c. îl socoteşte străvechiu rom., înrudit cu alb. garò. Pentru acesta observăm că foneticeşte are un sprijin pentru -*rθ*, în *l'arθ* < *lat. lardus* (*G. Meyer* **Alb. Wb.** ad. v.) iar pentru *g-* ar fi aceeaşi influenţă ca în rom. a v. sl. *gradina* > alb. *gradine* (o. c. p. 128, şi Bernecker, *Slav. Etym. Wb.*, p. 230).

[3]) Cf. şi Damé, *Terminologie*, 49; Dicţ., ad. v., id. Derivarea lui Cihac, Dicţ. II, 432, dintr'un slav. *cer* (= lat. cerrus) nu ni se pare admisibilă ca sens şi nu e nici în slavă cevă analog. In romanică însă avem orme analoge ca sens din baza *terra*. Astfel piem. *taraña* „langes, gerades Weinspalier“, comask. *teraň*, canav. *traň* „Zweig, der aus einem Baumstrunk herauswächst“.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Vedem un proces analog semantic ca şi la *strungă*, care, am văzut, prin extensiune se chiamă şi închisoarea trebuincioasă pentru a închide oile, ca să poată fi mânate apoi prin strunga propriu zisă: bara cu uşile (ruga) de trecere la muls.

Dar îngrădirile acestea au evoluat după trebuinţi, şi li s'au adăogat colibi alături, sau au fost ele înşile acoperite. Astfel tirol. *bark* „Viehstall auf der Alpe"; comask. *bark* „Gruppe von nur im Sommer bewohnten Alpenhütten"; port. *barga* „Strohhütte"; berich. *barž*, *berž* „Schuppen aus Stroh oder Binsen zur Aufbewahrung des Heus oder Feldgeräte" (p. 156); obwald. *barga* „gedeckter Eingang zum Haus oder Heustall"; *bargun* „Alpenhütte"; abruzz. *barche*, neap. *barchetto* „loggia" etc. etc.

Ideia de „Querstange" este în lat. mediev. *barrium*, *ambarrium* „saeptum.... ex barris seu repagulis constructum" (ambitus barrium) o. c., 158.

Dar dacă de la ideia de gard, gard învelit, s'a ajuns la aceea de „coridor învălit" (un fel de comarnic — cf. fig. 2 — deasupra strungii, între cele două stâni) şi la aceea de «Hütte», cum am văzut în formele de mai sus, se limpezeşte, cred, originea altei construcţii păstoreşti:

Rom. **Stână**

Sensul e mai specific şi mai uşor de lămurit decât al «strungii», mai ales după larga, dar necesara tratare a istoriei acesteia.

Geograficeşte are aceeaşi întindere în dacoromână ca şi strunga, fiindcă e legată de ea şi ca construcţie şi ca necesitate.

Tot fruptul ce rezultă de la mulsul oilor prin strungă trebue să treacă, să fie preparat şi păstrat într'o căscioară, colibă, „capanna", „Hütte" etc. aşezată în colţul (fig. 1) sau în faţa strungii (fig. 2) în a căreia împrejmuire, gard, „saeptum", e cuprinsă şi ea.

Din această alcătuire şi din necesitatea de-a avea un adăpost pentru produsele oilor, reiese că stâna e cel puţin tot aşà de veche ca şi strunga. In munţi mai ales, unde este adevăratul păsforit la toate popoarele romanice[1]), nici nu se poate închipui această ocupaţie fără stână.

Ca şi strunga ea nu are rost şi nu funcţionează decât vara,

1) Cf. între altele O. Densusianu, *Din ist. migr. păstoreşti la popoarele romanice*. Bucureşti. 1907.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

fiindcă numai atunci se mulg oile [1]). De altfel toamna păstorii părăsesc muntele, lasă acolo stâna şi strunga până la vara viitoare. Iar în şes iarna au nevoe de alte alcătuiri, menite a apără oile contra vânturilor. Acestea se numesc colectiv „*adăposturi*“ şi „adăpoaste“ (Săcele) < lat. addepos(ī)tum, (Tiktin) sau mai bine *adappositum* (*CDDE.*, 15), căci pentru păstorii nomazi nu există iarna clădire fixă, ci aşezarea, la nevoe, îndărătul unui desiş de burueni înalte, sau în păduri, cari se găsesc şi unele şi altele de-alungul râurilor şi prin bălţi, pe unde iernează oile.

Am văzut, mai ales cu 15—20 ani în urmă, în special aşă zişii „Ţuţueni“, apoi Câmpulungenii, Gorjenii etc., adică păstorii ce stăpânesc vara zona Carpaţilor dintre Ţara Bârsii şi Mehedinţi, că nu se adăposteau decât în vreme de viscole, în dosul unei păduri, sau pe Bărăgan, după desişurile de burueni înalte, pe vremea când nu erau prea multe arături. Dar mai ales pădurea serveşte de adăpost, fiindcă atunci când sânt zăpezi mari *dărâmă* (< lat. *deramare*) crengi cu muguri pentru nutreţul oilor.

De aceea alte numiri pentru generalul românesc „adăpoaste“ ca slav. *zăvadă* sau turc. *perdeà*, *saià* sânt inovaţiuni recente, venite odată cu restrângerea zonelor de păşunat libere de odinioară. Cele din urmă au şi o iradiere restrânsă, în sudestul Munteniei şi Moldovii (după constatări personale).

Deci *stâna* este casa, clădirea de vară pentru prepararea „fruptului“, brânzeturilor, în genere.

Este *casearia* (< caseum) „Käsehürde“, păstrat în arom. *căşare* şi în celelalte limbi romanice (*REW* 1735), iar în dacorom. în derivatul mai nou *căşerie* (< căşár), restrâns la sensul de casă, colibe de făcut caşcaval.

Originea *stânii*, de la Cihac [2]) încoace se crede a fi v. slav. *stanŭ* „firmitas, castra, tentorium, statio“ > rus. *stanŭ* „stature, station“ (cf. rom. stat, «stat de om» = statură), „corps de chemise, métier de tisserand, établi“ etc., cr., serb. *stan* «métier de tisserand, demeure, station, parc de moutons, bergerie» şi (după Karad. L.) „locus et casa mulgendis ovibus“, „corps de chemise“

[1]) Dacă sânt şi excepţii, când se mulg oile şi iarna, acestea sânt foarte rari şi de dată recentă pe la unele crescătorii de oi, moderne, cari vor să aibă miei timpurii, prin Februarie, cum am văzut în şesul Munteniei. La munte, de unde neapărat toamna coboară oile la şes, nu se poate acest lucru.

[2]) Dicţ. D. Etym. Daco-rom. p. 361.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

şi derivate cu ideia de „statio"; alb. *stan* „parc de moutons", gr. στάνη id. şi στάναι «campements", ung. *esztena*, *isztina* «parc de moutons", care după Miklosich ar fi v. sl. *stěna* „murus". [1])

Evident o apropiere de sens este. Dar avem de-a face cu unul din acele sensuri de bază ca şi în lat. *stare*, *statio* etc., *manere*, *mansum*, *mansio* etc. (cf. *R E W*) care duc la ideia de aşezări, popasuri omeneşti în genere. Dar nu e un sens de bază *specific concret*, legat de un *lucru* numai. Iar cuvântul nu trebue despărţit de lucru cu uşurinţă, şi mai ales lucrurile specifice, numai cu riscuri pot fi alăturate de cuvinte cu sensuri largi, elastice.

Sensul specific apropiat de cel rom. nu-l dă Cihac decât în sârbeşte, ceeace înseamnă o zonă restrânsă care puteà fi influenţată de rom. «stână». Celelalte sensuri sârb. care sânt mai numeroase, ca şi cele din alb., gr., rus., ung. (acesta poate foneticeşte derivà şi din rom.) sânt apropiate de ideia de bază de „statio", care nu e cevà specific, ci o noţiune capabilă de întrebuinţări largi.

Pornind deci de la aceste consideraţiuni semantice, de istoria lucrurilor în legătură cu a terminilor corespunzători şi mai ales de la sensul specific rom. al lui *stână*, care, pentru funcţia ce-o îndeplineşte, trebue să fie foarte vechiu, apoi de la legătura strânsă şi neapărată a stânii de strungă, termenul nostru poate fi pus în sfera de termini numeroşi romanici citaţi la *barra*.

Am văzut acolo atâţia termini de „colibă", «Hütte» etc., derivaţi din cuvânt de bază care a însemnat gard, «saepes» etc., ajuns mai târziu să fie acoperit.

Stâna însă e coliba legată, înconjurată de «saeptum», necesar strungii, cu care formează un întreg.

Astfel ar puteà fi un lat. **saeptana* (< saeptum), adică o «casearia» **saeptana*, căscioara care este clădită în şi din gardul strungii, cu care convieţuieşte în funcţiuni şi întrebuinţări comune.

Ca formaţiune identică avem de ex. **parietana* „zur Wand gehörig" (*REW* 6243) de unde în friul. *paradane*, *paladane*, «Fachwerk», «Bretterwand» (cf. şi *parietinus*, având coresp. în port. şi galiz. cu sensul „Baufälliges Haus", *R E W* 6244). Nume de lucruri din adjective cu suf. *-anus* se pot vedeà în M. Lübke, (Gram. d. rom. Spr., p. 490 sqq)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Acest **saeptana* „coliba de la saeptum" sau „din saeptum' acoperit (cf. comarnic), unde se mulg oile şi se prepară laptele, poate explică şi foneticeşte pe *stână*, prin fazele: **săptână* > *sătână* cu căderea regulată în româneşte a lui *p[t]* aton. Sincoparea lui *a* aton nu ni se pare grea între *s-t* (cf. it *staccio* < *saetacium*, *R E W* 7499; rom. *destul* < *de* + *sătul*, ibid. 7620 şi Puşcariu, Etym. Wb. 1531).

Dar greutatea cea mare a derivării din slavă este *ân* din *stână*, care nu se întâlneşte sigur decât în cuvintele de origine latină.

Celelalte elemente, considerate ca slave: *stăpân*, *smântână*, *jupân* (cf. între altele Densusianu, Hist. de la l. roum., p. 282) nu sânt lămurite deplin.

Despre *stăpân* nu s'a găsit o explicare sigură până azi, în care anume limbă balcanică s'ar puteà aşezà baza lui primitivă (cf. Dacoromania, p. 508 sqq. critica d-lui Capidan despre studiul lui H. Barić, Albanorumänische Studien I, Teil, care duce pe *stăpân* la un lat. **hospitanus*, de unde şi alb. *stopán* „Oberhirt"). *Jupân* a putut fi astfel influenţat ulterior de *stăpân*, fiindcă erau aproape sinonime. Originea lui *jupân* însă nu este lămurită şi nu este de loc exclusă pătrunderea lui la noi înainte şi independent de Slavi. Pentru originea slavă a lui *smântână*, afară de sens, e o greutate şi istr. *smo̯ntore*, cu *n* rotacizat, fenomen ce se întâlneşte iarăşi numai în elementele latine. Iar cuvântul se găseşte rotacizat în vremuri mai vechi. Astfel în documente lat. (Croaţia) din sec. XV se întâlneşte numele *Zmantare (-a) Petar*[1]), încât trebue căutată altă origine lui „smântână" decât cea de până acum, şi anume în baza romanică *matta*.

Smântână poate fi foarte uşor derivat de la *matta*.[2])

[1]) Comunicat de dl Prof. S. Dragomir de la Cluj. (E atestat de 4 ori în *Mon. Hist.-Jurid. Slav. Merid.*, vol. V, fasc. I, pp. 99, 102, 106, 121).

[2]) Sensul lui *smântână* e greu de pus în legătură cu baza slavă *metę, mesti* (rühren) cum face şi Bernecker (*Slav. Etym. Wb.* ad. v.) din care reconstrueşte un **sъ-mętana*, tocmai pe baza formei rom. Smântâna nu se prepară prin „bătaie" ca untul, ci din contră lăsând laptele *nemişcat* câtvà timp, deci e pur şi simplu stratul „pieliţa", arom. *teară* (lat. tela); it. *panna* şi alte forme romanice (< lat. *pannus* *R E W* 6204). Astfel rom. *smântână* e posibil din baza «*matta*» „Decke" (*R E W* 5424) cu coresp. în roman. având sensul de „smântână". Ar puteà fi deci un **mattana* > *(s)mântână* cu *n* epentetic ca în *mărunt* (minutus), *cărunt* (canutus), *păngări* (paganus, -ire). Cunoaşterea „lucrului" explică şi în acest caz în chip firesc originea cuvântului, pe când etimologia slaviştilor este artificială, fiindcă porneşte de la o ideie cu totul falsă. Reconstrucţia fonetică deci, chiar dacă s'ar puteà sprijini şi pe alte exemple, ceea ce nu e cazul aici, cade

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Dar chiar dacă aceste forme ar fi şi ca fonetism sigur slave, ceeace nimeni nu poate dovedi, nu rezultă că trebue să socotim pe baza lor şi o altă trecere de *-an* > *-ân* într'un cuvânt ce se pretează mai curând la alte explicaţiuni semantice împreună cu lucrul ce-l reprezintă, decât cele date de Cihac. Iar foneticeşte şi ca formaţie *stână* < **saeptana* nu întâmpină greutăţile slavului *stanŭ*, chiar dacă problema întreagă nu o putem considera rezolvată definitiv în chipul cum am încercat noi.

II. Rom. *a băgà* în raport cu lat. *mittere*, *ponere* şi coresp. lor romanice.

Din complicata istorie a cuvântului „strungă" am arătat cum s'a împletit un element german vechiu, pătruns şi în alte limbi romanice, cu forma latină „rugă". In urmărirea istoriei altor cuvinte, pornind din punct de vedere semantic de la ideia că un lucru, fapt etc. stă la baza lor, vom arătà mai jos cum se explică unul din elementele cele mai vitale ale lexicului românesc: *a băgà*.

Vom folosì pentru această cercetare materialul foarte bogat ce-l oferă *Dicţ. Acad.* despre acest cuvânt, în nu mai puţin de 13 coloane! Acest fapt l-a făcut pe dl Puşcariu să afirme[1]), că trebue să fie străvechiu românesc, ceace este foarte logic din punct de vedere principial istorico-geografic. Este răspândit pe întreg teritoriul dacoromân şi în dialectele române sud-dunărene.

Concluzia firească este deci că Românii l-au primit sau l-au avut în epoca de plămădire, când formau o massă continuă, pe un teritoriu aproape comun, sau mai bine zis pe o suprafaţă pe care n'au putut fi goluri prea mari, cari să poată împiedecà circulaţiunea elementelor constitutive ale limbii române, întrebuinţate în chip necesar în fiecare zi, precum sânt de ex. *a face*, *mâncà*, *dormì*, *umblà* etc., elemente cari în majoritatea cazurilor nu pier decât odată cu întreaga limbă a unui popor. Acesta porneşte cu ele pe drumul veacurilor, de la închegarea sa ca unitate etnică deosebită[2]).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar să desprindem sensurile mai esenţiale ale acestui cuvânt *din Dicţ. Acad.* (p. 416 sqq). Este definit astfel: I. a face să

[1]) *Locul limbii rom. între lb. roman.*, pag. 40.

[1]) Cf. A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris 1921, despre tenacitatea elementelor acestora.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

între cevà sau pe cinevà într'un spaţiu ..., în care poate încăpeà. Exprimă deci o noţiune mai gèneralà decât a *vârî*, care e o băgare cu puterea, o înghesuire a cevà (mai mare într'un spaţiu mai mic) — şi conţine ideia opusă verbului a scoate".

1⁰ „*A pune...*" într'un exemplu caracteristic pentru ideia ce stă la baza acestui cuvânt: *Adecă amù cailor zăbalele în gură lă băgămŭ.* Cod. vor. 122., în N. Test. 1648: *le punem...*, iar în Bibl. 1688: *...frânile în gură le punem = nous mettons...*

Adăogăm că astăzi se zice simplu „a băgà sau a pune calului în gură", chiar fără a se mai adăogà „frâu, zăbale, căpăstru", acţiune care constă în a legà falca de jos a calului cu un ochiu format din coada (sfoara) căpăstrului [1]).

Alte exemple din *Dicţ. Acad.* corespund tot lui *a pune* (mettre), dintre cari relevăm: *...bägă degetul în gaura inelului* (Ispirescu), iar expresia de azi curentă este „a băgà inelul în deget". Apoi *a băgà [aţa] în ac.* Urmează exemple în care este acelaşi sens de a „pune", însă în interiorul unui alt lucru, deci a „introduce, a vârî, a ascunde" etc. cu multe extensiuni de care sânt capabile asemenea idei. In expresia *a-şi băgà capul (pentru cinevà)* sau „mâna în foc" = „a-şi pune viaţa în primejdie" o cunoaştem pe cea curentă „îmi pun capul" (= mă prind, mă leg, garantez că un lucru are să se întâmple cum zic eu etc.), în care este ideia de „a se vârî, amestecà într'o afacere primejdioasă", dar şi de „a se legà" pentru a contribuì cu un ajutor într'o chestiune oarecare. Exemple sânt şi în limba veche: *„Şeremet au dat o sută de galbini unui Moldovan, de şi-au băgat capul... şi au mers (cu cărţi)... la paşa din Tighina"*, deşi mai mulţi înainte îşi pierduseră capul în acelaşi fel de încercare de-a străbate prin liniile duşmane. (Neculce, Let. II, 382).

Din seria lungă de exemple de la 1⁰, unde „a băgà" e întrebuinţat mai mult în legătură cu obiecte concrete, din care reiese acelaşi sens general de „a pune" (cf. lat. „mittere", „ponere" cu corespondentele lor romanice, mai departe), cităm unele cari păstrează elemente din întrebuinţarea pe care a trebuit s'o aibă cuvântul la origine: *...bägă capul sforii pe ţăruş*, (adică puse, făcù să între capul ţăruşului pe ochiul sforii); *Se bagă ochiul*

[1]) Sens curent în Munt., Mold., Ardeal, după mai multe informaţiun culese de mine.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

praştiei pe degetul cel mic, Ispirescu. Ca şi în expresia „a băgà inelul în deget" este vorba de lucruri în formă de cerculeţ, verigă", care se aplică, se pun în jurul unui alt lucru, care la rândul lui intră în cel dintâiu. Deaceea apoi s'a zis *a băgà în ţeapă* „empaler", *a băgà în frigare* (cf. apoi „a băgà ciorapii în picioare, mânuşile în mâini, haina pe mâneci" etc).

In alte expresii, ca „a-(şi) băgà în cap, minte" etc. (sieşi, ori altuia), nu e altcevà decât a (-şi) pune un gând, o hotărîre în cap"; ba chiar şi „a pune, a-şi face socoteala" in cap: ...*nedreaptă socoteală ce-şi băgase în cap* din Cantemir (cf. sensurile ce le dăm mai departe la lat. *ponere:* in *rationem* etc.).

Legătura ce o face mai departe *Dicţ. Acad.*, cu construcţii analo gebalcanice (n. gr. βάζω εἰς τὸν νοῦν μου = „se mettre dans la tête...; n. gr. τοῦ ἔβαλαν εἰς τὸ κεφάλι = „on lui *mit* dans la tête...; alb. *vę nder ment* = „j'ai l'intention...; (pt. arom. v. mai departe unde e vorba de acest dialect în special), de la cari unii au pornit să afle originea lui „băgà", nu poate să deruteze, fiindcă nu arată decât posibilităţi semantice ce se întâlnesc şi la lat. şi roman. *mettere*, *ponere* cum arată chiar traducerile fr. ale expresiilor balcanice. Iar noi, cum s'a putut observà, pornim tocmai de la un anume sens primordial „a pune"... în legătură cu un obiect, cu un „Sache", cum vom vedeà mai la urmă.

Trecem la punctul 2⁰ o. c., din care desprindem aceleaşi fenomene semantice legate şi de verbele mai sus pomenite: „a băgà în pădure, pe fereastră, supt masă, în casă, în (la) închisoare, temniţă" în care intră, cum spune *Dicţ. Acad.* şi ideia de violenţă. — Astfel, între altele: *Că eu erà (cel) ce-i băgà* în temniţă, *Cod. Vor.* = eu eram *puind* în temniţă... Biblia 1688, *je mettais en prison*..." Tot în limba veche dăm de exemple de reţinut pentru punctul nostru de plecare: **Îi băgară în butuci şi în lănţuge,** Dosofteiu, *V. S.* 28; ...**Bujor... Pe Ciocoi îi bagă 'n fiare,** Alexandri, *P. P.* Această expresie este curentă şi azi „a băgà în fiare", alături de „a ferecà", adică „a încătuşà", **a-i pune** cuivà lanţuri de picioare, adică „a-i vârî picioarele în lanţuri, cătuşi" etc. (cf. şi; *a băgà la gros* la butucul în care sânt vârîte picioarele unui condamnat). Trimitem, cu această ocazie, la exemplele citate la 1⁰, unde întâlnisem acelaşi fenomen semantic în legătură cu lucruri în formă de cerc: „a băgà" inelul în deget, „ochiul de sfoară" în cevà etc.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Acesta este punctul de plecare pentru complexa istorie a lui „băgà". Este verbul cu ideia de „*a pune*" *(ponere* ori *mittere)* întrebuinţat ca în latină şi mai ales ca în limbile romanice — exemple am văzut şi în cele balcanice — oprit un moment în aplicarea lui, *la numele obiectelor care, puindu-le, aşezându-le, întărindu-le etc. pe, (la, în etc,) acestea din urmă, intră, se vâră etc. în cele dintâi. Din numele unui asemenea lucru — mai logic şi mai specific — lucru care aveà forma de cerc, s'a născut* **a băgà,** ca derivat, înlăturând pe *mittere-ponere* (cf. *fabricare* + *fier* > *ferecare.*)

In adevăr acţiunea de mai sus se observă în special la lucruri în formă de cerc: inel, catenă, lanţuri, cătuşi, fiare, verigi, roată, ochiul de sfoară, de căpăstru, zăbale, scările de la şea etc.; apoi s'a estins la orice lucru în care intră un altul: mănuşi, ciorapi, mânecă, pălărie, căciulă; acul, butucul condamnatului etc.; vase în genere; uşe, fereastră; groapă, bârlog etc. etc. Câtevà zeci de obiecte pot fi citate numai din *Dicţ. Acad.*

Ajuns cuvântul, creiat cum am văzut mai sus, pe o cale care aveà să-l ducă la atâtea aplicaţiuni, în cari apoi fiecare formă de obiect sau întrebuinţare a lui specială în vieaţa poporului, îi puteà adăogà o nouă nuanţă de sens sau puteà să-l împingă chiar spre salturi şi mai mari, — erà firesc să-şi îmbogăţească sfera de acţiune şi de sensuri în chip atât de larg, cum rar cuvinte se mai cunosc, chiar şi în alte limbi.

Dar să observăm şi verbele lat. şi romanice care au ideia de „a pune" şi vom constatà un proces semantic analog. (Celelalte aplicaţiuni ale lui *băgà* din *Dicţ. Acad.* le dăm în notă jos, întru cât devin de acum uşor de înţeles, pornind de la punctul unde am fixat originea lui semantică)[1].

---

[1]) La 3⁰ *(Dicţ. Acad.)* se dau întrebuinţările reflexive ale lui „băgà", care nu se deosebesc de celelalte utilizate de noi în text. Astfel „a se băgà în: casă, pădure, grajd, cursă, sân (dorul), sobă, printre lume, în joc, horă" etc., din cari, cum se dau şi definiţiile în o. c. reiese sensul de „intrare, vârîre", despre oameni şi animale, care fiind vietăţi fac singure acţiunea aceasta (de-a se pune într'un loc, intrà etc, pe când lucrurile le aşezăm, le întroducem noi) şi prin urmare intră şi sensul de „mişcare", „mergere" care e necesară înainte de intrarea undevà.

„Intrarea" în mulţime duce la ideia de-a se amestecà în ea, apoi în orice chestiune în genere: ... *„fată mare, nu te băgà între copile* etc.; *cine se bagă în ţărâţe îl mănâncă porcii;* sau şi eliptic: „a se băgà", (a se amestecà). De aici, cu altă nuanţă: „a se băgà în sufletul, pe supt pielea cuivà" („s'insinuer") ş. a. (cf. şi ex. it. la *mettere!)* „A (se) băgà în mormânt, groapă, pământ", dintr'o altă serie de exemple, au corespondente

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

In *arom.* sensurile sânt analoge: La Obedenaru *(Texte Macedo-române*, Buc. 1891) *Băgare* vb. = a pune, mettre: *bagĭ lucră-le pi aradă* (pui lucrurile în rând, pe cale); *să uă bagi în-călar*, 88 = s'o pui călare; ... *se bagă mâna pe nessu* 64, = să puie mâna pe dânsu; *că nu lli se bagă mâna* 37 = [văzând] că nu i se apucă mâna, că nu se lasă să se puie mâna pe ea". Aici vedem o întrebuinţare ce duce la sensul primitiv, stabilit de noi, de a legà, a prinde < a încătuşà; *bagă-ţi căciula pi un ocl'iu* (pune-ţi) 92; *ne băgaşi tu mare aruşine* 47; *îşi bägă toată vârtutea* 2, 86 = îşi puse... || *toate sboră-le... îşi le bägă tu minte* 86, 106; *bägă boaţe* = bägă glas, strigă, — probabil prin fazele „a pune (bägà) o vorbă pentru cinevà, a vorbi, a interveni cu voce tare pentru cinevà" (cf. dacoromân „bag vorbe"). || *Pi somnu-l bägă* = îl puse pe somn.

Din *Dicţ. Acad.* dăm şi sensurile arom. „a pune, a (se) culcà (adică „a se pune pe somn", ca în ex. din Obedenaru (cf. it. „si mette a dormire"); „a se sili, a se strădui" (desigur prin fazele „a-şi pune puterile la lucru" etc.); „a începe", sens ce-l are şi it. mettere. (cf. Dalametra, *Dicţ.* şi Papahagi, *B. Arom.*)

Dl Capidan îmi spune că are în genere aproape aceeaşi impresie despre sensurile cuvântului arom. ca şi despre ale celui dacorom. Astfel despre fiare, îmi dă ambele construcţii: cu sensul de „a pune fiarele la" sau „a pune, vârî în fiare": *„bagă-l'i*

---

la *ponere* şi *mettere* (v. acestea). In gruparea II-a se dau sensuri abstracte în care stă tot ideia de „intrare, introducere" etc., cari se văd şi la quasi-sinonimele lat. rom. citate.

La *1⁰* şi *2⁰* se dau definiţii ca „a aduce în, a introduce", cari nu se depărtează de sfera lui „a pune" stabilită de noi, „a angajà, vârî" (cevà într'o întreprindere: bani, capital); „zizanie" (cf. şi constr. analoge ale n. gr. βάζω, dar sensurile se găsesc şi la *ponere, mettere*).

La *2⁰* e vorba de intrarea într'o slujbă, (activ sau reflexiv) meserie, angajarea la lucru (cf. it. mettere): *Vrând să se bage slujitor l'împăratul*, Dosofteiu etc. etc. Angajarea trece uşor la „chezăşie": ...*să se bage chezaşi, Pravila*, 1652 etc. etc.

Exemplele de la *3⁰* şi *4⁰* se explică uşor în ordinea de idei de până acum. Iar sensurile de „a băgà în frică (sau frica în cinevà), groază" (în multe citate) etc., se pot vedeà şi la it. *mettere.*

La *5⁰* se dau numeroase cazuri de „a băgà în samă" (cevà sau pe cinevà), „a da atenţie, socoteală" etc., ori numai *a băgà samă* cu sens ulterior de „a observà", „a i-se părea" din mai vechiul „a face socoteala" (mai bine: a calculà), cum se vede din cele mai vechi texte şi vom vedeà la *ponere* (rationem etc.) şi la *mettere.* Aceasta arată (calcul, număr) că ung. *samă* (din a „băgà samă") a înlocuit pe rom. *cumpăt* (v. mai departe în text) creind expresia tipică, specială de mai sus. În aceeaşi atmosferă semantică plutesc şi derivatele „băgare, băgat, băgător, -ură".

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

hiarile a calului" şi „*bagă calu tu hiare*" în care se vede punctul nostru de plecare. Verigile, catenele etc. se pun, încercuesc, se bagă la lucruri cari pot intrà în golul lor; sau lucrurile respective „se pun, se bagă" deci intră în golul instrumentelor amintite. Ideia e aceiaşi, de aceea şi schimbarea de construcţie e uşoară.

Analogiile remarcate mai sus între *a băgà* şi *a pune* se pot vedeà şi în aromână (cf. la Obedenaru, o. c., pp. 12, 64, 100, 121 etc. exemple pentru „a pune").

Să urmărim paralel cu expresiile rom. pe lat. *ponere*, după un dicţionar lat.-fr.[1]): ↷ *litteras in sinu* „mettre une lettre dans son sein"; ↷ *caput suum periculo* „exposer ,sa vie aux dangers, jouer sa tête" (cf. „a-şi pune, băgà capul" etc., mai sus); ↷ *aliquem in gratia* „mettre qqn en faveur" (cf. „a pune, a băgà în samă"); ↷ *in suspicione* „placer en suspicion" (cf. „a băgà la bănuială, la gânduri; a pune pe gânduri"); ↷ *in laude* „avoir en estime"; *Si medicus me inter eos, quos perambulat, ponit*, (Sen.) „si le médecin me place au nombre de ceux qu'il va visiter" (: „a (se) băgà între, printre oameni" etc.); ↷ *in aequo* (Liv.) „placer sur le pied d'égalité" (:„a băgà în samă" = aprecià); ↷ *custodem aliquem* (Cic., Caes.) „donner à qqn la garde de" (,a (se) băgà cioban, ↷ la oi" = a pune să păzească...) // In legătură cu ideia de bani, câştig: ↷ *pecuniam in praedio* (Cic.) „placer son argent dans les terres" („a băgà banii în pământ, case, afaceri" etc.) // Ideia de „planter": ↷ *piros* (Virg.), *semina; arborem* (Hor.); ↷ vitem (Col.) „planter un arbre, de la vigne" s'a păstrat în română ca termin special în „a pune viţă, pomi" etc. (cf. v. rom. „vie pusoare", foarte des în documente).

In alte privinţe *a pune* rom. a luat alte drumuri cari nu ne interesează aici. Tot aşa, am văzut cum *a băgà* şi-a menţinut aplicaţiile concrete în legătură cu obiecte, în formă de cerc (de lemn. fier, sfoară etc), dar îndată ce a prins cu sine ideia „a pune", a înaintat şi a luat multe din sensurile acestuia, progresând apoi după toate legile cunoscute de semantică (extensiune, figurat, efect pentru cauză etc.) *A pune* însă s'a restrâns mai mult în jurul ideii de „a aşezà".

Dar să mai continuăm puţin cu lat. *ponere*. Are şi sensul de „placer à terre , étendre": ↷ *se toro* (Ov.) „s'étendre sur un

1) E. Benoist, Henri Goelzer, *Dict. Lat.-Fr.*, pentru a se vedeà şi traducerile fr. care vin astfel în sprijinul clarificării problemii noastre.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

lit"; ∽ *artus in litora* (Virg.) „se coucher sur le rivage"; *somno positae* (Virg.) „engourdies par le sommeil". Toate acestea lămuresc pe arom. „bagu"... (= dorm), dacorom. „a se pune pe somn, în pat" etc. // Prin extensiune „ensevelir, mettre au tombeau": ∽ *aliquem patria terra* (Vig.) etc., care duce la coresp. rom. „a băgà în pământ" etc., date mai sus.

Ideia de „chezăşie, legătură, angajament" etc. din „a băgà" o regăsim şi în „ponere": *pono pallium, ille suum anulum opposuit* (Plaut.) „je gage mon manteau, il dépose en retour son anneau"; *pocula ponam* (Virg.) id.; *vitam ponere pigneri* (Plaut. şi cf. mai sus ∽ *caput periculo*) etc., în care este ideia de „déposer comme enjeu".

Pentru întrebuinţările în legătură cu „samă" (socoteală, calcul), care a înlocuit desigur pe rom. *cumpăt* < lat. vulg. *compitum* (clas. *computus*) „calcul" şi pe a *cumpăta(re)* < **compitare*, restrânse astăzi la sensurile „réfléchir, modérer, tempérer, être sobre"[1]) etc., să comparăm următoarele: ∽ *rationem* (Suet.) „déposer un compte, le régler"; ∽ *calculum* (Col., Plin., Petr.) „établir un compte, calculer".

Urmărind pe it. *mettere*, avem impresia că, în cele mai multe accepţiuni, este însuşi rom. „a băgà": „mettere una cosa in terra, nell'armadio, in tasca,... in bocca, nel naso, nell'acqua... le merci in magazzino etc., i panni ... in molle" (cf. „a băgà amói" rufele)[2]; *l'anello in dito*, le scarpe ai piedi („a băgà inelul în deget, ghetele în picioare" etc.), il capello in capo („∽ căciula în cap"), *la corda al collo* etc., le mani nei capelli, la cavezza al cavallo („a băgà" şi „a pune căpăstrul în capul calului"), le manette o le catene o i ferri a uno" sau „mettere uno in catene, ai ferri" // „∽ il danaro in comercio" etc. // În legătură cu „frică, zizanie" etc. (cf. ex. rom.): „l'ansia gli metteva la febbre addosso" etc., „∽ brividi, paura, zizzania" // „∽ in carcere" etc. // Paralelism cu sensurile „a băgà în slujbă, la lucru"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Cum explică *CDDE* No. 443, 444. Se poate să fi fost în rom. şi un *cumpăt* < lat. *compĭtum* (Puşcariu, *Et. Wb.* „Scheideweg", după ex. din Dosofteiu, „pe supt cumpăt»). Muntele *Cumpătul* din Buceci, jud. Prahova să fie şi el „un munte de răspântie", sau „loc unde se numărau oile"? Ar trebui însă cunoscută aşezarea lui.

2) Unele accepţiuni rom. date de noi, nu sânt în *Dicţ. Acad.*, dar sânt curente în limbă şi nu cred necesar să le mai arăt proveniența. Ca întindere geografică a acestora, să se înţeleagă mai ales Muntenia şi Ţara Bârsii (Ardeal).

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

etc.: „ al mestiere, al lavoro, a un uffizio". // Sensuri particulare: „a începe" ca în aromână. „Si mise a ridere, leggere etc., mettersi all'opera = incominciare a lavorare" etc. etc. // Locuţiuni: „ il naso nelle facende altrui" (:„a-şi băgà nasul unde nu-i fierbe oala"), „mettersi la coda tra le gambe" (ca şi în rom.), „ in paura" (:„a băgà în frică, în răcori" etc.)[1])

În fr. se pot urmări sensurile similare ale lui *mettre* din însăşi traducerile date în această limbă de *Dicţ. Acad.*

Aceiaşi soarte o are lat. *mittere* şi în celelalte limbi romanice, pentru care *REW* 5616 porneşte de la sensurile 2 şi 3 „setzen stellen, legen", cari apoi s'au întărit, păstrat şi vieţuesc azi împreună cu multe din posibilităţile semantice ce se perândă în istoria lui *băgà* rom. Dacă a existat şi în rom. *mittere* (Puşc. *Et. Wb.* 1064), n'a putut supravieţuì, fiindcă a avut alături pe *a trimite* cu accepţiuni identice, pentru cari în limbile romanice apusene s'au ivit inovaţiuni fr. *envoyer*, it. *avviare, mandare* etc.), cu evoluţii de sens de altă natură.

Că se găsesc analogiile (*Dicţ. Acad.*, l. c) n. gr. βάζω, v. gr. βάλλω > n. gr. βάνω şi celelalte, în limbile balcanice, în legătură cu ideia de „a pune" etc., nu e nimic de mirare, fiindcă trecerile semantice, cu toate puzderia de posibilităţi de întrebuinţare a unei asemenea accepţiuni, le-am văzut în deajuns şi în lat. şi la romanitatea din apus.

Cel mult putem admite crearea unor expresii nouă în limba rom. după analogii din limbile pomenite, vecine cu noi, sau adaptarea unor expresii streine la verbul românesc, înrudit ca sens cu cele alb. şi gr. Astfel şi în construcţiile cu *samă*, ar puteà fi influenţa unei expresii vechi ungureşti, care a pătruns împreună cu terminul acesta la noi. În ung. şi în limba veche rom. *samă* (ung. *szám*) are sensurile lat. „compitum".

*

Care este originea lui *a băgà?*

În *Dicţ. Acad.* se resping, pe drept cuvânt, toate încercările de explicare de până acum, observându-se totuşi, cum am mai spus, că cuvântul este de sigur foarte vechiu, căci se găseşte şi în dialectele din sudul Dunării" (ibid). Extraordinâra vitalitate, pe care am văzut-o este un alt argument principal pentru vechimea lui[2]). În ce priveşte apropierea de sensurile ngr.

1) Cf. C. Cappucini, *Voc. It.*, sau ori ce alt dicţ. it.

2) Dat ce S. Puşcariu în „*Locul limbii rom.*" cit.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

βάζω, βάνω (v. gr. βάλλω) „mettre, placer, m. gr. βάζειν „mittere, ponere, immittere, injcere, addere, adjungere, imponere, exequi, adimplere, adhibere, apponere“ (Cihac II, 637—638), din p. d. v. semantic este firească. Ca fonetică, de prisos să mai insistăm, verbul rom. nu poate porni dela formele gr.

Când însă avem latino-roman. *mettere*, *ponere*, cu aceiaşi capacitate de sensuri ca a lui „băgă“, exemplele gr. vin totuşi, deşi numai pe al doilea plan, în sprijinul problemelor ce le pun asemenea cuvinte în ori ce limbă în genere. Psihologiceşte ideia de a «pune» putem zice că urmează la orice om un proces semantic firesc, logic chiar, în relaţiune cu orice noţiune concretă sau abstractă, cu care, prin «asociaţiunea ideilor», poate veni în contact.

Asemenea cuvinte cari n'au numai senzuri specifice, ci unele foarte vaste, încât pot luà deseori locul altora, devenindule sinonime, sau pot fi înlocuite iarăşi de către altele, faţă de cari nu se pot deosebì prea mult ca sens, se moştenesc uneori de a dreptul, de la o limbă la alta, cu cea mai mare parte din vieaţa lor lăuntrică. Aşa e cazul lui *a face* < lat. *facere* care în toate limbile roman. a păstrat multe din numeroasele sensuri lat. În *Dicţ. Acad.* cuprinde mai multe coloane şi poate fi controlată uşor afirmaţiunea noastră.

În lat. însă nu există nici o formă din care să se poată explicà rom. *a băgà*. Nici în alte limbi nu s'au putut aflà relaţiuni admisibile pentru originea lui.

Sânt însă cuvinte cari pornesc, ca în cazul nostru, de la un sens special, de la un nume de lucru de unde cercetările moderne despre „Wörter und Sachen“ — şi prin procese semantice de cari avem astăzi destule exemple, câştigă în o limbă, repede, terenuri întinse.

Acestea purced câteodată din mijlocul unui grup social (de soldaţi, păstori etc.) extinzându-se apoi în tot domeniul unei limbi. Astfel este, între altele, cazul lat. *turbare* > it. *trovare* fr. *trouver* etc., plecat din vieaţa pescărească, cum a arătat dl Schuchardt (*Rom. Etym.*, II, 184 sqq.). Ingenioasa ideie a marelui filolog, deşi a convins pe mulţi, a lăsat totuşi îndoieli, din cauza multelor sensuri cari păreau a se apropià de acela de «a turburà apa pentru a prinde, a aflà peşte» şi în urmă „a aflà“ în genere. (*A aflà* însuşi — se ştie — are origine identică: la-i

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

adflare, a mirosi urmele vânatului pentru a-l descoperi. Porneşte din mediul vieţii vânătoreşti). Dar deşi metoda aceasta de a prinde peşte o găsise dl Schuchardt la diverse popoare, cuvântul nu era atestat cu astfel de sens nicăiri. Accepţiunea specifică a cuvântului se pierduse. De aceia unii romanişti, cu cari am vorbit despre această problemă, nici azi nu cred în etimologia de mai sus (în *REW* este admisă) tocmai fiindcă lipsea cuvântului un sens, în care să se fi văzut ceva din obiceiul pescăresc de la care se inspirase Sch., pe căi semantice de altfel foarte logice.

Iată însă că în sardă[1]) dl M. L. Wagner (*Das Ländl. L. Sard.* c t., p. 93, nota 2) găseşte toate sensurile pe cari le reconstruise ori fixase Sch.: „Die Fische in den Bächern aufscheuchen und nach einer Stelle treiben, die man mit Verbascum (sard. trovodda) oder Wolfsmilch *(lúa)* vergiftet hat. 2) Das Wild bei den Treibjagden aufscheuchen etc. 2) Das Vieh antreiben.

Am citat cazul lui *turbare* pentru a aduce un exemplu cunoscut, faimos chiar, de o explicare semantică naturală şi solidă, chiar înainte de a se cunoaşte elemente de sens cari păstrează şi azi în sine urme din întrebuinţarea de odinioară a unui cuvânt.

Când însă asemenea elemente se mai păstrează în mijlocul numeroasei familii de înţelesuri ulterioare ale unui cuvânt, atunci reconstruirea sensului primitiv se poate face pe baza faptelor, a realităţii nu a ipotezii, cum am avut ocazia să procedăm la explicarea lui „strungă".

Aşa este şi cazul lui *a băgà*.

Lăsând la o parte celelalte etimologii cari s'au mai dat, dar n'au putut fi primite de nimeni, [2]) vom arătà acum prototipul de la care pornim noi. Din punct de vedere semantic am văzut, cu ajutorul unui bogat material, cât de firesc poate fi explicat de la numele unui obiect de forma rotundă (cerc, catene,

[1]) Ultima combatere a etim. lui Sch. — în legătură cu sard. *trubare* — este a lui R. Haberl, *ZRPh*, XXXiV 152 şi răspunsul lui Sch. ibid., pp. 377—378.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[2]) G. Meyer, *Indog. Forsch.* VI, 115, îl pune în legătură cu fr. *bague*, *bagage*, iar *R E W* îl înregistrează la prototipul acestora *baga* «Schlauch». Formele roman. ale acestuia au sensuri ca „dicker Bauch", „Beutel", „Gepäck" etc. iar derivatele înseamnă: «saufen», „zechen". Sensul primitiv după *R E W* pare a fi fost „Schlauch" (de vin), „Last der Saumtiere". A porni deci de la *baga* pentru rom. *băgà*, după ce-i cunoaştem acestuia sensurile studiate pe larg, ni se pare imposibil. Asupra celorlalte etim. (ca a lui Hajdău, *M. Et.* 2331—2335) inadmisibile cf. *Dicţ. Acad.* l. cit.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

fiare, inel, verigă etc)., în care „se *pune*“, deci „intră“ etc. o ființă ori lucru și de unde apoi am urmărit cum se desvoltă și se succede în chip natural lunga serie de sensuri citate.

Acest termin face parte din familia germ. *biegen*, *beugen* (cf. Walde, *Lat. Et. Wb.* la *fugio;* Kluge, *D. Et. Wb.* ad. v., Fick id. etc.), din care în *R E W* 1004 se dă pentru limba it. și unele dialecte ale ei baza: Langob. **bauga** „Ring“, din care it. *boga bova*, „Hamerhülse“, venet., veron., lomb. *boga*, parm. *bōga* v. engad. *bougua* „Fessel“ (cf. și Diez, *Wb.* 359). E. Zaccaria *L'elem. germ.*, cit. p. 56 numește prototipul acesta v. germ. „ahd“ «bougâ», „baug“, «anello per capo, collo o braccio».

Tot langob. consideră formele it. și Bertoni, *L'elem. germ.* cit. p. 92, pornind de la „*bauga“ (v. germ. „bouga“, după Bruckner Z R Ph., XXIV, 65), și dând formele *boga*, *bova* cu sensul „*catena*, *anello*“ pe cari le crede, natural, venite din nordul Italiei („Voce lomb. e ven.“, ibid.). Este important sensul uzat de Villani la care se întâlnește forma *bove* „*catene ai piedi*“ (ibid.).

În lat. existau termini pentru asemenea obiecte, precum „*catena*“, «*carcannum*» (*REW* 1678 „Halsband“ și cf. fr. „mettre au carcan“), „*vinculum*“ etc., atât pentru sclavi cât și pentru animale ori pentru alte întrebuințări, pe lângă cari se folosiau verbele, „mittere, ponere“ [1]), ca și în limbile romanice. Făcându-se uz de astfel de instrumente în lumea veche, mai aspră și mai crudă decât cea de azi, nu e de mirare că au pătruns în romanică și termini streini de la popoarele năvălitoare. De ex. „carcannum“ apare în lat. med., după *REW.* l. c., iar sinonimul lat. *boja*, ar fi tot strein, de la numele de popor Boii“ (Walde, *Lat. Et. Wb.* p. 93: „eine jochartige Halsfessel für Sklaven und Verbrecher, tam ligneae quam ferreae“), păstrat și el în limb. roman. (*REW.* ad. v. pornește de la sensul „Fussfessel“).

Acest termin cred că s'a păstrat și în rom. **buestru** (în buestru“, îmbuestru) ce se zice despre cai (merg „în buestru“, „buestrași“), când merg cu pași mărunți, într'un mers caracteristic, aruncând deodată picioarele, mi se pare cele de dinainte [2]).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Cf. orice dicț. lat. In Georges, *D. Lat. Wb.*, pentru „Fessel“ mai găsim: *numella* (mașina ce se punea de gâtul și picioarele sclavilor), *coltare* id., *manica* (cf. rom. „a o băgà pe mânecă“ întrebuințată pentru a designa o situațiune amărasantă, teama de-o încurcătură etc.) *compes* ș. a. Pentru ideia de a băgà în — “ se dau: inicere, imponere; in vinculum *mittere* ș. a. cf. și *REW.* 4399: *inferriare* in Ketten schlagen > v. fr. *enfergier*, prov. *enferriar*. Și seria se poate mări și cu alte exemple.

[2]) Cf. la *Addenda* informații mai precise și deci concludente asupra mersului în „buestru“.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Pentru a fi învăţaţi să meargă „(în) buestru" caii sânt băgaţi cu picioarele într'un anume fel de piedici, pentru a li-se formă pasul cerut de acest mers special.[1])

Buestru poate fi prin urmare un derivat după analogia lui *equester* şi *pedester*, din *boja* > **bojester*, *-estrem* > *buiestru* (cf. «pedestru»), având sensul de „a merge cu picioarele împiedecate în *„boja*" („Fussfessel"), „a merge mers învăţat prin împiedecarea în *boja*".

Din **ambulester ZRPh* XXXVII, 109 (cf. însă *REW*, Wortverzeichniss, p. 786: doch ist *-estre* nicht deverbal!) nu poate fi explicată căderea lui *-l-* > *-r-*, mai ales când trăiă alături în rom. verbul *îmblà, umblà* < *ambulare*, care pretinde mai curând un *îmblestru*, (cf. şi *umblet*, iar sincopa este şi în formele roman. „amble" etc. *REW* ad. v.) din baza de mai sus. *În* din *îmbuestru* care e mai rar[2]) (eu l-am auzit totdeauna *buestru)* nu este altceva decât prepoziţia *în* din alte expresii cari designează diverse mersuri („a merge în galop, în şi la pas, în cârji, în băţ" etc.). În alte limbi roman. „ambulare" a ajuns să însemne „Den Passgang gehen" (R E W), dar nu este exclus să fi fost întrebuinţat odinioară ca şi în rom. alături de un termin care însemnă piedica întrebuinţată pentru învăţarea cailor cu mersul „buestru".

De la *bovestris* (Tiktin, *DRWb*) nu se poate porni în nici un caz, căci se opune realitatea însăşi, pe care şi principial şi izolat trebue s'o avem în vedere. Mersul „buestru" *e numai al calului* şi nu este de loc ca cel al boului, care merge a lene, încet, cu paşi rari, largi, pe când celălalt este mers frământat, vioiu, un joc frumos care face plăcerea călăreţului[3]).

---

[1]) Această lămurire mi-a dat-o cineva în Basarabia. Acest metod nu l-am găsit atestat, dar se confirmă prin informaţii luate ulterior (v. *Addenda*).

[2]) V. şi *Dicţ. Acad.* Pentru mersul, „(în) buestru" mi s'a dat şi următoarea explicaţie: „îl struneşte ghine şi-l joacă, pă cal; şi face pasu mărunt" (Ialomiţa şi Săcele, jud. Braşov) ca acela al calului împiedecat.

[3]) Pentru aceasta vine în sprijin şi (verbul) *a buestrà* calul din versurile: *Voinic ine şuerând*
Şi pă murgu buiestrând (Graiul Nostru II, 85),
Alte ex. pentru *buestrà* le dă *Dicţ. Acad.* ad. v. Expresia *calul bătrân nu se mai învaţă «în, la buestru»* ibid. arată clar că în adevăr e vorba de un anume mijloc pentru a dresà un cal ca să poată merge astfel.
Arom. „am-păturlea" şi verb. „ampătură", are la bază ideia de galop, salturi în patru picioare (după dl Capidan). Formele arom. arată şi ele un *n-* prepus celuilalt cuvânt ca şi în expresiile dacorom.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Faptul, realitatea vin deci în favoarea explicării noastre.

In arom. s'a mai păstrat „catena" (*REW* 1764) cu sens depărtat de „Rückgrat" şi derivatul „cătenare" (ibid.). Celelalte forme lat. citate cu sens de „fiare" etc. se regăsesc în apusul romanic (*REW* ad. v.).

In rom. ca şi în it., mai ales în nord, se vedeà că a biruit într'o vreme *bauga* asupra celorlalte, sau a intrat ca un instrument cu oarecari deosebiri în construcţia lui pe lângă „fiare" plur. de la fier, care înseamnă azi special piedica de fier pentru cal — un lanţ cu nişte inele de fier în cari intră picioarele calului — dar şi lanţurile condamnaţilor. Poate fi şi lat. *fĕrreae*, deci mai vechiu, din care cf. *REW* 3259 formele romanice, între care lecc. *nfurğare* [1]), den Spannstrick anlegen —, sau pentru rom. poate fi şi plur. din fier, şi în acest caz cuvântul e mai nou cu această accepţiune, venit după dispariţia lui „bauga".

Oricum, geograficeşte, întinderea cuvântului ne duce spre it., şi anume spre dialectele nordice ca şi „stanga" din strungă. E adevărat că şi un ahd. *boug* (= baug) foneticeşte ar da acelaşi rezultat pentru limba română, însă dacă avem prototipul *bauga*, admis de toţi, din cari derivă formele it. citate, e mai logic să-l admitem şi pentru rom.

***

Să explicăm acum desvoltarea formală a lui „a băgà". După ce o vreme se va fi întrebuinţat în construcţii ca „mittere, ponere bauga" la un lucru, ori *in bauga*, s'a născut apoi verbul **baugare*, — derivate identice sânt şi în alte limbi roman. [2]) — care a dus cu sine apoi ca verb nou sensul celor doi tovarăşi dintâi. Un *„*baugare*" devine, după fonetismul limbii rom., *băgà(re)*, prin căderea lui *u* aton ca în „răposà (< *repausare* > *repăsare*) care are pe *o* numai prin influenţa labialei. In arom. este forma normală *arăpás*, în *Cod. Dim.* răpăseadză; şi un derivat postverbal, desigur, arom. „arupás" (cf. Puşc. *Et. Wb.* 1435).

[1]) Cf. ca derivate analoge: prov. *cadeuar* „enchaîner"; dintre celelalte derivate, care se înţeleg de la sine de altfel, a se vedeà la cuvintele cu sens de „fiare" citate în REW, cf. şi în Fanfani, *D. It.* „catenare" vb. etc.

[2]) Aşa Salvioni, *Appunti Ant. Luceh.* p. 35, dă un *anellare* „dar l'anello (ai cardinali)"; „*anellare* la sposa" (cf. „a băgà inelul în deget") cari sânt formaţiuni identice, şi ca semantică, cu vechiul **baugare*; Din *trabs* sânt derivatele: port. *travado* „an den Füssen gefesselt"; fr. *entraver*; prov. *entravar* „fesseln, binden" (*REW.* 8823) pentru cari cf. rom. *a băgà la gros* (la butuc) şi it. *mettere in ceppi* (com. de dl G. D. Serra) sau *ai ferri*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Pentru trecerea lui *au* latin protonic la *ă* este şi ex. *a plăsà* < *plausare* „a bate din palme", din Coresi *C. Inv.* (Cf. *Dacoromania*, pp. 411—12).

Trebue să mai adăogăm totuşi că *au* aton a fost înlesnit să piarză pe *u* şi prin faptul că aceste cuvinte aveau multe derivate (cf. „*băgare*, *-át*, *-tór*, *-úră*", şi chiar forma „*băgăcios*" am întâlnit-o, cu sensul de „om care se vâră în toate, se amestecă în toate"). In arom. *arăpás* arată rezultatul *au* > *à* chiar şi când revine acesta supt accent, explicând astfel şi pe „*baugare > băgare > arom. *bágu*" (pers. I prez. sing.). Arom. are şi *plăsedz* prez. din *plausare* (cf. *Dacoromania*, l. c.) cu aceeaşi pierdere a lui *u* aton din *au*.

Au germ. a avut şi în celelalte limbi romanice aceeaşi soartă cu *au* lat. Pentru it. care ne interesează mai de aproape a se vedeà exemple în Bertoni, *L'elem. germ.*, *cit.* p. 44.

Un pendant[1]) al rom. „băgà" este însă şi în veneţ. — necunoscut d-lui M. L. în *REW* — **imbogare** „metter in *ferri* un forzato" (cf. F. Mutinelli, *Lessic. Venet.* Venezia 1852, unde se dă şi *boga* „strumento di ferro, che unito a catena *ponevasi* alle gambe dei galeoti").

Cuvântul şi instrumentul trebue să fi fost cunoscute şi în alte ţări, în evul mediu. Astfel în Dicţ. elem. lat. întrebuinţate de Unguri (Bartal Antal, A. M. Tud. latinsága ad. v.) găsim forma *boga* — evident de provenienţă italo-venetă cu lămurirea: (Du Cange, *bogia* [= boja]) compes aut torques damnatorum, quasi jugum bovis; bilincs, békó" şi citatul: „et ligati sibi fuerunt manus et bracchia post tergum cum quibusdam corrigiis et *posite* sibi fuerunt due *boge* ad pedes; ...et extraxit sibi unam *bogam* de uno pede cum ocrea et alteram ego fregi".

Sensul de origine al lui *băgà* a fost aşadar „a pune fiarele" („bauga, baug", ori o altă formă germană din această bază cu sensul de catenă) la picioarele, mânele cuivà, apoi „a-l pune în fiare, a-l legà, a-l închide, a-l face să intre într'un spaţiu" (temniţă, ocnă etc.)[2]); s'a zis apoi despre orice lucru

[1]) Cf. şi paralelismul v. slav. „*vrěti*, *vьrǫ*, de unde rom. a *vârî* şi slav. *veriga*, rom. *verigă* „inel mare de fier", (Mikl. *Et. Wb. d. sl. Spr.*) şi cf. şi formele slave moderne, în cari iarăşi se văd analogii de sens cu cele rom. ale lui băgà (între altele Cihac II, 457, serb. *uvrijeti se* „s'insinuer").

[2]) Cf. şi fr. „mettre un homme en prison, au cachot, aux galères, au carcan".

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

ce se pune, introduce (ca o catenă, inel, fiare, ochiu de sfoară) în jurul sau la un lucru oarecare (la gât, picioare, mâni, cap). Stăpân pe aceste întrebuinţări atât de dese în viaţa poporului, în legătură cu omul, animale, lucruri (la un moment dat în cercul social al sclavilor ori al unor meserii, precum lemnăria, fierăria, unde „se pun, se bagă" cercuri, inele, roata la car, şina pe roată) devine apoi, cum ar zice dl *Gilliéron*, un *băgà* no. 2, *un al doilea cuvânt*, luând întreaga viaţă a lui „mettere" şi o parte din ceea a lui „ponere". Este adică unul din acele cuvinte generice, foarte elastice, care devin capabile de a acceptà orice sens al altui cuvânt, de care în circulaţia zilnică se poate apropià prin cea mai neobservată nuanţă. Ajunge prin aceasta să nu mai fie al său, fiindcă-şi pierde sensul propriu primitiv şi de aceea e atâta de greu de prins punctul depărtat de unde a purces.

***

Prin faptul că a venit de la vechii Germani, acest cuvânt, atât de desvoltat ulterior ca sens, trebue pus în legătură şi cu calitatea acestora de cuceritori, războinici, cu care au venit peste populaţia romanică, în cazul nostru între Carpaţi şi nordul Italiei.

Obiectul langob. *bauga* („ahd." *boug*) va fi fost întrebuinţat mult şi pentru „ferecarea şi închiderea" sclavilor, prisonierilor, fiindcă veneà de la un popor barbar şi crud şi pe lângă aceea designà şi un obiect de legat picioarele cailor („fiare") sau catene „verigi" în genere, întrebuinţate la fierărie, lemnărie ş. a. m. d.

Poporul războinic şi crâncen al Langobarzilor a putut impresionà în chip deosebit pe Romanii cuceriţi, încât lăsarea după ei a unui termin însemnând „instrument de legat, torturat" etc. e foarte firească. Astfel Bertoni *o. c.* p. 236 sqq. ne dă termini germani intraţi în it. în care se oglindesc ura şi resentimentul contra cuceritorilor[1]).

De altfel în limba română, cum am mai amintit, „a ferecà = a pune în fiare" un tâlhar este o creaţiuue mai nouă, care ca şi **baugare* faţă de „a pune" a luat sensul specific vechiu al lui „a băgà", adică cel de „a pune în fiare, a-i pune o catenă cuivà, sau la cevà". *Ferecà* e născut din lat. *fabricare* (v. rom.

[1]) „Un grande numero di parole attinte alle lingue germaniche hanno un senso ofensivo o di disprezzo o si riferiscono a ratto, a rapina — il che fa pensare all'odio che dovè regnare fra oppressori e opressi", p. 236. Iar la pag 237 se dau numeroase exemple.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

fărecă[1]) „a lucrà, construì în genere, nu numai în fier"), care, atras apoi de cuvântul *fier*, s'a restrâns numai pentru ideia de „a lucrà în fier, apoi a pune cercuri de fier, fiare (catene)" şi în genere a „strânge, a învăli cevà în fier" şi, prin extensiune, în orice metal (cf. „icoană ferecată în argint" etc. în *Dicţ. Acad.* cit.).

Cuvântul „fereçà" nu e un derivat din lat. *fĕrrum* şi pentrucă trebuià să fie **fierec* — nu ca în v. rom. *fărec* — cum este în *fier*, cu *ĕ* deschis diftongat.

Vechiul (**baugare* >) *băgà* câştigând mereu teren a distrus alte cuvinte, dar a dat naştere indirect, prin pierderea sensului său propriu primitiv, lui „ferecà", născut la rândul lui cu ajutorul lui *fier*, prin înlăturarea lui „fărecà" mai vechiu.

***

Un element atât de vechiu, care, precum se vede şi din sensurile arom., ajunsese să aibă vitalitate foarte mare încă înainte de despărţirea poporului român în ramurile de azi de la nord şi de la sudul Dunării, pretinde şi alte întrebări.

Este el pornit din lat. vulgară, odată cu celelalte elemente străvechi comune tuturor dialectelor române şi romanice şi în acest caz forma germană a pătruns înainte de „stanga"? Ori pornim de la forma langobardă, din care am văzut că se explică uşor, şi atunci trebue să vedem pe Români încà nerupţi, nedepărtaţi de grosul romanităţii de la Adriatică încoace, în epoca Langobarzilor, cel puţin până la cucerirea Italiei de către ei. După aceasta, influenţa lor asupra Românilor erà cevà mai grea, fiind mai depărtaţi.

Ambele explicări sânt posibile. Dacă însă a pătruns langob. „stanga" la noi, în acelaşi timp a putut veni şi un „bauga", ori şi mai târziu cevà. Dar mai adăogăm că întru cât în it. şi dialectele it. de nord trebue să admitem cu dl M. Lübke (REW) şi cu ceilalţi autori citaţi (Bertoni etc.) un „bauga", e mai firesc să pornim şi pentru română de la aceeaşi formă şi *în acest caz cuvântul a pătruns în primul contact al Langobarzilor cu noi, pe drumul lor de înaintare spre Italia,* de la Dunăre prin Panonia şi Alpi, până unde în acest caz, în aceà epocă (sec. II—VI)[2]) a trebuit să se întindă populaţia română, din care o parte au fost strămoşii noştri din vest.

[1]) Cf. *Dicţ. Acad.* şi *CDDE* ad. v.

[2]) Am spus că Langobarzii vin în contact cu Românii, la sfârşitul s. II, în războiul acestora cu Marcomanii.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Langobarzii s'au arătat mai tenaci, mai capabili de a se fixà pe terenul roman cucerit, cum dovedeşte faptul că au stăpânit atâta vreme nordul Italiei, unde au lăsat urme puternice (v. Bertoni o. c.). De aceea e foarte probabil să se fi aşezat de cu vreme grupuri de-ale lor printre Romanii din Panonia. Dacă însă până în sec. VI a fost o legătură cu apusul, în chipul acesta am trece dincoace de venirea Slavilor şi ne-am apropià de aceea a Ungurilor, cari ar apăreà astfel adevăraţii întrerupători ai legăturilor noastre de restul domeniului romanic[1]), prin repedea lor alcătuire de stat, cu graniţi la Dunăre şi Sava. O ruptură bruscă, întâmplată în sec. VI, până când elementele v. germ. arată că au trebuit să existe legături cu apusul, ni se pare prea nenaturală. După Unguri deci s'a putut deplasà, mai probabil, zona de atracţie — vara, agricolă şi iarna, de păstorit, — care erà pentru strămoşii noştri în şesurile unde se împreună Tisa, Sava, Drava şi Dunărea. S'au desfăcut şi depărtat astfel spre extremităţi părţi din Români: unii spre Istria, iar alţii spre Moravia[2]), unii stinşi, ceilalţi pe cale de dispariţie.

*

Elementele germane ce urmează în cap. III vor adăogà material nou acestei laturi ce se deschide pentru istoria împrumuturilor streine în limba populaţiunii romanice orientale.

Cele trei cuvinte germane atât de importante şi răspândite, sânt suficiente pentru a ne dovedì că a fost un contact între Germani şi Romanicii de răsărit, care a lăsat urme. Convingerea de până acum că o influenţă germană veche este exclusă pentru limba română, apare acum o greşală principială, faţă de metoadele istorico-geografico-linguistice de azi.

Când elemente germane există în limba italiană, în dialectele din zona veneto-triestiană; când se ştie că Germanii — Goţi ori alte seminţii — au trecut prin Dacia şi Balcani şi când,

[1]) Cum credeà odinioară Hasdeu, în *Strat şi Substrat*, p. 5.: Românii în sec. III—VII, fără Slavi, locuiau la dreapta Oltului, în Oltenia, Bănat, şi în o parte din Ardeal cu ramuri peste Panonia, unde-i găsì năvala maghiară.

[2]) Pe lângă alte fapte cunoscute, linguistice şi istorice, despre relaţiunile noastre cu Moravia, amintesc aici încă unul toponimic. In o călătorie prin Cehoslovachia, un Boem mi-a spus că unul din vârfurile *Tatrii*, în nordul fostei Ungarii, se chiamă de către Slavii din jur „*Magura*"; un semn că au fost acolo păstori români. Pe hărţi chiar se văd 3 culmi ale masivului Tatra cu numele de „Măgura". Culmile acestui masiv sânt multe pleşuve, cu goluri, deci munţi buni pentru păşunat, fiindcă cei păduroşi — e de la sine înţeles — nu pot fi păscuţi.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

mai ales, nu cunoaştem decât ipotetic, regiunea în care s'au întins Românii în timpul până la sec. X—XI, a negà o influenţă a unui popor care a trecut pe unde totuşi, măcar în oarecari puncte, a trebuit să fie populaţie romanică — grosso-modo — între Carpaţi şi Adriatică, — este a nu te opri decât la ceeace vezi şi ai cunoscut în imediata apropiere. O mare parte din tezaurul lexical al limbii române nu e studiat din punct de vedere al provenienţii, al raporturilor geografice cu alte limbi. Cine poate spune ce cuprinde partea aceea rămasă neatinsă, ori nelămurită încă?

De aceea, din aceste consideraţiuni metodice, mi-am pus problema aceasta, dacă nu nouă, dar totuşi socotită moartă pentru filologia românească.

Se înţelege că prima încercare de pătrundere într'un codru, nepătruns încă, e plină de greutăţi şi de riscuri. De unde să începi metodic, ca să descoperi elemente germane, în miile de cuvinte româneşti nestudiate încă? A căutà la întâmplare, este o muncă în genere zadarnică, neştiinţifică. A pornì dela criterii fonetice, nu le avem pentru nişte elemente cari nu existau până azi la noi.

Nu rămâneà deci şi nu rămâne de aci înainte, decât urmărirea istoriei cuvintelor, după noile metoade, cum am procedat şi noi în studiul de faţă, pornind de la terminologia specială diverselor grupuri sociale, ori de la familii de cuvinte, ce se strâng în jurul unor idei centrale şi urmărindu-le în toate direcţiile posibile de sens şi formă, spre toate limbile cari istoriceşte şi geograficeşte le socotim că au putut aveà contact cu limba română.

III. **Zgribuli** (a) *zgriburi* (sgribulì) este după toate probabilităţile tot cuvânt vechiu germ.

Trăeşte în întreg domeniul dacorom. şi înseamnă în genere „a tremurà“ de frig.

La prezent are şi formele *zgribură*, *-e* pe lângă *zgribureşte* [1]).

Acestui element nu i se pot găsi legături cu lat. sau cu limbile vecine cu rom. Cihac o. c. 343 îl explică astfel: *sgribulesc*, *sgriburesc*, *-i* „claquer (des dents), trembler de froid“ < nsl. cr. serb. *škrebetati*, *škrabati* „cliqueter, claquer, gratter“, pol.

[1]) Cele cu accentul pe prima silabă se aud în Ardeal, celelalte în restul domeniului dacorom. cf. şi Tiktin, Dicţ. la *sgribulì*.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

skrobać, ceh. *škrabati* etc. „gratter", iar acestea din v. slav *oscrebstï* „radere" !

Evident că nu poate fi nici o apropiere între cuvântul rom. şi cele slave.

Sânt însă în limbile roman. termeni cu acest sens de care credem că se leagă cel rom. Astfel: fr. (de est) *grïilé*, „mit den Zähnen klappen"; loren. *far grulot* „zittern machen"; burgund. *gribulé*, n. prov. *grioulá* „schaudern"; apoi, mai apropiat de rom., fr. elveţian („schweiz.") *grebolá* „vor Kälte erstarren", sav. *grolá* „mit den Zähnen klappern"; fr. elveţ. *greulá* „vor Kälte oder Fieber schauern", *grebolŏ* „Gänsehaut", toate din med. germ. („mhd") **griuwel** „Greuel" (*R E W* 3877).

Pentru rom. trebue să admitem un verb primitiv **griuwulire* > *(s)*griburire*[1]), cu *iu* aton > *i*, obicinuit în rom., cu *l* asimilat de *r* de la infinitiv dacă nu de-adreptul *l* intervoc. > -r- ca din lat. căci *l-r* > *r-r* este ceva iarăşi obicinuit. Ar trebui să mai admitem, deşi n'avem alte exemple, şi trecerea germ. *-w-* > rom. *-b-*, deosebită de aceea a lat. vulg. *-b-* intervocalic dispărut în rom.

In ce priveşte terminaţiunea, şi celelalte forme roman. au schimbarea sufixului *-el* cu lat. *-ul(o)* (cf. rom. *zgrîbură*, *-e* ca şi *trémură*).

Geograficeşte, prin faptul că se întâlneşte în Alpi, nu oferă greutăţi. Sânt atâtea cuvinte latine care trăesc astăzi în romanică la distanţe mari unele de altele, cu spaţii intermediare largi în cari acelea au dispărut cu vremea.

Rămâne de discutat epoca în care a putut pătrunde în rom. acest cuvânt. Din germana medie ni se pare prea târziu, afară numai dacă admitem că e un cuvânt călător adus de păstorii români, despre cari dl Densusianu (*Păstorit. la pop. roman., cit.*) a emis părerea unor legături mai târzii, în evul mediu, cu Alpii, prin migraţiunile lor după păşuni.

In Kluge, *Etym. Wb. d. d. Spr.*, nu găsim forme mai vechi decât cea din „mhd", ceea ce nu este exclus să fi existat. Să

[1]) *S* (*z*)- iniţial poate fi vechiu, corespunzător lui *s-* < lat. *ex* sau numai analogic, după verbe începătoare cu *scr-*, *sgr-* etc. (cf. (*z*)*sdrumică* < *dumică*). Vedem aici şi posibilitatea influenţii lui a se „zgârci" (a se strânge de frig). Ne-am pus chiar întrebarea dacă a «zgribuli» însuşi n'ar puteà porni de la această ideie. N'am aflat însă în limbile vecine cu rom. vre-o formă, de la care s'ar puteà derivà cuvântul nostru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

fi venit pe aceeaşi cale şi în aceeaşi epocă cu *stanga şi bauga* (> *a bŏgă*)? Logic ar fi aşa, însă forma fonetică germ. din acea vreme trebue în acest caz s'o reconstruim.

Sensul atât de identic ce-l au corespunzătoarele romanice citate — după unii chiar it. *brivido* ar veni din „mhd". *griuwel*[1]) — nu poate să fie o simplă coincidenţă, când şi fonetismul acestuia nu e dintre acelea care să prezinte greutăţi neobicinuite pentru rom. a *zgriburi*. Numai pentru *-w-* intervocalic ar mai trebui şi alte exemple ca să ne convingem că a putut trece la *-b-* în rom. Ori cum, *-w-* din *griuwel* este acelaşi cu cel din forme ca »nhd». *Heu* < „ahd" *hewi*, got. *hawi*; „nhd" *heulen* < „mhd" *hiuweln* < „ahd" *huwila* etc. şi, mai important, *treu*, *Treue* din familia *triuwa* (germanic. *treuwwa*), „ahd" *triuwa*, got. *trigwa* (Kluge o. c, ad. v.), trecut în romanică: v. pisan. *treugua;* it. *tregua*; fr. *trève* etc. (*REW* 8927) deci cu trecerea la *-(u)gua-* şi *-v-* obicinuită în roman.

Comparându-l cu *-v-* slav, deşi *-w-* a trebuit să aibă o nuanţă mai accentuată decât *v* obicinuit, vedem că cel slav e conservat în rom. (Densusianu, *Hist. de la l. roum.* p. 283). Din această parte nu prindem deci nici o lămurire deosebită.

Dacă a fost însă auzit în română ca un *-bv-*, *-gv-* ori ceva apropiat, ca şi în italiană[2]), ceea ce ne pare firesc, atunci rezultă confundarea sau trecerea lui *-w-* germ. vechiu la *-b-* rom.

Când e vorba de cuvinte germane din limba rom. natural că trebue văzut dacă n'au pătruns prin Saşii din Adeal, vecini cu noi de câtevà veacuri. In graiul acestora însă nu există nici o formă[3]) din care să se poată derivà cea românească. Dar din această parte ar fi vorba numai de o influenţă venită într'o epocă târzie (după sec. XIII), din care cu greu s'ar explicà un

[1]) Nigra, *Arch. gl.* XV, 290; iar Bertoni, *L'elem. germ.*, 45, îl ia ca exemplu, dacă etimologia lui Nigra e bună, de trecerea diftongului germ. *iu* la it. *i.*

[2]) Bertoni, *L'elem. germ.*, 59 arată trecerile lui *w* germ. în it.: 1) Desvoltare regulată a lui *w-*, la *gu-* 2) la *b-*, în cuvinte intrate mai târziu şi 3) la *v* în cele mai recente. Cel intervoc. a trecut la *-gu-*, ca în *tregua*. Pentru *w-* iniţ. în rom. ar fi de cercetat, dacă rom. *borţ*, *borţos*, căruia nu i s'a găsit până acum etimologia, nu este v. germ. *Warza* (prin faza *bărţos* > *borţós*, de unde apoi şi *borţ* „pântecele umflat al femeii însărcinate"). Ca sens s'a putut plecà întâiu de la „umflătura ţâţii" ca semn al sarcinei la femei (cf. fr. dial. *pits* „uger"!) Pentru *borţ* cf. *Dicţ. Acad.* ad. v., iar *Warza* în roman. *REW* ad. v.

[3]) Cum mă informează dl prof. Kisch, cunoscător adânc al limbii săseşti şi specialist în germanistică.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

cuvânt atât de romanizat ca fonetism (cf. accentul în *zgriburâ* şi schimbarea de sufix) şi atât de răspândită în dacorom. In arom. nu este atestat, dar *-b-* intervocalic, în special, n'ar puteà fi explicat pe cale de influenţă săsească, ci numai ca venit de la o populaţie germană veche[1]), de la care Românii l-au auzit ca *-bv-* corespunzător lui *-gw-* > *-gu-* din it. Acest paralelism ne duce însă mai departe la soarta lui *-gu-* lat. > rom. *b* din *lingua* > rom. *limbă*, it. *lingua*, şi oferă un argument în plus pentru transformarea lui *-w-* germ. pusă aici în discuţie.

Cevà mai mult, din o familie cu *griuwel* ca sens a pătruns în dialectele it. şi v. germ. („ahd") *gruwison*, *gruison* „grausen". De aici avem canav. *gruizu* „Schauder", veneţ. *zgrizolo*, mant., bresc. *zgrizul*, milan., regg., parm. *zgrizor*, piem., bologn. *zgrizur*, bergam. *zgrizaröla* (cf. Nigra, *Arch. glott.*, XV, 117—118, *REW* 3898) iar Bertoni, *L'elem. germ.*, 133 îl alătură la acestea şi pe it. *gricciolo* „capriccio e raccapriccio".

Acest element, pătruns în mare parte a Italiei, lărgeşte orizontul pe care a putut fi întinsă odată şi baza mai veche a lui *griuwel*. Pe de altă parte observăm şi la exemplele it. fenomenul identic ca la rom. *zgrîbur* al substituirii sufixului lat. *-ulu* în locul celui german.

In limbile romanice de altfel sânt mai multe exemple de verbe de origine germană, create prin adaosul sufixului *-l*[2]). Astfel în italiană, care interesează în special limba rom. şi cu privire la influenţa germană, se pot citâ *aschiare* < germ. **haif-stilôn* (din *haifst*), *treppiare* < germ. **tripelôn* alături de *trippon*) [3]).

*

Prin sufixul acesta germ., trecut, după noi în rom. la *-ur*, putem trece la rom. **nastur**, care s'a fost pus în legătură cu got. *nastilô* „Schnur", „Nestel", din care, după alţii şi *REW* 5840 derivă pe it. *nostro*, veltlin. *nastola*, pav. *nastol* etc.

Pentru rom. *nastur* dl M.-Lübke exclude (ibid.) originea gotică, de sigur, fiindcă până acum nu se puteau aveà puncte de sprijin pentru influenţa germană. Admite însă originea lui *nastur*

[1]) Tot de la o bază germană a mai încercat să esplice dl G. Pascu (*Etim. rom.* Iaşi, 1910) pe *zgriburi*. D-sa pleacă de la o formă **zgrimur* < *grim!* In afară de alte greutăţi, *-m-* > *-b-* este cu totul imposibil.

[2]) Cipriani, *Romania* XXXI, p. 134.

[3]) Bertoni, *L'elem. germ.*, p. 64—65.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

din lat. **nassula* „kleine Reuse" care are un sens depărtat de cel rom. ca şi singurul corespondent romanic al acestuia, abruzz. *nassęle* „Schleife, Schlinge". *Nassa* lat., din care se crede că derivă **nassula,* însemnă „plasă", ceea ce nu e altceva decât o reţeà cu nenumărate „ochiuri", pentru prins peşte (cf. ori care dicţ. lat.) sens cu care a trecut şi în limbile romanice (cf. *REW* 5838). In abruzz. sensul de „ochiu" ce se face de obiceiu la capătul unei sfori, pentru diverse uzuri (Finamore, *Diz. abruzz.*) se explică din ideia de „ochiu" ce se formează în serii nenumărate dintr'un fir de sfoară continuu, din care rezultă astfel plasa sau ori ce reţeà de aţă în genere. Este deci izolat cuvântul şi ca sens. Foneticeşte, nu avem alt exemplu în rom. de trecerea lui *-ássula* > *-ástula* > *ástură*, ci, ca şi în *aşchie* < lat. *ass(u)la*, trebuià să avem mai curând **naşche,* nu *nastur*, din **nassula.* Iar schimbarea de gen iarăşi nu este explicată. In *CDDE,* 1209 se face de asemenea observaţia justă că derivaţia **nassula.* > *nastula* (acesta „de origine necunoscută", dat ca atestat în *Thes. gl.* I, 73, 588 cu sensul „ansa, auris, fibula") nu e sigură, iar „inţelesul, în special, oferă greutăţi". Evident că forma *nastula* atestată târziu, nu se poate spune că derivă, după sensuri, din lat. *nassa* (plasă), ci mai curând poate fi o formă germană latinizată.

Rom. *nastur* cu sensul de „bouton", v. bănăţean „noeud", arom. „noeud", agrafe, bouton (*CDDE* l. c.) şi mai ales „bouton", cum îmi spune dl Capidan, se potriveşte cu got. *nastilo* „Schnur", Nestel", căci *bumbii* de la zăbunele şi cojoacele Românilor de azi, cum au trebuit să fie şi odinioară, sânt şnururi împletite (de piele ori de aţă) cu un capăt (globuleţ) rotund care se prinde într'o chiotoare de pe partea cealaltă a hainei şi astfel aceasta se încheie la piept.

Sensul rom. se găseşte astfel în aceaşi familie cu cele ce le au corespunzătoarele romanice ale lui nastilo (cf. între altele vall. *nâle* şi v. prov. *nala* „attache" în *Romania* XXXIX, 239).[1]

Dacă admitem prin urmare influenţă germană veche la noi, după exemplele date până aci, în epoca în care eram în continuitate geografică cu apusul, *nastur* se explică şi ca sens şi formal din got. *nastilo.*

[1] V. şi în Bertoni, o. c., 160, sensurile „cordone, fettuccia, cintola" din diversele dialecte it., iar Zaccaria, o. c., 349, admite şi pentru română originea gotică a lui nastur. De remarcat şi sensurile it. ce le dă (ibid.): „nodo, cappio, fettucia".

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

În italiană cuvântul german a pătruns în două epoci. A doua venire a lui s'a întâmplat după fenomenul metafoniei („Umlaut") germ., în forma „ahd" *nestila*, cum se vede din bergam., bresc. *nestola* [1]), crem. etc. *nistola (REW*, l. c.).

Influenţa gotică la noi nu este exclusă, dat fiind că Goţii au trecut prin Dacia şi Moesia în epoca latinei vulgare. Totuşi cum am văzut mai ales din istoria lui a „băgà", cea mai firească este influenţa langobardă. Forma *nastila* poate fi însă şi langob., căci în această limbă metafonia s'a întâmplat târziu, sau au putut să trăiască alături mai multă vreme forme archaice cu *a*, alături de cele mai nouă cu „Umlaut" (cu *e*), încât nici pentru it. nu se poate spune sigur că *nastro* e gotic şi nu langob. (Bertoni, o. c., p. 34, nota 2). Limba română vine deci să întărească această părere.

*

La început *nastur* a trebuit să însemne şi în rom. numai „şnur", ca în it. de ex., iar globuleţului din capăt, ce servea pentru a fi prins în chiotoare, pentru a se încheià haina la piept, cred că i s'a zis odinioară şi **bumb** (plur. *bumbi*) păstrat astăzi cu sensul de „bouton" în Ardeal şi Moldova. În restul teritorului dacorom. înseamnă „bumbul curului" şi are derivatele *bumburează* „căcărează" (aceasta are forma unui globuleţ!) şi *bumbăreaţă* „culus" [2]).

Cuvântul acesta nu poate fi ungurescul *gomb* (cum spune *Dicţ. Acad.* ad. v.), fiindcă ar fi dat în rom. **gâmb* (cf. ung. *gond* > rom. *gând*, ung. *bolond* > rom. *bolând*), iar asimilarea lui *g-b* > *b-b* nu vedem pe ce s'ar puteà sprijinì. O influenţă ung. sau apropiere de cuvântul ung., în sensul special modern de „nastur", „bouton" (de fabricaţie modernă, de metal sau os) este însă probabilă, mai ales că acest sens se întâlneşte aztăzi numai în Moldova şi Ardeal unde influenţa ung. durează şi acum.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Bertoni, o. c. 160, iar în nota 2 observă în chip logic, că nu mai este nevoe să pornim pentru formele roman. cu *a*, de la lat.

[2]) V. şi *Dicţ. Acad.* adv.; In Basarabia am întâlnit «*bumbărează*» „stercus" de oi şi de capre. Iar pentru vechimea cuvântului este de remarcat numele de sat *Bumbureşti*, pe timpul din Ştefan C. Mare *(Revista Istorică*, an. VIII, no 4—6, 1922, p. 81) şi cf., tot în aceeaşi epocă numele de persoane *Căcărează*, ibid., p. 83.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Celelalte sensuri [1]) ale lui *bumb*, luând în vedere şi intindere lor geografică în tot teritorul dacorom., duc la o origine onomatopeică. Este după noi lat. **bombus** „summen", „dumpfes Geräusch", de unde it. *bomba* (> fr. *bombe*) „Bombe", prov., valenc. *bomba* „Prahlerei", „Gepränge"; it. *bombarda*, *rimbombare* „wiederhallen" (cf. şi arom. *bumbuneadză* „tună" în Papahagi, *Scriitorii Aromâni*, glosar), it. *bómbero* „ungeschickter Mensch", istr. *búmbaro*, „Schimpfname"... De asemenea şi un derivat *bombitire* „dröhnen, prallen" > fr. prov. *bondir;* fr. *bond* „Prall, Sprung" (*REW.* 1199, 1198).

S'a zis prin urmare *bumb*, onomatopeic, organului care face zgomot ca şi zgomotului respectiv. În urmă, fiind aplicat la animale şi pasări, s'a ajuns la ideia de ceva rotund, „boţ", „nod" etc. (cf. şi rom. „noada curului") aşa precum se mai zice şi *târtiţa* [2]) pentru partea în formă de „boţ", „vârf" a extremităţii aceluiaşi organ la pasări, derivat din onomatopeicul *târt*, corespunzător lui *bombus* ca sens. (cf. şi *beş* „culus", Dicţ. Acad ad. v.). Tot din această formă derivă şi *târtoşe* [3]) ce se zice despre o femeie scurtă şi groasă. (T. Pamfil, Industria la Români, glosar) dă formele *bumbós* [4]) „supărat, botos" (comp. it. *bombero!*) şi *a îmbumbì* „a înmugurì". Mugurul are înfăţişarea de ceva rotund şi e aceaşi creaţie semantică în acesta din urmă ca şi în *bumburează* „căcărează", cari având sufixul alb *-zà* dovedesc că sânt cuvinte străvechi în română.

Creaţiuni onomatopeice analoge se văd în familia lat. *pēditum* „Furz" (*REW* 6358) > fr. *pétard* „Sprengbombe", „Petarde" loren. *potés* „Sprung", „Riss" fr. *roi pétard*, prov. *petuzo* „Zaunkönig"; n. prov *peto* „Kot" (comp. *bumburează!*) etc.

Gr. βόμβος, coresp. lat. *bombus*, duce la derivate analoge ca sens: βομβέω „résonner sourdement"; βομβύκιον „abeille maçonne"; βομβυλίος „bourdon", „bouteille faisant glou-glou" (Boisacq, *Dicţ. Etym. d. l. l. gr.* ad. v.) şi i se dă şi sensul de „enghalsige Flasche" în diverse dicţionare greceşti. Seria se mai poate mări şi cu alte exemple. Creaţiuni de origine onomatopeică, cu sens concret sânt însă prea numeroase în toate

[1]) Cuvântul e atestat şi la Românii din Serbia, cu acest sens. Astfel în fraza „bumb încheptorà" şi „descheptorà". (= încheià şi descheià) în Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 93 şi v. şi pp. 77, 307. Aici trebue să fi fost adus de populaţie ardeleană, bănăţeană.

[2]) Cuvântul este în deobşte cunoscut, dar nu-i putem fixà întinderea geogr.

[3]) Auzit de mine în Ardeal (Ţara Bârsii).

[4]) Cf. şi *Bumbata*, localitate în Basarabia.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

limbile pentru ca să mai fie nevoe să aducem şi alte argumente pentru explicarea noastră.

Mai adaugăm ca concluzie, că *nastur* „şnur cu bumb în vârf" a ajuns cu vremea să se zică numai „bouton"-ului modern, fiindcă acesta a rămas să îndeplinească aceeaşi funcţie de a încheià haina. Terminul pentru „globuleţul" din capul „nasturului" (şnur), *bumb*[1]), a rămas şi el până astăzi şi de sigur că a influenţat ca gen pe *nastur*.

Acelaşi sufix german căruia i s'a substituit rom. *-ur* (< lat. *-ulo*) îl vedem în rom. **gudurà** (a se). Nu i s'a dat nici o explicaţie bună până acum, după cât ştim noi.

Inseamnă „a se bucurà" şi se zice despre câni, în special când se „linguşesc" pe lângă om, mirosindu-l cu botul şi dând din coadă.

Ca şi a „linguşì" şi a (se) „bucurà" (acesta din lat. *buccula* „kleine Wange" *REW*, 1364) şi *gudurà* ne duce la aceeaşi origine: la mişcările, semnele ce le fac animalele cu limba, gura, nasul, pentru a-şi arătà bucuria. In rom. este şi cuvântul *gudă* „căţeà" şi „femeie stricată" (*Dicţ. Acad.*, ad. v. unde se indică a fi numai în Ardeal. L'am întâlnit însă şi în Dobrogea. Se poate ca aici să fi fost adus de colonişti transilvăneni).

Există şi în serb. cu sensul de „scroafă" (ibid.). Sensurile acestea se vor lămurì prin cele următoare.

Dl E. Tappolet (*Die Ursachen des Wortreichtums bei den Haustiernamen der französischen Schweiz* p. 102) arată cum terminii pentru „Mutterschwein" *truie* (< lat. *trŏia*) şi *portse* sânt concuraţi şi pe cale de a fi înlocuiţi de către **gudá** (femin.) din un „Schallnachahmendem Stamme *god, gud*" germ., de unde derivă terminii germani, din Elveţia germ., *gode*^{n} n. „Schwein", *godi* id., *gode*^{n} f. „Made"; *gudere*^{n}, *gudle*^{n} etc. „sudeln, plätschern". Alătură lângă acestea şi pe *gūdel* (după Grimm, Wb.), „mhd." *goder* „Gurgel".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am avea de a face la origine cu o bază (god) *gud* care, prin sufixul *-ulo* (rom. *-ur*), substituit sufixului german *-(e)l-* (ca în *nastur* şi *zgríbur*) şi cu sensul de „a grohăì", în semn de bucurie, „a da cu nasul (râtul) grohăind", spus despre porci când se apropie de stăpânul ce le dă de mâncare sau ii mângâe, — a ajuns la a se *gudurà*.

[1]) V. despre *bumb* şi *Ib. d. Inst. Rum. Spr.*, V, 305, unde i se în-

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Cum nu se poate preciză de la început decât ipotetic vechimea formei germane la noi, s'ar puteà vedeà şi o atracţie a unui **gudulá* de *bucurà*, pentru *l* > *r*, căci lat. *-l-* > *-r-* în rom. s'a produs înainte de venirea Slavilor şi înainte de prefacerea lat. *b* + cons. > rom. *u* (cf. *sub(u)la* > *sulă*, nu **surà!*).

In aceeaşi familie mai pune dl Tappolet (o. c., 103) şi pe v. fr. *gode* f. „altes Schaf"; n. prov. *godo* f. „altes Mutterschaf", „Dirne" ş. a. Astfel se explică semantic serb. *guda* „scroafă" şi rom. *gudă* „căţeà", prin ideia de „femella bătrână", precum şi prin întrebuinţarea batjocuritoare de „scroafă, căţeà" ce se zice femeilor uşoare, fâcând să se confunde şi să se substitue sensurile unul altuia [1]).

Existând urme şi în v. fr., este un argument pentru vechimea formei de bază germană, şi pentru posibilitatea de răspândire a ei şi în orientul roman., bine înţeles pornită de la un popor german venit în atingere cu noi.

Pentru lămurirea acestei chestiuni trebue privit fonetismul întreg al cuvântului. In această privinţă putem spune că *u* rom. poate rezultà din *u* lung sau scurt, ca şi în elementele de origine latină. Consonanta *-d-* poate duce la o origine langob. („ahd"), in care unui *-þ-* gotic îi corespunde un *-d-*. După acest criteriu se pot cunoaşte şi în it. cuvintele de origine langob., faţă de cele gotice, căci acestea au *t* pentru postdentala surdă gotică (cf. langob. *smido* = got. *smiþa*). Consonanta gotică dă în it. *t*, iar cea langob. *d* [2]).

Din aceste consideraţiuni a se *gudurá*, prin fonetismul lui se alătură, istoriceşte şi geograficeşte, de Italia şi de influenţa langob. acolo şi la noi, împreună cu celelalte elemente langob. studiate, iar prin deducţie ar intrà în aceiaşi sferă şi *zgribură*.

*

Termini onomatopeici, identici cu cei trataţi mai sus, pentru animale sânt numeroşi în romanică. Astfel vom da aici câţivà născuţi din baza *čo, zo*. Căci credem foarte necesar să se caute cât mai multe puncte de sprijin pentru elucidarea istoriei unor

[1]) In cazul că rămâne un adevăr posibilitatea ca *guda* să fie de origine germ., totuşi nu se poate spune categoric, în lipsa de alte elemente, dacă serb. *guda* (a se notà că este izolat în serb. şi Berneker, *Etym.* Wb. cit. nu-l are) e mai vechiu ca cel rom., e contemporan ori luat de la Români. *Gudurà* însă, după fonetismul său, nu poate fi serb.

[2]) V. acestea în Bertoni, *L'elem. germ.*, pp. 59-60, cu exemplele necesare.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

cuvinte străvechi, menite să dovedească o influenţă streină în romanitatea balcano-carpatică pentru care nu aveam până acum indicii sigure. Intrebuinţarea unui material ce ar păreà uneori prea vast, nu poate fi însă considerată ca lux, când e vorba de chestiuni care nu pot fi lămurite convingător numai prin elemente de cercetare, reduse.

Exemplele de care e vorba le găsim în:

M. L. Wagner, *Das Ländliche Leben Sardiniens im Spiegel der Sprache*, p. 108, nota 1: log. *azzuare. aččoare;* campid. *čuai, čoai,* prin care se designeazâ behâitul, strigătul mieilor şi iezilor după mamele lor, dintr'un *ču-ču, čo-čo;* corsic: *čučča* „voce con la quale le massaie chiamano talvolta la pecora o la capra a mano". *Azzuare* înseamnă şi „das Grunzen des Schweines". Iar la pag. 113: *čo-čo, zo-zo* termin prin care se chiamă, se momesc porcii. In rom. se chiamă prin *cicio-cicio* (de unde şi *cicioaca*, „poarca", jocul copiilor, în Ialomiţa).

Log. (ač) *čoare, azzuare,* campid: *čuai,* čoai, „das Grunzen"; valtell. *čôu, čü* etc.; teram. *zuzu* „maiale" ibid. nota 2. În *REW* 4725, *koš, kuš* „Lockruf für Schweine", „Schwein" de unde fr. *cochon* ş. a. Aici e pus şi rom. *cuciu,* care se zice la câni cât ştiu eu (cf. şi *cuţu* id.) şi vine ca o lămurire mai mult pentru *gudă, gúdură.* Am întâlnit, studiind graiul din Dâmboviţa şi „să **cúciură**" (despre câni): „că ştie că l'ai miluit; face din coadă", o surprinzătoare analogie pentru *gúdură,* care s'a putut spune deci şi pentru câni şi pentru porci.

Exemple numeroase în această direcţie, a dat dl Puşcariu în *Dacoromania* I, p. 75 sqq.; precum şi dl V. Bogrea, ibid. p. 78-9, nota 1., între cari *„cuţu-cuţu"* şi friul. *cuzzo* „canile".

Altele în *REW* 4789: *kuč, kos* (Schallwort) „Hund": v. it. cuccio(lo), sic. *guttsu* etc.. ceea ce dovedeşte că formele rom. (*cúciură* etc.) sânt romane vechi şi prin urmare şi *gúdură* poate fi foarte bine considerat în aceeaşi ordine de idei.

Pentru *gudurà* cf. şi elveţ. fr. *guna* „Mutterschwein", pus în legătură cu germ. *gōne* „sich mit gierigen Blicken und bettelnder Miene hinstellen, wo gegessen wird", mai ales despre câni (Tappolet, o. c., p. 103).

Nu ascundem însă greutăţile mari ce neapărat ne întimpină la abordarea unei chestiuni atât de întunecate cum este influenţa veche germ. în limba română şi în Balcani în genere. A fixà categoric că puţinele elemente ce le credem susceptibile de pus alături de forme romane de origine germană, vin anume din cutare epocă sau de la cutare populaţie germană, ar fi neştiinţific. Ceea-ce trebue să facem în prima fază a unor asemenea încercări, este să stabilim relaţii cât mai multe de sens şi formă la elementele ce studiem, pentru a puteà ajunge măcar la un grup de cazuri cari s'ar puteà subsumà mai târziu unei reguli, ori

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

unei concluzii mai generale. Calea cea mai bună, pentru început, este, după noi, urmărirea elementelor germane din limbile romane. Acestea ne pot oferi sprijin geografic, fonetic — deci şi istoric — pentru eventualele corespondente din română ori altă limbă romană balcanică.

Până aici este susceptibilă de această procedare terminaţiunea germană *-ilo, -el,* care grupează cele trei cuvinte de care ne-am ocupat: *năstur, zgribură, gădură.*

Nu intră în sfera preocupărilor noastre, din această lucrare de istorie a cuvintelor, dar putem afirmà şi vom reveni cu alt prilej asupra acestei chestiuni, că sufixul rom. *-oiŭ, -oaie (oȧu, -oaȧe* în bănăţ. şi v. rom.) nu poate fi lat, fiindcă trebuià să dea *-uiŭ (< *-uȧu < oneus)* ca şi *bonus, -a > bun, -ă* etc., ci e mai curând v. germ. *-o(n)* (de la nume în acuzativ), intrat în română după ce *o + n* lat. luase calea de transformare spre *-un*, încât terminaţiunea germ. pomenită n'a mai putut trece la *-un*(iu), ca şi slavul *o + n*, ci s'au păstrat intacte.

Alăturând toate faptele expuse până aici, unele, cred, indiscutabile, altele în orice caz evocatoare de probleme nouă, nu putem să nu afirmăm o influenţă germană veche la noi. Când a venit, de unde, de la care populaţie, cu mai multă precizie nu se va puteà spune, decât după ce vom aveà la îndemână exemple mai numeroase pentru puncte de comparaţie mai largă, cum s'a făcut în celelalte limbi romanice.

De altfel nici elementele germ. din romanitatea apuseană nu pot fi clasate toate cu uşurinţă după epocile în cari vor fi pătruns sau după diversele popoare germanice care le vor fi importat acolo [1]).

Influenţa veche germană în orientul romanic, deşi nu e un lucru uşor, merită urmărită, pentru că ar puteà aduce, indiscutabil, lumini nouă şi pentru istoria noastră veche, cum nu s'au putut ivì din alte direcţii de cercetări.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Elemente vechi germ. vedem, până la explicări mai bune ce le-ar aduce alţii, şi în următoarele cuvinte:

1. *Amărî* (a) vb. conj. IV. Este tratat pe larg în *Dicţ. Acad.*, ad. ~~v. (v. şi~~ *Dicţ. general al limbii rom.* de I. A. Candrea şi

[1]) Cf. Wilh. Bruckner, *Charakteristik der germanischen Elemente im Italienischen*, Basel, 1899, p. 5.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

O. Densusianu) cu sensurile I, 1⁰ „Rendre amer", 2⁰ (reflexiv) „devenir amer"; „a face amar (în sens de gust), a deveni amar". Pentru aceste sensuri se dau puţine exemple, ceeace e o dovadă că nu este întrebuinţat des cu sens material. Din contră, sensurile de la cap. II sânt şi vechi, de la cele mai vechi texte până azi, se întâlnesc şi în dialectele rom. de peste Dunăre. Astfel: „causer du chagrin, affliger, attrister, tourmenter, irriter" (activ şi reflexiv). „A necăji, a mâhni" etc., ca evoluţie semantică, în chip figurat, s'a putut dezvoltă din lat. *amarus* > rom. *amar* (cf. sensurile acestuia asemănătoare cu ale verbului). Adj. *amărît* (participiu) are numai sensuri abstracte: „attristé, affligé, malheureux", etc. Tot aşa *amarnic* „acerbe, violent, véhément, dur, cruel, terrible" etc. (cf. şi derivatele *amărîu, -iu, amăreală* cu sens de gust).

Peste partea fonetică a acestui cuvânt s'a trecut până acum cu uşurinţă, căci lat. *i* după *r* simplu (dacă am pornì, cum s'a făcut până acum, de la lat. *amarus*) nu trece în rom. la *-(r)î* (ca în *urî* < lat. *horrere, -ire;* în *întărâtà* < lat. *interritare)* decât numai după *-rr-* (dublu) sau după *r-* (simplu) iniţial (cf. *râmă, râs, râu* etc.).

Toate celelalte elemente lat. cu *-r+i* în mijlocul sau la sfârşitul cuvântului, au *-ri(-)* nu *-rî(-),* cum a accentuat dl Puşcariu *(Convorbiri Lit.* XXXIX, p. 314) dând exemplele: *căprină, cusurin, frig, limbric, mătrice, nutrice, primar, scriu, stric, strig, trist.* Lângă acestea mai adaugăm şi următoarele: *adeverì, ariciu, călărì,* (a)*coperì, cucerì, cufurì,* (a) *frige, înflorì, mărì, murì, perì.*

Cum se puteà deci preface *-ri* > *rî* numai în **amarire,* de unde se crede că derivă rom. *amărî?* Evident că este vorba de o contaminare cu un alt cuvânt străvechiu, trăit alături de lat. *amarus, *amarire* (atestat *amarare, CDDE,* 55) încă în epoca în care lat. *-rri-* nu trecuse la *-rî* (rom.), căci mai târziu dublele nu au mai avut răsunet în rom., cum se constată din elementele streine intrate la noi după cele latine.

Babeş-Bolyai Universitatea Library Cluj

Cuvântul care a influenţat pe cel rom. este v. germ. **marrjan** „hemmen, ärgern" (v. *REW* 5373) care cu sensul său asemănător, uşor s'a putut confundà cu derivatul lui *amarus,* creind inovaţia rom. (a) *amărî.* Germ. *marrjan* a trecut în toată romanitatea: v. fr., prov. *marrir* „betrüben, beunruhigen, sich verirren", cat., sp. *marrar,* „sich verirren", iar corespunzător adj. rom.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

amărît, identic şi în arom., ca sens şi formal, avem v. fr, *marri*, prov., cat. *marrit* „traurig, elend". In it. *smarrire* (ibid.) „verirren, verlegen" iar it. *smarrito*, v. it. *marrito* „confuso, sbigotitto, dolente" (cf. Pianiggiani, *Diz. it.*, ad. v.). Zaccaria (o. c., p. 457), dându-i aceeaşi origine it. *smarrire* < germ. *marrjan* (din care ahd. *marran* etc.), adaugă sensurile: „perdere con ispiranza di ritrovare, sbagliare, dimenticare, uscir di strada, perdersi d'animo, affligersi, sbigotirsi, affannarsi, oscurarsi, scolorirsi" (în Dante ş. a.). Autorul amintit face mai pe larg istoria germ. *marrjan*, atestat în forma lat. *marrire* în vremea lui Carol cel Mare (an. 802), în derivatele: *marritio* (cf. rom. *amărăciune)* „danno, detrimento, *dolore*", *marrimento* (în Brunetto Latini) „sbigottimento", *marrito* (în Guittone) „sbigottito". In germana nouă cuvântul nu mai există (o. c., p. 458).

Cât priveşte rom. *amărî*, ale cărui sensuri concordă cu cele romanice, chiar dacă n'ar puteà convinge pe unii derivarea, sau mai bine zis refacerea lui ca un cuvânt nou, din germ. *marrjan* + lat. *amarus, amarare* (acesta atestat, dugă *CDDE*, l. c.), apoi din lat. **amarire*[1]) este foneticeşte imposibil, potrivit soartei lui *-r* + *i*[2]) lat. în rom., cum am dovedit cu toate exemplele ce le cunoaştem la noi.

In *CDDE*, l. c., se dă şi corespondentul meglenit *mărari*, care la prima vedere s'ar părea că nu se acordă formal cu dacorom. Dar *a* de la infinitiv nu este un *a* primitiv, ci un *o̊* > *a* (prin influenţa verbelor de conjug. I), corespunzător lui *-rî* din dacorom. *urî*. In adevăr la prez. indic., cum îmi spune dl prof. Capidan, cunoscătorul acestui dialect, verbul megl. are *amaro̊s(c)* cu suf. *-o̊s(c)*, cel din dacorom. *urăsc*, după *-rr-* (dublu).

Prezenţa lui *-rî-* = lat. *-rri-* în arom. şi megl. arată că fenomenul acesta fonetic al prefacerii lui *i* în *î*, după doi *r*, se începuse înainte de despărţirea limbii rom. în dialecte. De altfel numai în aceà epocă primitivă puteà şi germ. *marrjan* (cu doi *-r-*) să aibă aceeaşi soarte.

Cuvântul german *marrjan* a pătruns şi în albaneză, după părerea noastră în verb. *marrój* „beschimpfen" (cf. şi — *ohem*, „in Schande geraten", *„zoti të marrōft!"* „Gott soll dir Schimpf und Schande bereiten", G. Weigand, *Alb. Wb.), marūme* f. „Irrsinn"

[1]) Admis şi în *REW*, 400.

[2]) Păstrat de altfel în arom. *amăreaţă* (cu *-rea-*, nu *-ra-*) din lat. *amarities* (sens material de gust), rămas neatins ca sens şi fonetism (cu > *ea* după *r* simplu).

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

(pentru care a se compară sensurile it.), *marɛri* „Narrheit", *marój* „beschäme" (G. Meyer, *Alb. Etym.* Wb.). Ca fonetism se poate compară cu: lat. *maritare* > alb. *martoṇ* (o. c., ad. v.); *l'argoṇ* < lat. **alargare* > rom. *alergà (CDDE,* 952) sau pentru alb. şi < *largire* (ibid.); alb. *karare* < lat. *carraria* > rom. *cărare,* (ibid., 254). Ca sens se apropie mai mult de it. *smarrire* (v. mai sus) în nuanţa de „rătăcire, turburare" (a drumului, a minţii) etc. De observat şi conservarea lui *-rr-* în alb. ca în elementele ei de origine lat.

Pătruns cuvântul în romanitatea balcanică, împrumutarea lui de către Albanezi s'a putut face împreună cu a celorlalte elemente latine comune la ei şi la noi.

Zona balcanică unde a putut să se răspândească influenţa germ. veche s'ar lărgi astfel şi mai mult adăugând un nou sprijiṇ[1]) pentru cercetări ulterioare.

Mai rămâne însă de lămurit un punct din istoria acestui cuvânt germ.

Fiind şi în celelalte limbi romanice şi în special în Italia, ajungerea lui *marrjan* la populaţia romanică orientală, trebue pusă în legătură cu *stanga (strungă), băgà* etc., care se găsesc şi ele în sudul Dunării, ducându-ne astfel la o regiune de originè şi la o epocă mai mult sau mai puţin comună?

De sigur că nu. Existând cuvântul în toată romanitatea, ca ori ce element romanic comun, trebue socotit pătruns chiar în latina vulgară şi din aceasta răspândit apoi, cum e şi logic, în domeniul arătat. I. Brüch *(Der Einfluss d. germ. Spr. auf das Vulgärlatein,* Heidelberg 1913, p. 87-88) îl consideră intrat în lat. vulg. înainte de anul 400, alături de *tufa* şi *sapo.*

Este prin urmare un element mai vechiu decât cele langob. cari nu se găsesc decât la noi şi la Italieni.

Verbele în *-ire* de origine germanică sânt în it. ca şi în alte limbi rom., derivate din cele germ. în *ja* (cf. fr. *choisir*, it. *bandire).* In it. se pot datorì şi raporturilor acesteia cu Franţa. In „ahd" însă şi deci şi în langob. *j* de la infin. a dispărut şi în acest caz verbele au trecut în roman. la conj. în *-are* (l-a). Prin urmare cele în *-ire* din it. sânt mai curând gotice.

[1]) Dl Puşcariu ne atrage atenţiunea — şi sântem de acord — că de aci înainte şi rom. *grapă* împreună cu coresp. alb. *grep* trebuesc, socotite ca element vechiu germ., în Balcani (v. în *Dicţ. Acad.* acest cuvânt şi părerea mai veche despre originea lui).

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

In acest caz formele sp. şi cat. *marrar* (ca *a* la inf.) trebue socotite ca pătrunse mai târziu, din o bază „ahd", ori se datoresc unei schimbări de conj. înăuntrul acelor limbi?

Există însă în arom. şi v. rom. (dacorom.) forma *mărat*, fără *a* protetic, dar identică unui participiu de conj. I. Înţelesul e aproape acelaşi ca în *amărît*, amintit mai sus, căci înseamnă în arom. „sărman" ca şi în v. dacorom. (în texte din s. XVI). In *REW*, 406 se respinge etimologia veche din lat. *malehabitus*, care foneticeşte nu poate ajunge în rom. la *mărat* (ar fi fost, după noi, sau **măiat*, arom. **măl'at* < **malāeb(ĭ)tus*, sau **măreát* > **măriat*, dacă nu admitem hiatul).

Mărát poate însă veni foarte bine din „ahd' *marran*[1]), deci şi din langob. Am avea de a face prin urmare şi cu o pătrundere mai târzie a cuvântului, care ar cădea în epoca elementelor langob. studiate de noi. Arom. *mărát*, nu poate veni din *amarus* (lat. cum e dat în *REW)*, fiindcă în acest dialect există şi *amar*, lăsând la o parte predilecţia arom. pentru *a* protetic.

Aceeaşi situaţie este şi în dacorom. Nu vedem deci nici o dificultate în explicarea noastră. Şi, mai adăugăm, de ce s'ar fi pierdut *a-* iniţial din *mărat*, dacă am admite cu *REW*, l. c., că vine din *amarus*, şi n'ar fi dispărut în *amărî, amărît* etc.?

2) Rom. („dacorom.") **Creţ**. Se zice în special despre păr. Înseamnă păr „buclat, inelat", apoi, prin extensiune *creţuri* la haine şi stofe în genere[2]), în funcţiunea de subst. (cf. în Alecsandri, *Dan Căpitan de Plaiu: „părul său de aur în creţuri lungi se lasă"*). Cuvântul designează evident „inelele, cerculeţele" părului, iar derivatul a *încreţi* = „a face îndoituri, creţuri, inele" la păr, haine etc.

Cuvântul, fiind general dacorom. — şi nici nu există alt termin propriu pentru această noţiune la noi — şi fiind şi în arom. *crăţăros*, derivat din *creţ* care a trebuit să existe odată şi în acest dialect, cum crede filologul aromân Th. Capidan, trebue să fie străvechiu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Originea semantică porneşte de la ideia de „inel, cerculeţ" etc., cum arată sensurile de azi ale cuvântului şi cum se poate vedeà şi din termini romanici corespunzători lui *creţ*. Astfel: din lat. *anellus* este în „obwald" (*REW* 452) *niala* „Haarlocke",

[1]) V. formele „ahd" în operile citate de noi până acum, privitoare la influenţa germ.

[2]) Cf. pentru sensuri Tiktin. *Dict.*

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

din lat. *buccula* „Schildknauf" > fr. *boucle*, it. *bucchio* „Locke', (ibid., 1364); din lat. *tortilis* „gedreht" > „grödn." *tortl* „Locke" (ibid., 8805 şi comp. la no. 2897 formele roman. din lat. *ericius* > it. *riccio*, sp. *rizo* etc. cu sensurile „Locke", „toupet von Haaren", „Kraus"). Din lat. *circellus* > sic. *înčirčiḍḍari*, v. fr. *cerceler* „die Haare kräuseln"; v. fr. *recercelé* prov. *recercelat* „gelockt" (Diez, *REW* 1939).

Există însă în limbile romanice termini, privitori la părul undulat, lăsat liber pe spate sau cârlionţat, dezordonat, încâlcit, ciufos, stufos etc. cari vin din limba germană.

Aceştia se explică prin obiceiul ce-l aveau germanii liberi de a purtà părul lung, buclat de la natură, în deosebire de cei neliberi, cari îl purtau tuns. Astfel de termini sânt: v. fr. *locu* (adj.) „ungekämmt" (< ahd. *loc.* „Locke") şi it. *zazzera* „păr undulat lăsat liber pe spate", după Bruckner, dintr'o trupină germ. („ahd") *Zatta*. Sensul acestor cuvinte arată impresia ce a produs-o acel „goldenes Lockenhaar" al Germanilor asupra locuitorilor italici, ori din alte provincii şi mai ales asupra orăşenilor artistic frizaţi [1]).

În dialectul valsesian, din aceeaşi bază germ., există *locca* „ciocca di capelli", iar în Arbedo (cantonul Trino) *locón* „chi porta capelli lunghi e disordonati" şi *loch* „lunghi capelli" ş. a.[2]). În legătură cu acestea va trebui, cred, cercetat rom. *loaţe* „păr desordonat" la om şi „lână cu şuviţe lungi" (ţurcană).

Pe baza acestor fapte, căutarea originii lui *creţ* în v. germ., reiese destul de întemeiată. Chiar Tiktin *(Dicţ.*, ad. v.) se întreabă dacă nu ar puteà fi pus în legătură cu germ. *Kraus* ceea ce formal este imposibil.

Există în „ahd"., „mhd". *Kreiz*, „Kreislinie", „Umkreis", got. *Kraitz*, „mhd". *krîzen* „eine Kreislinie ziehen" (Kluge, Wb.). Din aceiaşi familie indogerm. **graidos*, cu got „*Kraita" „Kreis" derivă G. Meyer (Alb. Wb.) pe alb. *Tεθ* „Kreis". Din punct de vedere al sensului sântem familiarizaţi acum cu acest fel de a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Cf. I. Iud. *Was verdankt der französische Wortschatz den germanischen Sprachen* (Sonderabdruck aus „Wissen u. Leben"), Zürich 1908, p. 17, şi Kluge, o. c., la cuvântul „Locke". Pentru *zazzera* Bertoni, o. c. p. 215, presupune un langob. **zazza*.

[2]) Bertoni o. c., p. 149. Alţi termini privitori la păr, de origine germ. mai sânt it. *ciuffo* < ahd. *zopf*, fr. *toupe*, „touffe de cheveux" *toupet* etc. (REW). În această atmosferă trebue judecaţi terminii româneşti *stufós* (păr) şi *moţ* (cf. *moţ* de păr) ce ar corespunde it. *ciocca* (dicapelli) ca sens.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

se compară părul creţ, încreţit, cu un inel sau cu un cerculeţ, după cè am văzut terminii romanici amintiţi mai sus. S'a zis deci: a aveà sau a face părul „creţ", adecă a-l face „inel", „cerculeţ", „circellus" etc. şi pe urmă cuvântul a devenit şi adjectiv pe lângă subst. „creţ" („creţuri").

Formal am aveà un *ei* „ahd" devenit *e* rom. (cf. pentru *ei* > *e* exemple în dial. it. nord. la formele „ahd" *skeida* şi *Spreize*, *REW* 7987 şi 8184) şi un germ. *z* > rom. *ţ* (v. mai sus *borţ*, la p. 360, nota).

Nu putem pierde din vedere că fiind alături de *creţ* şi verbul *încreţì* *e* ar rezultà şi din *ai* mai vechiu (comp. forma gotică *Kraitz*), care în rom. puteà devenì *ă*, în poziţie atonă, ca în arom. *crăţăros* (comp. lat. *pavimentum* > rom. *pământ*). I. Brüch, o. c., p. 130, spune că *ai* v. germ. a devenit în lat. *a*. Dacă am porni şi pentru rom. de la aceiaşi transformare, *a* aton, supt influenţa lui *i* următor puteà devenì iarăşi *e* ca în rom. *ameţì* < lat. *mattus* (*REW* 5428) sau ca în alte cazuri cu asemenea asimilaţii (cf. *blestemà* < *blăstemà* etc.).

Pentru *ţ* rom. însă n'am puteà pornì de la baza gotică, decât admiţând un postverbal *creţ* dintr'un got. **kraitjan* > rom. (în)*creţì*, ceea ce este de altfel foarte posibil. In „ahd" unui *-t-* gotic îi corespunde o consonantă spirantă şi nu se poate spune că din aceasta ar fi rezultat un *-ţ-* rom., fiindcă n'avem alte exemple.

In it. *-t-* gotic se păstrează (comp. got. *blauts* > v. it. *biotto*, lomb. *biot* etc. *REW* 1161), pe când din consonanta spirantă „ahd", corespunzătoare celei got, rezultă în it. un *-s-* (comp. langob., ahd. *bloz* > emil. *bios* etc., ibid.). Numai când *t*[1]) urmează după conson. sonoră devine africat (*z*) în „ahd" (comp. *borţós* < *Warza*, citat mai sus). Fiind cuvântul şi în arom., derivarea lui din got. nu întâmpină greutăţi[2]). Explicarea dată de noi nu poate fi totuşi considerată ca definitivă, până nu vor fi înlăturate toate greutăţile la cari ne-am oprit.

*

[1]) V., asupra soartei lui *t* germ. [în it., Bertoni, *L'elem. germ.* cit. pp. 49—51.

[2]) Serb. *krecav*, pus de Tiktin, l. c., alături de forma rom., fiind izolat în Balcani, ar puteà venì din rom. sau direct din germ. v. In Berneker nu găsim nimic referitor la originea lui, dar la p. 611 dăm de exemple identice, ca derivaţie semantică, cu rom. *creţ*, la baza slavă *kreza*, derivate din germ. *kraus* etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Un cuvânt balcanic, a cărui origine langobardă este astăzi stabilită de mai mulţi cercetători (G. Meyer, *Etym. Wb.*, 100, Berneker, *Etym. Wb. d. sl. Spr.*, 279, *Archiv. f. Sl. Phil.*, XXXIV, 54 ş. a.) merită să fie amintit aici. Se întâlneşte în alb. *farə*, arom. *fară*, bulg. *fara*, n. gr. φάρα şi în dacorom. (în Haţeg, Ardeal) *fară* (cf. O. Densusianu, *Gr. din Ţ. Haţegului*, p. 60-61 şi *Dicţ. Acad.*, ad. v.) cu sensul de „neam".

Dl Densusianu, l. c., spune că nu se poate stabili de unde a venit în dacorom., dar că nu poate fi socotit de origine bulg., ci, probabil, să fi fost adus de către coloniile aromâne la nordul Dunării. Lucrul acesta nu este imposibil.

Cum însă *fara* (< langob. *fara* „Geschlecht", *REW* 3187) se întâlneşte şi în it., albaneza vine geograficeşte cea mai indicată ca să-l fi avut înaintea celorlalte limbi balcanice. Din aceasta îl crede importat în arom. dl Densusianu (o. c., p. 61, notă), iar *Dicţ. Acad.* spune că nu se poate preciză din care limbă balcanică a pătruns în dacoromână.

Mai în urmă dl H. Barić (*Albanorumänische Studien*, I Teil, 1919, p. 24) se ocupă de alb. *farə*, citând sensurile din G. Meyer, opunându-se derivării din langob. pe motivul că „ein solch intimes Familienwort" nu ar puteà fi strein. Cazul dacoromânesculuí *neam* (< ung. *nem*) care e general astăzi în nordul Dunării, pe când *fară* este foarte restrâns, iar v. rom. *gintu* (< lat. *gens*, *-entem*) a dispărut, deşi cuvânt destul de „intim", răstoarnă uşor teoria de mai sus. Dl Barić îl vrea pe alb. *farə* să fie direct indogerm., dintr'o bază reconstruită de d-sa, ceea ce nu poate convinge de loc, căci ar însemnà să neglijăm cu totul punctul de vedere geografic şi să ignorăm existenţa cuvântului în it. şi în celelalte limbi amintite.

In faţa celorlalte elemente germane cari se pretează mai logic, cum am văzut, la o origine langobardă, pătrunse într'o regiune vecină cu Panonia, pe unde a trebuit să treacă acea ramură germană spre Italia, atestarea lui *fara* şi în dacorom., duce mai firesc la aceleaşi concluzii la cari ne-au dus *strungă* şi (a) *băgà*.

E adevărat că *fară* ocupă o regiune restrânsă în dacorom. In alte părţi, afară de Haţeg, nu este atestat, dar trebue urmărit dacă nu se mai găseşte şi aiurea.

După datele d-lui Densusianu (o. c., glosar) şi ale *Dicţ. Acad.*, cuvântul e întrebuinţat „cu deosebire în sens rău" (în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

expresiile „še fară"!, „rea fară de om"), ceea ce dovedeşte că *fară* a dus luptă de concurenţă cu alţi termeni, de cari a fost învins reducându-i şi întrebuinţarea, precum i-au redus zona ce va fi ocupat-o altă dată

Privind istoria altor cuvinte din această categorie (comp. fr. *férir*, rămas aproape numai în „sans coup férir", învins fiind de *frapper*, precum şi alte cazuri de luptă între cuvinte, împreună cu motivele diverse ce le fac pe unele să dispară, în *La faillite de l'étymologie phonétique* a d-lui J. Gilliéron) înţelegem mai bine cum a ajuns *fară* pe pragul morţii, învins de concurentul, ca sens, *neam*, astăzi general dacorom. Din aceleaşi motive sociale şi politice, prilejuite de invazia şi stăpânirea Ungurilor asupra Românilor, a fost biruit şi v. rom. *gintu* care mai trăia în sec. XVI[1]) în regiunea din nordul dacorom. Cauze identice l-au introdus de sigur odinioară şi pe *fară*, odată cu înaintarea Langobarzilor, în graiul populaţiunii romanice invadate.

In Italia (Lombardia şi Piemont) a lăsat urme şi în toponimie dovedind vitalitatea cuvântului la acest popor, la care se vede că erà ceva caracteristic împărţirea pe „fare"[2]). „E noto che i Langobardi s'insediarono per fare nel suolo italico", observă d. Bertoni, o. c., p. 23.

Pentru Ţara Haţegului ar trebui să presupunem, dacă i se admite provenienţă aromână, că au venit în acea parte colonii aromâne şi s'au fixat de-adreptul numai acolo, pentru ca să nu se fi putut răspândì cuvântul şi mai departe. De aceea mai firesc este să vedem ca şi la *gintu*, o restrângere a lui *fară* într'o regiune limitată, după ce şi-a pierdut din valoarea sensului său vechiu, decât să presupunem un salt geografic într'un centru aşa de intern dacorom., cum este Haţegul în sud-vestul Ardealului.

Aceste consideraţiuni se impun, întrucât numai din forma fonetică a lui „fară" nu se poate conclude, dacă şi cât de vechiu este în dacorom. Ca şi „casă", „mamă" etc., el puteà fi acelaşi ca fonetică atât în primele timpuri ale limbii rom., cât şi astăzi. Numai poziţia Haţegului, pusă în lumina geografiei linguistice e de natură a aduce la concluziile pe care le-am tras mai sus.

Nefiind la Sârbi reiese că Bulgarii au trebuit să-l ia de la o populaţie mai apropiată de ei, la care cuvântul există. Grecii

[1]) Cum se constată din textele rom. ale acelei vremi.

[2]) Urme de acest obiceiu se mai păstrează în legătură cu cuvâtul *fară*, la Aromâni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

fiind la marginea sudică a zonei lui de răspândire în Balcani, ca şi Bulgarii, în cealaltă parte la nord-est, rezultă că şi unii şi alţii l-au împrumutat de la Aromâni, fiindcă aceştia au o poziţie centrală între celelalte două popoare.

Cum însă „a băgà" este în dacorom. şi arom., şi „fară" poate fi contemporan cu el, împrumutat şi de Albanezi de la Langobarzi, în aceiaşi epocă cu noi. Astfel centrul primitiv al inovaţiei acesteia reiese mai curând a fi acelaşi cu al celorlalte cuvinte langob. studiate, deci de aceiaşi vechime în dacorom. şi arom.

Rămâne prin urmare fapt concret că prin acest cuvânt se adaugă încă un element la influenţa germană veche exercitată asupra romanităţii balcano-dunărene şi că nu mai poate surprinde existenţa lui în dacorom. acum când am constatat la noi şi alte elemente langobarde, de cari nu vedem motivele pentru cari ar trebui despărţit „fară".

*

O încercare de a explicà unele cuvinte rom. din germana veche a făcut R. Loewe [1]). Dl Meyer-Lübke, în critica ce-i face, judecă astfel acele elemente [2]):

1) *Bălan* dintr'un germ. **bala* (gotic *balan*) nu se poate, fiindcă ar fi dat *bărân*. Observaţia e justă. Rom. *bălan* se ştie azi că e slav.

2) *Bardă* < got. **bardo*, deşi mai aproape ca formă decât slav. *brady*, e mai curând din ung. *bárd*, fiindcă nu se află în arom. şi istrorom. Argumentul este serios dar nu indiscutabil. Cuvântul ce designează o unealtă cunoscută pe tot teritoriul dacorom. poate veni foarte bine ca fonetică din forma gotică.

3) *Stangă*, adăugăm şi noi, e cuvânt nepopular, întrebuinţat mai mult în armată, pe care cale a fost desigur importat la noi ca element cultural. Foneticeşte trebuià să dea **stângă*, despre care am vorbit că s'a păstrat în rom. *strungă* şi în dim. *stinghe* (v. *Addenda*).

4) *Nastur* a fost tratat de noi mai sus. Dl M.-Lübke (v. ultima sa părere în *REW* cit.) afirmă aici că prin obicinuita

[1]) In *Z. f. vergl. Sprachforschung*, XXXIX, p. 297 sqq.

[2]) Ibid., p. 593 sqq.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

latinizare a sufixului din got. *nastilô*, acesta ar fi dat *nastula* (o. c., p. 595). Schimbarea aceasta de sufix, despre care am vorbit în altă parte a acestui studiu, se întâmplă, spune d-sa, des la numele proprii germane pătrunse în romanitate.

5. *Balsam* nu-i gotic, ci un cuvânt balcanic (dl Capidan spune că în arom. e *bălsàme!)*.

6. *Targă* dintr'un germ. **targa* (> „ahd" *zarga*) îl respinge din cauza sensului de „Einfassung" ce-l are cuvântul germ. Istoria celui rom. este însă nelămurită până acum, la noi.

7. *Dop*, dintr'un gotic, căruia i-ar corespunde „nordfries." *Doppe* e posibil, după dl M.-L., să fi venit de la Saşi. Care este însă forma corespunzătoare săsească, nu ne spune. Cuvântul e curent în dacorom., mai ales în Muntenia şi Moldova. De aceea este probabilă etimologia lui Lœwe, întrucât putem admite astăzi influenţă germană veche în limba rom. [1])

*

Dar scopul nostru principal în această lucrare n'a fost să urmărim elementele germane pătrunse până la noi, ci numai istoria în sine a unor cuvinte, pornind de la lucrurile la cari se referă sau de cari au fost legate altădată. Cercetarea însă duce acolo unde mijloacele de azi ale filologiei romanice ne pot conduce. Numai astfel am ajuns, indirect, la descoperirea elementelor vechi germane pe cari le-am tratat.

Istoria cuvintelor este strânsă de aceea a raporturilor istorico-geografice între popoare. Preocuparea linguistului nu trebue să se oprească prin urmare numai la stabilirea etimologiei propriu zise, ori cât de importantă şi de grea ar fi aceasta, ci să caute toate legăturile ce le poate avea un cuvânt cu viaţa popoarelor. Istoria acestuia, cu cât a fost mai frământată şi mai complicată, cu atât duce la o varietate mai bogată de probleme. Şi chiar, dacă acestea n'ar puteà fi rezolvate direct prin studiul limbii, cercetătorul poate fi împăcat totuşi şi pentrucă numai a deschis calea problemii, pe care apoi celelalte ştiinţe înrudite cu filologia, uneori cu mai multe mijloace, vor puteà merge mai departe.

[1]) Asupra elementelor germ. vechi în limba rom., date de dl Diculescu în *ZRPh.* XLI, 4, p. 420, nu ne putem pronunţà aici, fiindcă mi-au căzut târziu în mână. Observăm numai în treacăt că d-sa se bazează pe simple apropieri fonetice, fără o amănunţită cercetare a fiecărui element în parte după metoadele linguistice de azi.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

Ştiinţele cele mai ápropiate, în acest sens, de disciplina noastră sânt istoria şi etnografia. Ele oferă la tot pasul material bogat linguisticei. Trecute însă prin lumina acesteia el se poate întoarce înapoi la cele dintâi, transformat şi îmbogăţit cu elemente ce cu greu s'ar fi putut prevedeà altfel.

Pentru istorie adevărul acesta e vechiu. Etnografia, de aci înainte, între alte probleme, trebue să aibă in vedere tot mai mult că istoria unui cuvânt, ca în cazul lui *strungă* de pildă, este şi istoria lucrului însuşi. In chipul acesta se vor puteà lămuri reciproc probleme linguistice şi etnografice, din cari apoi istoria ce cuprinde, în concepţia ei de azi, întreaga manifestare spirituală a popoarelor, va câştigà mereu izvoare nouă de informaţie.

Istoria veche a Românilor în special va fi obligată să recurgă tot mai des la asemenea mijloace indirecte, în lipsa celor directe.

G. Giuglea.

Addenda.

1) Ca o probă mai mult pentru existenţa lui *stanga* (>*stângă*) în rom. am amintit pe **stinghe**. Inseamnă „bară supţire“ [1]), în genere şi este, după noi diminutivul lui *stanga*. Dintr'o bază v. germ. *stangila*, *stengila* derivă formele germ.: „and.“ *stengil*, „mnd.“ *stengel*, „ahd“ *stengil*, *stingil*, „mhd.“ *stengel* (*stingel*) „Stengel, Stange, Angelrute“ (cf. Fick-Thorp. şi Kluge). Deci dintr'un **stangila* (*stengila*) devenit **stang(u)la* (*steng(u)la*), ca şi *nastilô* > **nas(u)la*, se explică fonetic, fără greutăţi rom. *stinghe* (şi *stinghie*), aşa precum din lat. *ung(u)la* avem rom. *unghie* [2]).

2) Pentru **fracta* (< gr. φράκτη) avem un argument în plus, în Procopius (*De Aedif.*, II, 3, p. 218—219, ediţia Bonn) care spune că acest fel de construcţii „φράκτην ἡ ἀρίδα καλοῦσιν“. În ediţia P. (cf. o. c., p. VI) e dată chiar forma φράκτα.[3])

[1]) cf. şi Damé, *Termin.*, unde se dau sensurile „tringle, traverse, traversin“.

[2]) Dintr'un slav **stęgno* (*stigno*) „femus“ (cf. între alţii şi Densusianu, *H. d. l. l. r.*, p., 271) este imposibil foneticeşte. Cel mult se poate admite o «influenţă a formei slave, pentru sensul de „vintre“.

[3]) Asupra acestui pasaj din Procopius mi-a atras atenţiunea dl V. Bogrea.

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

3) Penstru *buestru* am primit în urmă mai multe informaţii, din care rezultă că acest fel de mers îl învaţă caii, în adevăr, legându-li-se în piedici câte două picioare de delături. Astfel I. Jarnea, între alţii (din Săcele, jud. Braşov), îmi explică astfel faptul: «îl leagă [pe cal] în chiustéc, adică picioru de dinainte cu cel de dindărăt şi-l poartă aşa o lună, apoi merge *buestru*". Dl prof. C. Lacea mi-a dat aceiaşi explicare, după informaţiile sale culese în Muntenia.

Faptul real întăreşte deci explicarea ce am dat-o noi lui *buestru*, în legătură cu lat. *boja*.

*

Ca încheiere, mai propunem următoarele, fără pretenţia de a da ceva definitiv:

1) Rom. *băţ* < *bitus* „lignum quo vincti flagellantur" (C.Gl Lat. II, 570, 13). Cuvântul îl dă I. Brüch (*D. Einfl. d. g. Spr. auf Vulgärlat.*, p. 10) ca german. Sensul rom. corespunde celui de mai sus cf. *Dicţ. Acad.*)[1]) Ca fonetică, *ţ* rom. s'ar explică prin faptul pătrunderii cuvântului la noi, din „ahd" sau din langob., având de a face deci cu un *t* germ. v. devenit mai târziu sunet africat (*z*). Din lat. vulg. *t* n'ar puteà da în rom. *ţ*. Cât despre *i* din *bitus*, ca să ajungă după labială la *ă* (cf. *pilus* > *păr*) a trebuit să fie scurt.

Mai adăugăm că în ce priveşte pe *t* germ. v. (>ahd. *-zz-*) însuşi Kluge (cf. Brüch, l. c.) a derivat pe „mhd" *bizze*, „an." *bite* „Querbalken" din o bază *bito* (coresp. lui *bitus*).

2) *Mumă*, din cauza lui *u*, nu se poate explică din lat. *mamma*, mai ales că alături trăeşte, în rom., *mamă*. În *CDDE* se motivează prefacerea lui *a* în *u* prin influenţa formei atone *mămâna* (< lat. *mamanem*) în care prefacerea lui *a* (> ă) în *u* ar fi mai uşoară. Dar *a* accentuat s'a păstrat totuşi în *mămă*. Explicarea deci nu poate convinge şi nici alte exemple analoge nu cunoaştem.

Mumă în rom., afară de sensul de „mamă", designează şi unele plante şi o fiinţă în chip de femeie, „muma pădurii", „Art Waldgeist in Gestalt eines alten Weibes od. einer Nonne" [2]).

Poate fi deci vorba de un element folkoristic venit de la popoarele germane.

[1]) *Dicţ. Acad.*, p. 51?, spune că etimologia e necunoscută.

[2]) Tiktin, *Dicţ.* p. 1020, unde dă şi forma „mama pădurii", dar cea mai cunoscută este „muma ".

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02

In germ. găsim în adevăr forma „ahd". *muoma*, „Mutterschwester", „weibliche Verwandte" etc., dintr'un got. **mona*. Din aceiaşi familie este „anord" *móna* „*Mutter*" (v. şi alte variante în Kluge, p. 316-317). Forma *muoma* este acelaşi cuvânt cu lat. *mamma* (Walde, p. 458), iar sensurile din „ahd." plutesc în aceiaşi atmosferă de termini familiari, desmierdare.

In „ahd." există un termin, ce corespunde ca sens. rom. „muma pădurii", *Holz-muoja*" (Fick-Thorp, p. 323) cu sensul de „Hexe". „Ahd." *Muoja* însă nu e altceva decât un termin pentru ideia de „Mutter", înrudit cu „ndl." *moei* (Kluge, p. 317) şi cu gr. μαῖα „mamă", care e acelaşi cu lat. *mamma*, dar neredublicat (Walde, l. c.).

Foneticeşte germ. *muoma* duce la rom. *mumă*, fără să mai fie nevoe de explicări silite cu privire la *u*. Iar faptul folkloristic, amintit, nu poate decât să întărească originea germ. a cuvântului rom.

3) *Scréme* (a se ∞) se pune de obiceiu în legătură cu lat. *exprimo* [1]), fără să se fi putut explică prefacerea lui *p* în *c*. Baza germ. *krem*, *kremm* „drücken", „kneipen", de unde „an." *kremja*, „drücken, pressen", „ahd." *krimman*, „mhd." *krimmen* „die Klauen zum Fange krummen, kneipen" (cf. Fick-Torp), explică, fără greutăţi pe *scr-* din forma rom. Avem de a face şi aici cu o contaminare a formelor germ. şi rom. Influenţa cuvântului german lămureşte totdeodată şi nepăstrarea perf. şi part. lat. *expressi*, *expressum*, în limba rom. *Screm* se conjugă ca *tem*, *temúi*, *temút*.

In sprijinul părerii noastre vine şi faptul că avem şi în it. urme de pătrunderea elementului germ. pomenit, în verbul *ghermire*, „packen", explicat din familia got. *krammjan*, „anord." *kremia* „drücken, pressen" (*ZRPh.* XXXVIII, 691; *REW* indice, p. 863, nota 1, iar Bertoni, o. c., p. 127), îl admite din „ahd." *krimman* „premere, grattare".

Prescurtările mai însemnate din acest studiu sânt: CDDE = I.-A. Candrea şi Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române, Elemente latine*, Bucureşti 1907.

REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1911. **G. G.**

[1]) Dl S. Puşcariu (Etym. Wb. d. rum. Spr., p. 141) înregistrează părerea (din *ZRPh.* XXVII, 748) că în *screm* ar fi o contaminare a lui *exprimà* cu *excrementum*. Sensul nu e numai „drücken beim Verrichten der Notdurft", ci se zice, cum am constatat în unele părţi din Ardeal, *scréme* (nu *se screme*) despre vite când se chinuesc să nască şi chiar despre femei

BDD-A14641 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:02